

BIBLIOTEKA
SHTETIT

814-32

M 59

Bahri Myftari

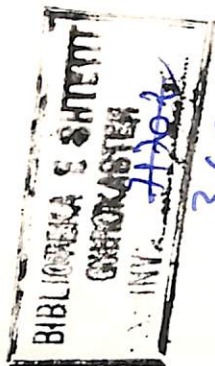
Urbani
i së hënës

tregime

8JH-32

M 99

Bahri Myftari

Uebani
i së hënës

tregime

Shtëpia Botuese «Naim Frashëri»

DY SHOKËT

Qershia e Ngjeli Saros piquet ndër të parat në qytet. Këtë «privilegj» Ngjeli e shpjegon vetë: «Kjo qershî, — thotë ai, — e pret e para diellin dhe e përcjell e fundit» Një mëngjes, kur kuqëlimi i kokrrave ende ishte i spërkatur nga vesa, ai e voli qershinë.

— «Një shportë, — tha ai, — do t'ia çoj Lal Likos». Ashtu bëri. Ishte e pamundur që të bënte ndryshe. Ta hante qershinë Ngjeli Saroja dhe të mos hante Lal Likoja?!

Kështu ishte për ata të dy: gëzimi i njërit, sado i vogël apo i madh që të ishte, ishte edhe për tjetrin. Siç i kalonin gëzimet bashkë, ashtu i hidhnin edhe hallet. S'mbahaj mend sa kohë kishin që njiheshin dhe që s'ndaheshin nga njëri-tjetri e askushs'i kishte parë ata që t'i mbanin kokën mënjanë njëri-tjetrit. Natyrisht shoqëria e gjatë e tyre do të kishte pasur edhe ndonjë grindje, por mëri ama, kurrë. Grindja midis tyre nuk linte gjurmë. Ajo zhdukej më shpejt se sa shkëlqimi i një meteori natën në qiell.

«Dy gjëra e prishin shoqërinë, — kishte thënë njëherë Lal Likoja, — dy gjëra: makutëria dhe shkelja në dërrasë të kalbur. Makutëria pjell vese më shumë se buçja këlyshë. Të shkelësh në dërrasë të kalbur, i ke thënë armikut hajde të puthemi».

«Mirë e ka, — tha Ngjeli duke parë sahatin e xhepit, mbasi të dy bashkë do të shkonin në punë, — mirë e ka, — foli prerë ai — shoku dhe miku kanë nevojë për dashurinë që nxjerr zemra».

Atij iu kujtua ajo ditë, kur mori Medaljen e Punës. Të gjithë shokët ishin të mendimit që medaljen në gjoksin e Ngjeli Saros ta vendoste Lal Likoja. Ashtu u bë. Lal Likoja u rinua. Në ato pesë hapa që bëri derisa vajti te shoku, u pengua dy-tri herë. E kishin pushtuar emocione plakun. Dashuria për shokun e tij të vjetër lexohej në sy. Të dy pleqtë u përqaftuan. Ato dy koka të thinjura ndejtën për disa çaste pranë e pranë. Të gjithë sa qenë në sallë ishin çuar vetvetiu në këmbë. Ngjeli Saros i ishin njomur sytë. Kishte qarë.

— «Atë ditë qava, — kujtoi si me turp Ngjeli, — qava, — dhe psherëtiu disi i lehtësuar. — Në kohën e Luftës kisha në shtëpi një partizan nga Skrapari, kur e kapnin dhembjet e plagës diç këndonte, kur lehtësohej, merrte dhe i binte fyellit. Po ama një ditë sytë, tek këndonte fort, iu lëngëzuan. Po, po, më kujtohet. Po... ama ishte burrë, ishte trim. Bënte çudi, trimëri të rralla kur ishte në betejë. Më thoshin shokët e tij.»

Ngjeli vuri buzën në gaz. Vetulla e djathtë iu harkua dhe pastaj lëshoi një të qeshur të lehtë. «Po Lal Likoja ç'tha atë ditë?» Ai shtrëngoi shportën me qershi që mbannte në ije, me aq dashuri, sikur të shtrëngonte krahun e Lal Likos. «Qau Ngjeli Saroja, — kishte thënë ai para të gjithë punëtorëve, — qau dhe mirë bëri. Ju jeni të rinj, — kishte vazhduar Lal Likoja, — dikur mbi gjoksin tonë hidhnin pështymë dhe copa të mykura buke. «Plehraxhinj, na thoshin, leckamanë.» Për të tilla gjëra ishte gjoksi ynë sipas tyre. Por... — Lal Likoja kishte shtrënguar Ngjelin, — ...por, s'qenka ashtu. Nga Tirana i erdhi një copë diell Ngjeli Saros.» Dhe kishte ngritur medaljen lart,

pastaj duke dihatur thellë kishte shtuar: «Sot e mori miku dhe shoku im dhe tuaji. Nesër ne. Pse të mos e marrim? Tani, dielli i tërë është yni.»

Me këto kujtime Ngjeli Saroja e bëri rrugën deri te shtëpia e shokut të tij. Mbas pak të dy dolën në rrugë. U nisën për në punë. Ata ishin të dy karrocierë.

— Pimë një kafe, Lal Liko.

— Jemi vonë, e lemë...

— E lemë — pranoi Ngjeli.

Nxituan. Lal Likoja ishte i shkurtër. E ndonëse ishte krejt i zbardhur nuk të jepte për aq sa qe. Për këtë të gënjente trupi i drejtë, e ecura e shpejtë dhe e lehtë. Ndërsa Ngjeli Saroja ishte i gjatë. Sytë e vegjël si rruaza e plot shkëlqim e tregonin njeri të mirë dhe të ndieshëm.

— Ai, kuqoja im, — tha Ngjeli për kalin e tij — s'është mirë. Dje, gjithë pasditen i rrahën barqet, pa le, të lëshonte dhe një kollë që...

Ta dëgjonte njeri tjetër atë të folur që mbaroi me një psherëtimë të thellë, zor se do t'i shpëtonte mallëngjimit, sado i gurtë që të ishte. Lal Likoja ishte mësuar. Vuri buzën në gaz dhe tha:

— Po plaket kuqoja. I hodhi tej tri karroca.

— Tri besa! - u gjallërua Ngjeli Saroja.

Morën majtas dhe hynë në oborrin e ndërmarrjes. Nuk kishte lëvizje. Asnjë njeri nuk dukej. Tutje, rrëzë murit, karrocet rrinin të heshtura; ndërsa kuajt me turinj të zhytur në qeskat e zeza, hanin duke tundur bishtin. Lamja u bëri me shenjë nga salla e mbledhjeve. Ata panë në sy shoku-shokun dhe shpejtuan për në sallë. Kishte ardhur dhe drejtori. Mbledhja qe e rëndësishme.

— ... pra, le ta përfundojmë, — e ngriti zërin drejtori, — qyteti ynë po ndryshon nga dita në ditë. Zhvillimin e tij nuk mund ta ndjekë dot rrota e karrocës. Na kanë ardhur ca makina të vogla. Ju, jeni të rinj dhe të for-

të dhe mund t'i jepni atdheut më shumë në një front tjetër... Por, tani për tani, për të plotësuar ndonjë nevojë të vogël, unë mendoj të lëmë dy karrocierë dhe... — drejtori qeshi dhe përfshiu gjithë sallën me sy... — dhe meqenëse kam fjalën, po bëj dhe propozimin tim.

Salla gumëzhiu nga një e qeshur.

—... domethënë më lejuat, — vazhdoi ai. — Mirë, mendoj që të vazhdojnë punën si karrocierë Lal Likoja dhe Ngjeli Saroja, mbasi ata... — Drejtori nuk mundi të bëjë sqarimin. Në sallë shpërthyen duartrokitje. Punëtorët u çuan në këmbë. Dolën në oborr. Lal Likoja i hodhi kra-hun Ngjelit.

— Si tha? — pyeti ai për drejtorin, — si tha, zhvillimin e qytetit s'e ndjek më dot rrota e karrocës. Bukur.

— Bukur besa!

— Eu, mor Ngjeli Saro, eh! Shumë ndryshime po bëhen dhe më shumë do të bëhen. Diell do të bëhet Shqipëria, diell, — zëri i Lal Likos ishte i tronditur dhe emocionues. Ai zë depërtoi drejt në zemrën e Ngjelit, i cili e shikoi shokun e tij me mall dhe me habi.

— Fat, — tha Ngjeli, — fat i madh për ne shqipëtarët që ta kalojmë jetën të bardhë.

— Fat i popullit, Ngjeli Saro, — tha Lal Likoja duke mos ia ndarë sytë portretit të madh të udhëheqësit tonë të vendosur në stendën e kuqe në hyrje të ndërmarrrjes. — Fat i tërë botës — përfundoi ai po me atë pamje lumturie në fytyrë.

B A R A K A

Baraka, ku punoja unë dhe ustai im Sherifi, mbeti jashtë mureve të fabrikës. Dikur, në kohën e montimit, baraka jonë ishte një nga vendet më të rëndësishme të punës në kantier. Kushdo që ka punuar në montim ia di mirë vlerën kovaçanës pavarësisht se nga të dukurit, disa listela dërrase të mbuluara me eternit, s'ta mbushin syrin. Ndërsa tani që fabrika filloi të prodhojë, të ketë edhe kovaçanën e saj akull të re, merret me mend sa i vajti vlera barakës sonë.

— O buçko! — më thirri ustai. Kështu më thërriste ai. — Buçko, na ra vlera, mbetëm komplet jashtë.

Unë, që diçka po kërkoja, u dhashë te dera. Muratorët vendosën tullat e fundit mbi mur dhe u larguan. Më kapi një trishtim i lehtë dhe atë çast mendova se që nga ajo ditë s'kisha më punë brenda atyre mureve. Ustai sepse qeshi. Kjo s'i shkonte aspak gjendjes sime, prandaj do- la jashtë dhe u ula mbi disa hekura.

— U mërzite, o buçko. Mos u mërzit se është fetë e majme kjo, — vazhdoi ustai, duke qeshur e duke qëlluar ritmiksht mbi kudhër.

E vështrova me cepin e syrit. Dhëmbi i tij i metaltë, i mbetur pa të tjerë anash, m'u duk diçka e keqe, ndërsa

vetë ai m'u duk një njeri i rëndomtë, një njeri... Dhe për herë të parë pas dy vjetësh mora inat veten që kisha punuar me një njeri të atillë. Ç'është e vërteta s'kishim pasur ndonjë grindje dhe kishim kaluar mirë. Pastaj unë i isha borxhli atij. Ai më kishte mësuar zanatin. Më kishte dhënë shumë nga vullneti i tij. Po tani që mbetëm këtej murit, më shumë pa punë se sa me punë, ç'e kishte atë gëzim? Ç'na qenka «kjo fetë e majme»! Mos vallë iu ringjall ndërgjegjja e zejtarit. Ndoshta baraka e veçuar i ngjalli atij ndjesinë e dyqanit të tij të dikurshëm, kur ai ende nuk ishte hedhur në armatën e madhe të punës. Ndoshta!...

Mendova të shkoja tek inxhinieri. Po unë, para dy ditësh e kisha takuar. «Dëgjo, — më kishte thënë ai, — pse shqetësohesh kaq shumë, edhe ti me usta Sherifin për-kohësisht: do të qëndroni aty. Gjysmën tjetër të muajit kovaçana e re do të jetë stabilizuar përfundimisht».

Edhe një javë e mbyllej tërë muaji, ndërsa për ne asgjë s'po bëhej. Vinim në mëngjes me urbanin e linjës. Punëtorët e tjerë hynin në portën e madhe të fabrikës, ndërsa unë me ustanë i binim rreth e rreth mureve, derisa mbërrinim në barakën tonë. «Ç'do të bëjmë sot?» Po bëre këtë pyetje pa futur këmbë në punishte, mendo se ç'punë do të bësh për tetë orë. Me sa kuptohej, këtë pyetje e bëja vetëm unë, ndërsa usta Sherifi... Ai vinte mbi farkë, kokë më kokë, tre thëngjij...

— Fryji pak, o buçko.

E, kur kuqej zjarri, vinte rreth tij dy fetë bukë dhe një kanaçe ku fuste dy vezë për të zier.

— Edhe sot avazin? — i thashë kur hyra brenda.

— E di komanda atë punë.

Kjo do të thoshte e di drejtoria.

— Usta Sherif...

Ai e kuptoi ç'do t'i thosha unë dhe më ndërpreu:

— Pse mërzitesh? Kur ka pasur punë mos kemi për-
tuar? Kush i ka rrahur gjithë ato hekurat... Ë... Pa më
thuj?

Unë s'fola. Që ai s'ia përtonte punës këtë e dija mirë.
Moshën s'e kishte sa timen, e natyrisht, as shëndetin. Unë
i kisha shpatullat dy herë më të gjera se ai, por ama va-
reja në dorën e tij fluturonte dhe jo rrallëherë, kur mua
më pikonte djersa pika-pika mbi metal, ai ma merrte va-
renë e me të qeshur më thoshte: «Më mirë të dish se sa të
kesh. Ti ke forcën, o buçko, po ustai ka ustallëkun».

Kur solla ndër mend këto, s'm'u ndejt pa i thënë:

— Shkojmë në drejtori dhe u themi se...

— Mos u rrëmbe, — më ndërpreu ai, — i dinë vetë ata
këto punë. Po hajde, hajde, — dhe nxori nga farka një
fije balestre flakë të kuqe. Mora varenë e fillova të godas
mbi të me një forcë që s'ishte e nevojshme për të rrahur
atë pllakë trecentimshe. Ustai më hodhi një shikim qortu-
es dhe unë rregullova dorën.

Afër drekës erdhi inxhinieri.

— Shpëtuam! — thashë unë, duke fërkuar duart.

Inxhinieri, pasi na përshëndeti, i dha një letër usta
Sherifit.

— Të kam prurë skicën për disa bulona bazamenti.
Në fund të javës do të montojmë pneumatikun e madh dhe
atëherë... — Ai qeshi.

— Si? — bëra unë. — Edhe këtë javë këtu do ta mby-
lлим ne?

— Për të paguar ju kemi paguar, — tha i qeshur ai dhe
shtoi, — pastaj pushoni pak se ç'është e vërteta u lodhët.

— S'është fjala te pagesa, — iu përgjigja unë. — Si-
kur edhe dyqind copë bulona të duhen ne i bëjmë për dy
ditë. Po ditët e tjera?

Ai qeshi me zë dhe tha:

— Epo, unë s'ju mbaj mbi kurriz. Bëni si të bëni. Ditën e hënë do të vini edhe ju te shokët e tjerë.

— Qofshin ditët e fundit!, — thashë unë i pezmatuar. Inxhinieri më tërhoqi pas vetes.

— Ja, zëre se erdhi dhe fundi i javës!

Ustai që deri atëherë s'e kishte hapur gojën, tani lëvizi buzët dhe e përcolli inxhinierin deri te dera. Kur u kthye më hodhi sytë vëngër e më tha:

— Dëshirë për punë të kesh!

Futi pllakën e skuqur në kazanin e ftohjes dhe do-
li jashtë. U nxe! Se mos jam unë fajtor, e qetësova veten.
Vendosa të punoja vetë. Mora shufra hekuri me dimensio-
nin e bulonave që na porositi inxhinieri dhe i futa në zjarr.
Prapa arkës ku ne mbanim hekurishte të ndryshme pashë
tri copë sëpata dhe dy sqeparë të punuar për merak dhe të
mprehtë si brisk rroje. Ç'donin ato aty! Mos vallë ishin po-
rosi nga ndonjë repart i fabrikës? Pak më tutje pashë
gjashtë çifte patkojsh. Po këto! Fabrika patkonj? Ish-
te qesharake të mendoja më gjatë. Ç'bën ustai me këto?!
Mos: . . . Mua më vinte keq të mendoja se ai mund t'i shiste.

Matanë dritares vura re ustanë që po bisedonte me
një burrë zijosh. Zijoshi mbante veshur një mushama kafe
të rrjepur te supet. E kisha parë edhe nja dy herë të tje-
ra atë. Bile, njëherë, kur unë e pyeta ç'e donte usta Sheri-
fin mbasi ustai nuk ishte në kovaçanë ai sepse qeshi e
më tha: «Jo, mor jo, s'kisha gjë, jemi të një dore e s'bën
të harrohemi». Dhe fërkoj lëkurën e zeshkët të fytyrës...

Tani zijoshi i la një shportë ustait dhe iku. Unë vet-
vetiu vështrova ato që ishin fshehur prapa arkës. «Diçka
ka midis atyre dhe zijoshit, — thashë:

Ustai më thirri. Dola jashtë dhe vajta pranë tij. Më
bëri shenjë dhe mua që të ulesha.

— Hamë nga një kokërr fik, — tha ai me buzë në gaz
dhe sakaq e ktheu shportën mbi bar.

Në fund të shportës ishte një sëpatë e mbuluar me gjethe fiku.

— Po kjo? — futa dorën dhe e nxora.

— S'është ndonjë gjë e madhe, — tha ustai. — Siç e sheh vetëm për tu mprehur ka nevojë. Një minutë punë është.

— Sido që të jetë, — thashë unë, me kokën ulur dhe pak me inat, pasi m'u kujtuan ato që ishin fshehur prapa arkës. — Sido që të jetë. Ne s'kemi të drejtë të bëjmë këso punësh.

— Mos u hidh përpjetë, o buçko. E bëj vetë... Po ha, ha një kokërr fik.

— Jo, — bëra — jo. — Desh u zbraza mirë, po e mbajta veten. — S'është halli se e bën ti, apo e bëj unë. Për këto punë ka dyqanet e tij shteti dhe ai le të shkojë atje.

Ustai u ngrit në këmbë. Vetullat e përzhitura i ranë mbi sy. Më vështroi me mospërfillje dhe hyri në barakë.

Iku. Fiqtë e përmbysur mbi bar po sulmoheshin nga mizat. «Ç'nevojë ka që i bën këto punë», — pyeta veten. «Ustai hante mirë bile më mirë se unë, që, siç thoshte ai vetë, s'kisha njeri mbi supe. Vezën dhe gjalpin ustai i kishte të përditshme. Çdo pasdite e shikoja të veshur shik. Një kostum fringo të ri, i errët, i rrinte hak trupit të tij të hollë dhe muskuloz. Mbante dhe një këmishë blu, pa kollare, po të ngrirë te jaka. Në fund të javës, çdo të shtunë në darkë, e shikoja te lulishtja «Një Maj» me të shoqen, një grua babaxhane me fytyrë të pjekur nga dielli, dhe rreth tavolinës tre fëmijë. Njëri një kokë më i gjatë se tjetri, të pastër e të shëndetshëm si molla».

— Jo, — thashë këtë herë me zë, sikur ta kisha ustanë aty pranë. — Jo, asnjë nevojë s'ke. Po e di unë kush i ka fajet, e di... Dhe mallkova barakën që nga themeli deri në majë të çatisë.

...Të nesërmen ai kishte vajtur para meje në barakë.

Dhe më priste mua t'i vija vetë i dytë, me inxhinierin ose me ndonjë shok tjetër të drejtorisë. Kur më pa që hyra fill i vetëm më vështroi i habitur. Nuk po i besohej. Mbajti vesh sikur të priste të dëgjonte hapa të tjera. Po asgjë s'u dëgjua.

Unë e përshëndeta, ndërsa ai lëvizti vetëm buzët, pa më parë në sy. Fshehu fytyrën po s'fshehu dot shqetësimin. Frymë dukej sikur s'merrte fare. Bënte ca lëvizje sa për t'i gjetur vetes punë, po dhe këto shumë të ngathëta, sikur të kishte frikë edhe nga zhurma më e vogël. «Ç'ka në kokë ky njeri,» — mendova. Hekurat që ai kishte vënë në farkë ishin skuqur.

— Usta, — thirra.

Ai ngriti kokën i tronditur. Kushëdi ç'mendoi.

— Gati, — i thashë unë dhe bëra me shenjë nga farka.

— Po, po, — bëri ai.

Harroi të merrte mashën dhe ashtu siç e kishte dorën të lirë e ngjeshi mbi hekurin e nxehtë. Një erë lëkure e zhuritur kundërmoi barakën.

— Mos! — thirra dhe sakaq u hodha dhe i kapa dorën, të cilën ai më dhembje e shtrengonte në mes të dy kupave të gjunjëve. Dhembja i shtrembëroi fytyrën dhe trupi iu rëndua.

«Ra, — thashë, — ra.» Ç'të bëja!...

— Usta Sherif. — E mbërtheva te supet.

Ai dihati thellë.

E ndjeva nën duart e mia forcën e asaj frymëmarrjeje. I dha kokës me sa mundi lart dhe e mblodhi veten.

— S'kam gjë, — tha, — jo. U hutova.

— Shkojmë e mjekojmë. Hajde.

Ai s'lëvizti. Tundi kokën dhe psherëtiu.

— Jo, — tha, — jo. S'e gjen gjë burrin nga kjo. Si thua ti... Fol, o buçko.

Për herë të parë pas asaj që ndodhi ditën e shkuar

më shikoi drejt. I dhembti dora dhe e futi në xhep, por
prapë s'm'i ndau sytë.

— Pse s'flet, — tha dhe qeshi lehtë.

— Usta Sherif, — iu përgjigja, pasi e shkoqita dome-
thënien e atij shikimi. — Plagë edhe më të mëdha shëro-
hen.

Lëvizi nëpër barakë. Ecja e tij ishte nervoze dhe e
shqetësuar.

— Domethënë..., — m'u kthye mua, — nejse... Hiç...
Kot. Buçko, do të bëhesh burrë i fortë ti.

Unë vura buzën në gaz.

— Si ustai.

— Jooo, jo tamam. Diçka më shumë. Bile shumë më
shumë se ustai. I futi një shkelm arkës dhe me dorën e
pa u plagosur i nxori një e nga një të gjitha ato që ishin aty

— Ç'i nxjerr këtu, — i thashë, — hidhi në zjarr. — Dhe
pa pritur ta bënte ai këtë, e bëra vetë.

Ustai mori frymë i lehtësuar. Mbështolli me pece
dorën e plagosur e tha:

— Tani mund të shkoj i qetë të mjekoj plagën.

Sytë s'ia ndante zjarrit. Donte t'i rrihte vetë një e nga një
të gjitha ato që hodhëm në të, por e ndiente që s'mundej,
dora e plagosur s'e linte.

— Nejse, njësoj është si unë ti, apo jo, — më tha du-
ke kuptuar vështrimin tim.

— Ne shokë jemi, unë nga ti mësova.

Ustai doli.

MJESHTRI DHE I BIRI

Atë e bir e bënë gjithmonë bashkë rrugën për në fabrikë. Landin, me të mbaruar shkollën e ulët profesionalc, e caktuan mekanik në oficinën ku punonte edhe i ati, Fake Leka. Me të filluar punën, Landi hyri në shkollën e mesme dhe tani ishte në vitin e fundit. Kishte dëshirë që me të mbaruar shkollën e mesme të vazhdonte studimet e larta. Fake Lekës i bëhej qejfi që i biri jo vetëm po bëhej një mekanik i mirë, por edhe me shkollë. Nuk ishte si ndonjë që me të mbaruar qoftë edhe një gjysmë shkolle, e vë kapelën mbi sy.

...Ditët e para të pranverës kishin ardhur me qiell të kulluar. Një erë e lehtë shkundte plepat në të dyja anët e rrugës, sikur të donte t'u shkundte të ftohtin e mbledhur gjatë muajve të dimrit.

Rrugës për në fabrikë, në të shumtën e rasteve, e bënë bashkë dhe në këmbë. Ndërsa atë mëngjes, atë e bir, ecnin të heshtur njëri para dhe tjetri pas. Fakja nuk kishte folur asnjë fjalë. Atë e mundonte akoma ajo që kishte ndodhur mbrëmë.

* * *

...Fakja u kthye vonë nga puna, sepse kishte qenë në mbledhjen e byrosë teknike, ku kishin asistuar dhe shokë

nga komiteti. Kur hyri në shtëpi, përshëndeti të shoqen dhe pyeti për Landin, por nuk mori përgjigje. «Vërtetë sot ka shkollë, por, megjithatë, duhet të kishte ardhur!»

Atij iu kujtua ajo natë kur e kishte parë Landin mbështetur te reklamati e sportit. Nuk ishte hera e parë ajo. Kur u kthye në shtëpi i tha të birit: «Dëgjo Landi, sorollatjet, apo shëtitjet si mund t'i quajnë disa, kanë një kufi; ndryshe, biri im, do të thotë të vrasësh kohën dhe kjo është e rëndë, shumë e rëndë. Kohën as nuk e blejmë, as nuk e prodhojmë».

Kur Fakja me të shoqen ishin në të mbaruar të darkës, erdhi Landi.

— Landi, ku u vonove? — e pyeti e ëma.

— Shkolla, — tha ai duke vënë lehtë buzën në gaz, — shkolla, — përsëriti dhe hodhi librat mbi komodinë.

— Po he, ç'thotë shkolla? — pyeti Fakja mbasi i kishte parë të gjitha lëvizjet e të birit.

— Edhe sot, — u përgjigj ai, — na e përsëritën, se për të shkuar në universitet, kërkohet mesatare e lartë.

— Aq mirë, — tha e ëma duke i vënë para gjellën.

— Ashtu, ë?... po unë..., — Landi tundi kokën, — le që kot bëhem merak, — vuri ai buzën në gaz, — unë kam babanë. Babai ka... Nuk të pyeta, — e ngriti zërin Landi, — si e kaluat pasdreke me nënkryetarin e komitetit?

Fakja pa shkarazi të shoqen. Landi, që nuk e vuri re, vazhdoi:

— Një fjalë të thotë ai dhe notat s'kanë rëndësi.

Fake Lekës i dhembën nofullat nga shtrëngimi. Në lukth sikur iu krijua një gungë e gati e meku. E shoqja e kuptoi ç'po ziente Fakja përbrenda.

— Notar i mirë është ai që i del vetë lumit matanë, bir, — tha ajo.

— E, po kot s'thonë: «Më mirë një mik se një çiflik». Luga e Fakes kërciti në pjatë.

— Mati fjalët, bir, — tha ai fort, — mati fjalët, kjo që the ti është thënë dikur, por ajo kohë vdiq. Ka që c thonë edhe sot, — zëri i Fakes dridhej. Të dyja vetullat iu bashkuan. Dora e djathtë e mbledhur grusht, u vendos mbi tavolinë. — Po, ka, — vazhdoi ai, — po ta dish mirë, djali im, se ata nuk janë burra, po ca qarramanë të vërtetë.

Kaq qe darka për Fake Lekën; u çua dhe hyri në dhomën e tij. Ishte i ligështuar sa s'bëhet. Atë çast mendoi se me të birin s'kishte bërë asgjë. «Vete e të mëson djali ca fjalë... lecka të vjetra, — mendoi Fakja, — ca fjalë të qelbura që i ndryshkin mendjen dhe zemrën njeriut. Jo miq e jo djall. Pu, pu, turp, 700 pash nën dhe t'i futim këto ndyrësira... Me këto mendime e zuri gjumi atë natë. Kur u ngrit në mëngjes, e shoqja kishte ikur. Ajo e fillonte punën më shpejt. Landi sapo doli nga dhoma e tij. Fakja i hodhi sytë shkarazi. Të birit i mbeti e përshëndetura në gojë. Fakja doli jashtë dhe u nis për në punë. Që nga koha që i biri kishte ardhur në oficinë, Fakja s'mbante mend ta kishte bërë rrugën për në punë vetëm. Por ja atë mëngjes, nuk e priti të birin. Landi iu qep pas. Trupi i gjatë i babait, shpatullat e rrumbullakosura të tij, djali mundohej të mos i hiqte nga sytë. Herë-herë djali vinte re se hapi i babait ishte i sertë dhe më i gjatë se zakonisht.

— Baba, dëgjoi ai zërin e të birit po nuk ndaloi. Doli në rrugën kryesore. Ecte duke tundur supet. Prapa e ndiqnin hapat e të birit.

Lanë rrugën e asfaltuar dhe morën drejt një kodrine të vogël. Kur dolën sipër, atje ku fabrika dukej si në pëllëmbë të dorës, Landi prishi heshtjen:

— Baba, pa shiko, ç'të ketë oxhaku numër dy që s'nxjerr tym? Mjeshtri ndaloj. Hodhi sytë larg, vetulla e djathtë iu hankua. Vërtetë oxhaku nuk nxirrte tym. Di-

çka nuk shkonte mirë. Nxitoi hapat. Edhe Landi s'mbeti pas.

Defekti të vinte para një situatë serioze. Ai kishte ndodhur në 75 metrat e fundit të gjatësisë së furrës, tamam aty ku formohej shnjeku i zinxhirëve që transporton lëndën e parë për përgatitjen e çimentos. Humbja e temperaturës normale ua këput atyre lidhjen me njëri-tjetrin. Atëherë lënda e parë, ose siç e quajnë shllami, gjendet si ai njeriu që ka humbur udhën dhe tërë mundime ecën rrugë pa rrugë. Të gjithë e dimë se gurë-gurë bëhet kalaja, por Fake Leka di dhe këtë: në qoftë se aty ku është sajuar defekti, rrjedh një ton material kot, në procesin e fundit të fabrikës dalin pesë ton më pak çimento.

Drejtori, me të parë Faken, u kthye e i tha:

— E, mor Fake Leka, na prishi punë ky defekti.

Mjeshtri heshti dhe i zgjati dorën.

— Fake vëllai, — vazhdoi drejtori, — e kishim punën në vijë. O dilnim faqebardhë këtë tremujor, o s'kishte ndryshe.

— Më ngadalë drejtor, prapë do të dalim, — tha i qetë Fake duke marrë një cigare nga paqeta që i zgjati drejtori.

Brigadier Jorgoja u bë gati t'i shpjegonte defektin Fake.

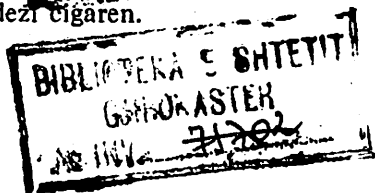
— Lëre, — i tha ai, — e mora vesh. Që kur të pashë ty pranë drejtorit e kuptova që defekti te zinxhirët do të ishte. Po dhe ti, o i uruar vëri pak kujdes temperaturës.

— Jo, mor vëlla, se i ndodhi turnit tjetër defekti! Tani pa gjë edhe unë nuk jam...

— Sa ka që ka ndaluar furra?

— Dy orë, por temperatura ka rënë nja 300 gradë.

— Këtë turn zor se hyjmë në furrë. Të paktën të fillonim ndërrimin e zinxhirëve në turnin e dytë, — tha drejtori që ndezi cigaren.

— E pamundur, — foli Jorgoja, — edhe nesër vë-
shtirë është.

— More që sot, ka mbaruar ajo punë, — ndërhyri Fa-
kja, — që sot. Bile sa më shpejt. Po a e dini ç'duhet bërë?
Shkojmë andej nga ofiçina dhe fillojmë përgatitjen e zin-
xhirëve të rinj. Drejtori hodhi sytë me të shpejtë mbi Jor-
gon. Shikimi i tij dukej sikur i thoshte: «Shiko Jorgo...
mos iu ndaj Fakes se...» Jorgoja vuri buzën në gaz dhe tha:

— Drejtor, po tha Fakja, kam thënë unë, kanë thënë
të gjithë mekanikët.

Drejtori i liroi buzët e shtrënguara dhe në sy iu end
gëzimi. Fakja i futi krahun Jorgos, përshëndetën drejto-
rin dhe shkuan në ofiçinë. Me të hyrë brenda, grupi i me-
kanikëve u mbledh rreth Fakes. Zhurma e makinerive
metalprerëse e detyronte mjeshtrin ta ngrinte zërin kur
jepte udhëzimet. Jorgoja kishte hedhur krahun mbi supin
e Landit, ndërsa dorën e djathtë e mbante pranë veshit
për të dëgjuar Faken. Filluan nga puna. Hallkat e zinxhi-
rëve i montuan në bazë të modeleve ekzistuese. Mjeshtri
i kontrollonte vetë një e nga një të gjitha hallkat. E mi-
ratonte me kokë punën e mekanikëve. Herë-herë u rrihte
shpatullat. Kur përfunduan, Fakja i thirri Jorgos dhe e
dërgoi të shihte temperaturën në furrë. Kur u kthye Jor-
goja, tërë i kuq në fytyrë, tha:

— Temperatura ka rënë në 40 gradë. Hyra brenda, por
mezi mora frymë.

— Sa the? — tha Fakja, — 40 gradë? S'ka ku të vejë
më. Pë hajde të hyjmë bashkë.

Ata ngjitën shkallët, vajtën te furra e hynë brenda.
Ajri i nxehtë ua vështirësoi frymëmarrjen që në kontak-
tin e parë. Fakja bëri më përpara. Një trup i kullonin
djersë. Pastaj s'ndjeu më gjë, i gjithë trupi iu qull. Sytë po
i digjinin, ndërsa majat e veshëve i ishin përflakur. Jor-
goja u kollit dy-tri herë. Fakja po kontrollonte zinxhirët

e këputur. Nga ata u shkëput çimentoja e mbetur dhe aty u krijua një mjegull pluhuri, sa ai mezi dallonte Jorgon që s'e kishte më larg se dy metra. Mbas pak dëlën nga furra. Ajri i freskët u mbushi mushkëritë, por nga ana tjetër duke përtharë djersën, trupat e tyre u ftohën dhe ata shpejtuan pranë kaldajës.

— Jorgo, — foli mjeshtri, — vërtet është pak vështirë, por me tre-katër burra të fortë do t'ia dalim mbanë kësaj pune. Ti do të merresh me organizimin jashtë furrës. Të paktën materialet që na duhen të mos na sjellin pengesë.

— Punoj edhe unë në furrë, — tha Jorgo.

Mjeshtri qeshi lehtë.

— S'thashë që s'hyn, — tha ai, — po aty brenda ka nevojë për mekanikë dhe jo për brigadierë. Apo jo?... vazhdoi Fakja dhe i bëri shenjë me kokë që ta ndiqte nga prapa. Shkuan në oficinë.

Aty rreth u mblodhën edhe mekanikët e tjerë. Fakja kontrolloi edhe një herë materialet që ishin përgatitur për ndreqjen e defektit.

Mekanikët vunë re në fytyrën e mjeshtrit kënaqësinë e punës.

— Folna një fjalë mjeshtrë, — foli njëri prej tyre që duke buzëqeshur priste përgjigjen.

— Bukur, — tha prerë mjeshtri, — bukur, — përsëriti dhe trupi i gjatë i tij u drejtua. Shpatullat e rrumbullakta iu drodhën lehtë nga një ndjenjë gëzimi që i shkoi nëpër trup. U afrua më pranë dhe kërkoi me sy.

— Ti, — i tha një mekaniku, — hajde me mua. Edhe ti, i foli një të dyti. Pastaj i hodhi një shikim të birit nga koka te këmbët.

— Merre Landin, — thirri Jorgo sikur të kishte gjetur diçka që kishte kohë që e kërkonte.

— Jorgo, — tha rreptë Fakja, — Jorgo, të thashë që ajo punë do burra dhe jo... Fakja e la fjalën dhe u kthye

nga mekanikët. Fytyra e tij e kthyer nga shokët ishte larg rreptësisë që nxori fjala drejtuar Jorgos. Ata e kapën këtë dhe njëri prej tyre diç i tha me anën e një shenje mjeshtrit.

— Baba! — u dëgjua si nëpër dhëmbë zëri i Landit, — baba, — tha ai më qartë.

— Mjaft jemi kaq, — tha enkas me zë të lartë mjeshtri duke hedhur krahët mbi supet e dy mekanikëve.

Landi bëri një hap para dhe ndaloi. Koka iu rëndua dhe peshoi mbi supin e djathtë.

Jorgoja, që e kishte ndjekur çdo gjë me sy, diçka pa-
randjeu, ose më saktë, sikur ia gjeti fillin asaj që e shqetë-
sonte. Vështroi mjeshtrin. «Fake, — mendoi Jorgua, — ajo
koka jote nuk rri dot pa sajuar diçka, qoftë për hekura,
qoftë për...» Jorgoja i hodhi sytë mbi Landin. Iu afrua
dhe i futi krahun. Landi ngriti kokën dhe e shikoi, ndër-
sa Jorgoja vuri buzën në gaz. Trupi i djalit u shtrëngua
pas Jorgos që ndërkohë thirri:

— Fake!

Nuk priti të merrte përgjigje. Ashtu siç ishin krah
për krah me Landin, i vajtën prapa grupit të mekanikëve.

NJË MËSIM I MIRË

Tej në fushë kishte rënë mjegulla. Vepra u duk qartë vetëm atëherë kur urbani i linjës qëndroi te hyrja. Ai zbriti. Nga gryka e luginës vinte një erë e ftohtë. E ndjeu ftohësinë e saj kur ishte pranë «ballit të veprës» siç e quanin atë objekt. Mjegulla kacavirrej pas trupit të objektit, pas kapriatave në të djathtë dhe tretej tutje, mbi krahët e shtyllave të tensionit të lartë. Dalngadalë, era po e niste atë drejt perëndimit. Menjëherë pas largimit të mjegullës, konstruksionet e metalta morën një shkëlqim të zbehtë, dhe nëpër to dukeshin punëtorët.

— Çimi, — dëgjoi ai ta thërrisnin. E thirrura u përsërit. Ai ngriti kokën, po ndërkohë shkëlqeu një shkëndijë saldimi. Çimi ruajti sytë dhe qeshi me pahir. Edhe pse zëri vinte nga maja e objektit, ai e dalloj shokun e tij. Kishin qenë bashkë në shkollën e mesme profesionale.

«Kanë shkuar vite, — mendoi Çimi duke kaluar duart mbi flokët e rralluar, — tani s'jemi më nxënës, po mjeshtër.»

«Mjeshtër! Këta po, — tha ai duke matur me sy objektin ku punonte shoku i tij. — Ne mbetëm nëpër këmbët e veprës. S'bëjmë gjë tjetër, veçse instalime provizore, punë që e bën nxënësi qysh në javën e dytë të praktikës.»

Ndërkohë një makinë që po vinte drejt tij ia preu fillin e mendimeve. Ajo kaloi mbi një tub me një diametër jo më shumë se një herë më të madh nga ai i unazës së gishtit. Tubi u përkul nga pesha e makinës e pastaj, sikur t'i gëzohej largimit të saj, u hodh përpjetë, i ndarë më dysh.

Çimi mendoi: «nesër ose pasnesër duhet të vijmë ta çmontojmë. Katër hidraulikë me një brigadier në krye».

Qeshi, ose më saktë përqeshi veten. Mori majtas. Die-lli, që herë-herë nxirrte një sy gjysmak nëpërmjet reve murrashe, ndriçonte vesën e mbetur aty-këtu. Xhamet objektit nr. 7 përflaknin dhe Çimi s'mundi të dallojë matanë atyre brigadierin e tij Zikun me inxhinier Qiriakon. Pas pak Ziku doli nga zyra. Dukej nevrrik. Filtri i cigares vërtitej nëpër buzët e tij të holla. Zbriti shkallët, i hipi biçikletës e se ku shkoi. Në çast u dha pranë Çimit, inxhinieri. Edhe ai dukej i shqetësuar. Syri i djathtë i pulitej më shpejt se zakonisht.

— Të lutem, — tha ai, — të lutem, Çimi, sot këtë objekt duhet ta dorëzojmë. Duhet të bëjmë një instalim në lartësi. Është një zë i ri punc, por, — inxhinieri u qetësua, — po ju mund ta bëni. I thashë edhe Zikut, i thashë, por ai nguli këmbë si mushka. «E kam marrë detyrën për këtë muaj» — më tha. Si thua ti?, — përfundoi inxhinieri duke thithur fort cigaren.

Ra një heshtje. Çimi sikur kërkonte dikë me sy. Dora e mbetur në xhep iu mblodh grusht.

— Ne e bëjmë, — tha prerë ai. — E bëjmë, — përsëriti me një zë më të fortë, sikur t'i drejtohej dikujt tjetër e jo inxhinierit, nga i cili e ndante vetëm tymi i cigares.

— Isha i sigurt Çimi, — tha inxhinieri duke mos ia ndarë sytë, — se kështu do të ndodhte, ndonëse... tre-katër veta me kategori të larta, merreni me ca punë që...

— S'është faji ynë, — tha Çimi me gjysmë zëri. Ndër-

kohë uli kokën, sikur të kërkonte të falur për atë që tha.

— Nejse, nejse, — shpejtoi inxhinieri, — ju e zgjidhni vetë atë punë. Po ju pres, — përfundoi ai duke i rrahur shpatullat.

Çimi ngjiti shkallët dhe hyri në dhomën e punës. Gazi që ulur dhe diç po bënte me një shuk fijesh lini në dorë. Berti, më tutje, filetonte një tub. Ndërsa Biku hante qetë-qetë mëngjesin. Në vështrimin e parë dukej sikur s'kishte dhëmbë sepse përtypjen e ushqimit e bënte me anën e buzëve që i kërcisnin si dy spesorë teneqeje.

— Gazi, ç'po bën? — pyeti Çimi.

— Po tjer... — u përgjigj ai.

Bertit i shpëtoi madravida nga dora dhe i ra mbi kupën e gjurit. Shtrembëroi fytyrën nga dhembja, por megjithatë e qeshura e tij, kumboi në dhomë. Çimi vuri buzën në gaz. Herë shikonte Bertin që ende qeshte duke peshuar mbi kupën e gjurit, herë Gazin që kishte lëshuar vetullat mbi sy, që të fshihte të qeshurën. Kurse Biku kishte mbetur me gojën hapur. Në të dukeshin kafshatat e bukës të përziera me copat e vezës dhe të djathit.

— Pse qeshni? — foli Gazi duke ngritur përpjetë një tufë me fije lini, — ja detyra ime për sot, të shkollis këto fije, pastaj shtrojmë edhe 20 m. tub deri te gropa e gëlqeres dhe e pat dita e punës, 20 e ca lekshi.

— Atë e di Ziku, — iu përgjigj Biku duke u përtypur.

— Bebe, po ti çfarë di? — u nxeh Gazi duke hedhur fijet e linit. Biku shtrengoi buzët dhe copa e vezës që i kishte mbetur midis tyre, ra mbi dysheme.

— Më ngadalë, Ziku na ka xhan, — ironizoi Berti, — mos u nxehni, ç'i duhet Zikut të marrë punë me përgjegjësi, t'i hapë telashe vetes, domethënë neve! Si thua Çimi? — i dha fund Berti duke i shkelur syrin.

— Ku iku? — pyeti Çimi.

— Kush, Ziku? Te dera e klubit, — tha Gazi.

Ata qeshën. Gazi këtë herë nuk e fshehu të qeshurën.

— Te dera e klubit, — përsëriti ai.

* * *

Kjo shprehje kishte ditë që ishte bërë «proverbiale» për ta. Burimi i saj që pikërisht ajo ditë, kur ata kishin bërë një instalim provizor, me tuba zingatoje, në një kanal dy metër të thellë. Moti që për shi, ndaj Çimi kishte thënë që tubacioni të mbulohej.

— S'është nevoja, — ishte përgjigjur Ziku.

— Është, — kishte arësytuar Çimi. — Uji do të mbushë kanalën e do të ngrejë tubacionin, kështu që do të prishë nivelin dhe mund të krijohen të plasura.

— Si, do ta ngrejë tubacionin!, — qesëndisi Ziku, — ja edhe këtë s'e kisha dëgjuar.

— Mos u habit, uji ngre vaporin e jo njëzet metra tub.

— Dëgjoni, ç'teorira.

— S'është vetëm teori, — kishte thënë Çimi nervoz. Fundi i bisedës kishte qenë i prerë.

— Në fund të fundit përgjegjësinë e mbaj unë, — kishte thënë Ziku dhe që larguar.

Të nesërmen ata panë se shiu i rënë gjatë natës kishte vërtetuar parashikimin e Çimit. Përgjegjësi i sektorit kishte bërë procesverbalin. Ziku, që nga ajo ditë, kishte zënë rrënjë te dera e klubit, po përgjegjësi, sikur të ishte betuar, nuk kishte shkelur asnjë herë atje.

* * *

— Mirë, mirë, le të shkojë nga të dojë, — tha Çimi.

— Deri kur? — u ngrit Gazi dhe hodhi sytë shkarazi mbi të.

— Të paktën edhe sot, — foli qetë Çimi duke vështruar nga shokët. — Pak më parë takova inxhinier Qiriakon. Ai na ngarkoi një detyrë të re. Ziku nuk kishte pranuar. Le të mos pranojë ai. Unë mendoj se ne e kryejmë. Do bëjmë një instalim në lartësi. Kur të mbarojmë detyrën, — e shtroi zërin Çimi, — Ziku le të mendojë vetë se nga duhet të shkojë, ne s'do të bëjmë më si kemi bërë gjer më sot.

— Shyqyr që u hap një punë e re, — tha Berti që i ra bishtit të madravidës, e cila u rrotullua rreth tubit më shpejt se sa një erëmatës.

— Shkojmë, — tha Çimi, — atje do të na bëhet çdo gjë e qartë.

Berti bëri dy ulje-ngritje në vend, pastaj vendosi duart para me mollëzat e gishtërinjve takuar mbi dysheme, si në start. Të tjerët qeshën. Në mes të së qeshurës u dëgjua zëri, me një tingull të dridhur, i Bikut.

— A ia dalim dot?! — Të kishim pritur Zikun.

Gazi e vështroi me inat. Berti qeshi më shumë, ndërsa Çimi iu afrua dhe i rrahu shpatullat. Pastaj dolën të katër jashtë.

Lagështia e mëngjesit kishte filluar të përthahej nga rrezet e diellit. Reja pothuaj qe shpërndarë. Vetëm mbi oxhakun e objektit nr. 7 endej një shtëllungë avujsh të bardhë. Ata ngjitën shkallët e larta metalike të objektit dhe në krye të tyre takuan inxhinierin.

— Erdhët, djema, — tha ai. Në fytyrën e tij shprehej hapur gëzim dhe shqetësim bashkë, — shumë mirë. Duam të instalojmë disa metra me tub gize. Instalimi, siç e shihni, është relativisht i një lartësie të madhe. Këtu, në të vërtetë, ekziston një farë vështirësie, por për mendimin tim, vështirësia më e madhe qëndron gjatë. Udhëzimi është që bashkimi i tubave të bëhet me plumb, ekziston edhe mundësia që bashkimi të bëhet me azbest —

çimento; ky i dyti është më me efekt dhe njëkohësisht më i leverdisshëm — inxhinieri dihati thellë dhe vazhdoi: — Si mendoni, ju?

Djemtë vështruan njëri-tjetrin.

— Unë mendoj se bashkimi me azbest — çimento nuk është fare i panjohur, — tha Çimi.

— Teorikisht, po, — tha inxhinieri.

— Këtë po mendoja dhe unë — tha Çimi, — praktikisht...

— Praktikisht, — e ndërpreu inxhinieri — as unë... — Ai s'foli më. Por hapja e duarve dhe shikimi që u hodhi shokëve e shprehën më së miri mendimin e tij: një farë pasigurie.

— Megjithatë kjo s'mund të jetë e pakapërcyeshme, — tha Gazi me një të qeshur në sy dhe në buzë.

— Jam i një mendimi me Gazin, — shpejtoi të shtojë Çimi.

Edhe inxhinieri vetvetiu qeshi.

— Atëherë le të fillojmë, — tha ai, — mua do të më kini vazhdimisht këtu.

Parangoja e punuar nga Berti filloi të ngjiste tubat e trasha prej gize. Gazi merrej me centrimin e tyre. Ndërsa Çimi me Bikun bënë përzierjen e azbestit me çimento. Herë-herë, Çimi thërriste pranë Gazin.

— E gjithë vështirësia e kësaj pune, — i tha ai, — qëndron te përzierja. Duhet ruajtur masa dy çimento e një azbest. Kujdes peshimin, si i thonë fjalës, duhet kaluar në peshoren e farmacistit, — vuri buzën në gaz, — se, kur t'i hedhim ujë, — vazhdoi ai, — lidhja dobësohet, qullet:

— Bëhet si brumë petullash — tha Berti që atje ku ishte. Qeshën. Pastaj bënë një provë. Lidhja doli në rregull. U deshën krahët e fuqishëm të Bertit për të bërë përzierjen me ujë. Brumi përzihej me aq forcë sa që copat

e azbest-çimentos fluturonin si ashkla' drush rreth e rrotull.

— Kjo masë të ruhet! — tha Çimi i shqetësuar.

U shpërndanë nëpër vendet e tyre. Pak më vonë filloi montimi. Berti filloi ngjeshjen me një çekiç që s'bëje gabim po t'i thoshe vare. Kokat e tubave nxeheshin aq shumë, sa mbi ballin e Bikut, që shtrëngonte daltën mbi të cilën binin goditjet e Bertit, bulëzoi djersa.

— Shtrëngoje fort, — i thërriste Berti, — mos i mbyll sytë.

Djersa i kishte dalë mbi shpatulla edhe Çimit, i cili godiste mbi kokat bashkuese të tubave, me ca goditje të lehta, ritmike, me shumë kujdes si të zbrëthente ndonjë minë.

— Çimi, si thua, do ta bëjmë? — tha Biku që përfitoi nga pushimi i shkurtër që po bënte Berti.

Çimi lëvizi lehtë buzët. Berti u kthye dhe i shkeli këmbën duke i bërë një shenjë nga Gazi, sikur t'i thoshte: «Rri, se i thashë atij.»

— Bebe, — foli me zë Berti, — na plase sot!

Gazi ngriti kokën dhe qeshi, kurrizi i dorës, nga që futej shpesh në brendësi të tubave, i ishte gjakosur.

— Ngjeshja është bërë uniforme, — tha ai dhe diç donte të shtonte po s'foli.

U dëgjuan hapa nëpër shkallët prej metali. Ai pa Zikun që po ngjitej.

— Z... — Biku u mat të thoshte emrin e Zikut po shikimi i Gazit nuk e la. Z-ja u zgjat pak, pastaj u shua siç shuhet zukatja e një blete.

Ziku u afrua. Pasi u kapërdi me zor, pyeti:

— Po ju këtu?! — Zëri i tij ishte hakërrues, pastaj sikur u qetësua dhe zëri doli më i qetë, — hajdeni, — përfundoi i sigurtë duke bërë një lëvizje me dorë, që donte të thoshte: largohuni.

Të tjerët nuk lëvizën. Sytë e Bikut drejtoheshin sa te Ziku te shokët.

— Ç'prisni! — thirri fort Ziku duke hedhur poshtë bishtin e cigares së fikur.

— Ngadalë! — tha Çimi. — Ngadalë, — përsëriti ai duke ngritur dorën sikur të ndalonte ndonjë makinë. — Ziku, ne...

— S'është kjo detyra jonë, — e ndërpreu ai duke bërë një lëvizje me dorë, sikur të sheshonte diçka, — atje...

— Atje të fillojmë konferencën, — ndërhyri Gazi me një zë jo miqësor.

Ziku kafshoi buzën e poshtme, e cila gati iu nxi nga shtrëngimi. Shfryu sikur të kishte nën hundë ndonjë mushkonjë.

— Çimi, — foli ai gati i mekur, — unë po ju pres atje. Zëri i tij u ngrit dhe u përdrodh.

— Ne të prisnim ty këtu, — iu përgjigj Çimi.

— Ëm, — bëri ai si i çuditur, — nuk po marr vesh, kush e drejton brigadën?!

— Atje poshtë ti, — foli Gazi, — këtu ka punë me përgjegjësi, dhe ti...

— Ti mbyll gojën, — u hodh Ziku, — ti je një... një birbo nga ata...

— Ziku! — thirri Çimi që bëri një hap përpara.

— Nisuni, — thirri ai më fort, si për inat të Çimit.

— Ziku, ne të ftojme të punosh edhe ti këtu. Po ne nuk shkulemi që këtej, — përfundoi Çimi duke tundur kokën.

— Për brigadën përgjigjem unë.

— Përgjigjemi edhe ne.

— Do ta shohim.

— Ziku, — thirri Berti që kishte heshtur deri atëherë, — dëgjona dhe ne një herë.

— Ti vetëm të hapësh dhëmbët di, — iu kthye atij Ziku.

Pamja e gëzuar, e zakonshme, në fytyrën e Bertit, u zhduk.

Çekiçi që mbante në dorë, i peshoi gati pa fuqi mbi tub. Hapi sytë jashtë mase dhe vështroi Çimin.

Çimi bëri drejt Zikut.

— Do të shihemi, — tha Ziku dhe u nis të ikte.

— Shko ku të duash, — foli shpejt, po qartë, Gazi, — shko ku të duash, veçse te dera e klubit jo.

Ziku ngadalësoi hapat. Mollëzat pak të kuqe nga natyra, i zbardhën dhe buzët e holla i shtrëngoi aq shumë pas njëra-tjetrës sa kufiri ndarës midis tyre humbi fare.

— Djema! — thirri Çimi, — vazhdojmë.

Gazi që ishte pak më tutje dihati i lehtësuar dhe i bëri shenjë Bertit që të ngrinte tubat. Çimi po punonte me Bikun, i cili herë - herë i hidhte sytë mbi shokun e tij.

— Ç'ke? — i tha Çimi.

— Hiç... asgjë, — u përgjigj tjetri.

* * *

Dita po thyhej. Qielli ishte i pastër, pa një re. Horizonti po merrte ngjyrën rozë. Era erdhi më e ftohtë, po ata nuk e ndienin. Ishin dhënë pas punës.

— Montojmë ventilin e fundit, — u dëgjua zëri i Gazit.

Çimi ngriti kokën dhe i zunë sytë dorën e gjakosur të Gazit. Tjetri e vuri re dhe, pa rënë në sy, e mbështeti kurrizin e dorës pas tubit.

— Shumë mirë, — tha Çimi, — të lëshojmë ajrin.

— Kujdes! — thirri Berti.

Biku me monometrën në dorë po ecte mbi një hekur «U» lart nga toka mbi 30 m.

— Kujdes, — vazhdoi Berti, — mos shiko poshtë se do të na tregosh çuditë e asaj bote!

Qeshën. Pas pak u lëshua ajri. Zhaurima e tij nëpër tub i bëri të dridheshin. Shigjeta në monometër filloi të lëvizë.

— Presioni, 5 — tha Berti.

— Kufiri i fundit është 9 atmosferë, — tha i pezmatuar Biku. Pa mbaruar ai së foluri, shigjeta shënoi 9.

— 9 atmosferë, — shpërtheu Gazi, — 9, shokë, dhe shtrëngoi duart pas tubit. Nga dora e plagosur i rrodhi një cërril i kuq gjaku. Po ai nuk e vuri re. As të tjerët nuk e panë. Ata kishin përqëndruar sytë te ventili shkar-kues. Prej tij delte me vërtik ajri, të cilin e rrëmbente era dhe e shpërndante nëpër qiellin e pastër.

KJO NUK DO TË NDODHË

Shenja e pranverës në sheshin e kuqërremtë të parkut të shoferëve ishte bajamja te këndi. Bajamja, sidomos kur çelte e që i shëmbëllente pak a shumë një qelesheje të madhe të bardhë, ishte nxitëse për ta. Vinte pranvera. Fillonin tranzitet, rrugët e gjata aq të dëshiruara për shoferët. Bardhësia e bajames në park, do të thoshte se edhe ndër male kishte nisur të belbëzonte pranvera.

— Do të jetë më mirë, — i tha Ajdini Metes, — të marrim rërë në luginë, matanë malit. Baltovinat janë përtharë dhe makinat mund të punojnë lehtë.

— Mirë, — tha Metja, — edhe dalim njëherë. Pranverë.

Metja shkoi te makina, ndërsa Ajdini hyri në drejtorin. Pas pak doli që andej me një listë në dorë. Në të ishin shënuar emrat e qytetarëve që kërkonin materiale të ndryshme ndërtimi. Ajdini lexoi emrat duke mermëritur. Në fund shqiptoi me zë:

— Vili K., maskarai. E paska vënë emrin në listë.

Metja që ishte pranë makinës së tij nuk dëgjoi gjë. Ajdini vuri gishtin e madh si nyje plepi mbi emrin që lexoi dhe e mbuloi fare.

— Vili K., — tha nëpër dhëmbë Ajdini duke tundur kokën dhe pa vetëdije kishte mbledhur shuk listën që

mbante në dorë, — hëm, — bëri dhe iu kujtuan fjalët që i kishte thënë njëherë i ati kur qe gjallë: «Vili K. është hajdut shtatë brezash. Gjarpër që ia ka pasur gjithmonë me të keq pushtetit tonë». — Mirë e ka pasur babai, — miratoi Ajdini, — borgjezi mund të ndërrojë lëkurën, po i keq mbetet sa dhe gjyshi i tij, bile edhe dy gurë më tej.

— Ajdin! — dëgjoi ai zërin e Metes që ndërkohë ndezi makinën. Nxitoi. Hipi në makinën e tij. Sytë i mbetën te dega e bajames që i kishte vënë Metja pranë pasqyrës. Qeshi dhe ndezi motorin. Të dyja makinat u vunë në udhë. Lanë qytetin dhe iu ngjitën malit. Rruga ende nuk ishte asfaltuar. Por ç'rëndësi kishte kjo! Ajo qe një rrugë fare e shkurtër të cilën rrallëherë e përshkonin. Makina troshitej. Metes, që ishte më i gjatë, herë-herë koka i takonte në tavanin e kabinës dhe po në atë çast i binte bories. Po në atë formë i përgjigjej edhe Ajdini. Ndihehin të gëzuar. Si të mos ndiheshin. Pranvera kishte ripërtërirë dheun. Dielli dukej sikur i ndiqte nga pas. Nga ajo faqe mali bota dukej më e madhe. Tej jeshilonte gruri, por po ta vije re mirë, majat e bimës kishin filluar të verdheshin. Pranvera po e ndihmonte bukë e re. Matanë gurorja. Vesa e patharë ende i jepte asaj një bardhësi gati-gati ndriçuese. Makinat filluan zbritjen për në luginë. Bukuria shtohet. Imazhi i maleve dhe herë-herë i makinave pasqyrohej në lumë. Në luginë kishte erë, por megjithatë ata zbritën nga makinat. Era në luginë ishte kufiri i fundit i dimrit. Edhe uji i ftohtë i lumit ku ata vajtën e u freskuari, ishte kufiri i fundit i dimrit. Mbas pak «karkaleci i ngarkoi të dyja makinat. Ata bënë po të njëjtën udhë, kishin po të njëjtin gëzim në shpirt.

Në të hyrë të qytetit ndaluan te «Gjahtarët». Banakieri që rrinte ulur, sapo i pa, kërcëu përpjetë dhe u thirri:

— Hajdeni, djem, hajdeni, dy ekspresë më shumë.
Ata qeshën.

— Shpuzë qenkeni sot, shpuzë, — fliste banakieri duke punuar ekspresin, — rini, or babë, rini. E... Do të thoni që tani jeni burra. Burra jeni, por ndaj meje jeni kolo-puçë akoma, — përfundoi ai duke u vënë kafet para. Ata, ashtu siç ishin me buzë në gaz, morën kafet dhe u ulën aty pranë.

Ajdini hodhi sytë nëpër lokal. Te këndi vështroi më gjatë. Pastaj u kthye rrëmbimthi. Mbështeti fuqishëm bërret e tij mbi tavolinë.

— Vili K., Mete, — tha ai rreptë. — Vështroje, por mos të të vërë re, se i bëhet qejfi. A e di ç'më punoi një ditë, — vazhdoi Ajdini duke hequr filxhanin nga buzët.

— «Dua ta rrethoj kopështin, — më tha. — Më duhet një makinë rërë... Ja... ashtu një makinë... Ndonjë pasdreke...» dhe ... qeshi. Në anën e majtë të gojës iu zbulua ai dhëmbi i florinjhtë.

— «Çfarë ashtu, një makinë... një pasdreke, i thashë, — pse e përdredh gjuhën. Vëre emrin në listë si të tjerët.»

— «Mos u nxeh», — më tha.

— «Hëm, s'të erdhi mirë, ë?!»

Metja u trondit. Filxhani i mbeti në buzë. Edhe atij dje Vili K. i kishte bërë të njëjtin propozim.

«Por unë nuk fola. Heshta. Pse heshta...!» Ky mendim i kaloi në kokë dhe u drodh. La filxhanin në tavolinë.

— «Të thashë ty, më tha, — vazhdoi Ajdini, — se jam rritur me të atë. E kam pasur shok.»

— «Babanë tim shok!, — iu ktheva. — Babait tim i vinte ndot të zinte emrin tënd në gojë. Thithlopë.»
E, o Mete, a e dëgjon?

Po ç'të dëgjonte Metja. Po të kishte një kokë tjetër po, se ajo që kishte mbi supë i qe rënduar dhe trullosur.

— Ja ç'gjuhë përdorin ata, të të ndihmoj, ta kam pa-

sur babanë shok. Babanë tim! E, o Mete. Mua edhe kur u bëra burrë, im atë më thoshte: «Ajdin, e shikon atë Vili K. Shikoje mirë dhe u thuaj edhe të tjerëve se ai Vili K. është i poshtër. Tek e sheh të ecë rrugës qetë-qetë, thua ti, ky njeri as mizën nuk e nget, Po ç'fshihet ai në zemër, në qoftë se ka, — vazhdonte babai, — të gjithë poshtërsitë fshihet».

— Kjo është e vërtetë, — tha Metja që fërkoj pëllëmbën e dorës pas mjekrës.

— «Në vitet e para të Çlirimit, tregonte babai, populli vuan për bukën e gojës, për veshje, ndërsa Vili K. bëtohej për qiell e për tokë se s'kishte një copë letër dhe jo verdhushka siç i quante ai florinjtë. Pastaj priste natën dhe si mi gjirizi zvarritej në skutat ku i kishte fshehur. Mbushte gjoksin me flori, shtrihej dhe kalonte gjithë natën në atë lumturi prej barbari. Një ditë, djalit të tij, atij idiotit që bredh rrugëve të qytetit duke kthyer kokën shpesh prapa, sikur t'i ruhet dikujt, i kishte rënë në dorë një copë flori dhe me pafajësinë e fëmijës e mbante në dorë. Vili K. e pa. Për një çast sikur iu meh ajri aty për qark. Sytë i shquu dhe rruga e tërë i erdhi rrotull. I foli të birit me të mirë t'ia jepte por ai mori vrapin për te pasticeria. Atëherë Vili K. rrëmbeu një gurë kalldrëmi dhe qëlloi. Nga koka e të birit buçiti gjaku».

— Krimineli, — tha Metja që kërciti dhëmbët.

— Tamam, — pohoi Ajdini duke picërruar sytë, — tamam. Ja duhen ditur këto, duhen ditur, vëllai im. Se e shikon... Sot të ledhaton ai, të bën lajka. Karamete me sheqer të jep, Mete... Maskarenj si Vili K. pak të lajthitim ne dhe bëjnë... Por... do t'i mbajmë nën thundër, po lëvizën shpirtin do t'u marrim.

Ajdini u mbështet pas karriges. Një i kuq i kishte rënë në fytyrë, ndërsa në tëmtha i kishte kërcyer damari.

— Mirë thoshte im atë, — e ngriti zërin ai, — kishte

hak. E njihte mirë Vilin dhe borgjezët e tjerë. Jepuni të hanë dhë thoshte, ç'i futni burgut...

Dhé, dhë të hanë, — përsëriti Metja. Me sa dukej ishte qetësuar. Vuri dorën në tavolinë dhe trokiti dy-tri herë.

Banakeri aty matanë qeshi lehtë dhe tundi kokën i sigurt për atë që mendoi atë çast. Dy shoferët u çuan, përhëndetën dhe dolën jashtë.

«Duhet thënë Ajdinit ajo që më ndodhi mua» — mendoi Metja. Po ndërsa po ngurronte, Ajdini kishte hipur në makinën e tij.

«Ja i thashë, — tha Metja ndërsa hipi edhe ai në makinë. — Po ti ç'i the; — do të më thotë ai. — Unë!... ptu asgjë. Si asgjë! Po edhe unë ndieva neveri. Po ç'i the? Ti çfar i the?! — Ç'i thashë!...» Koka iu var mbi gjoks? Priti sa kaloi para makina e Ajdinit pastaj u nis edhe vetë. «Duhet thënë patjetër, — foli me zë Metja, — duhet thënë se ai maskara edhe mua ma punoi ashtu. Donte një makinë rërë! Se si e qysh s'kishte rëndësi për të. «Ja ashtu ndonjë pasdreke...» T'i bëj nder atij dhe të çnderoj veten. Dhe ai do të më fuste dorën në xhep. E ç'mbante ajo dorë? Lekë...! Jo, tha rreptë Metja, jo, gurë kalldrëmi. Si ai guri që qëlloi të birin në kokë. Të birin në kokë, ndërsa mua dashka të më qëllojë në zemër. Qeni, — shfryu Metja, — qeni. Dhe unë nuk ia përplasa në fytyrë. M'u mbyll goja, m'u tha gjuha. Atëherë s'mund të jesh shok me Ajdinin. Si?... Po! Këtu ndahen...» Ai desh tha se këtu ndahen rrugët me Ajdinin, por kjo ishte e rëndë për të, prandaj heshti. Ai nuk do ta pranonte kurrë një gjë të tillë. Makina ngadalësoi shpejtësinë. Ai vështroi bërrylin e Ajdinit të nxjerrë jashtë dritares e pak më tutje degën e çelur të bajames që ai e kishte vënë vetë në mëngjes, aty pranë pasqyrës. «Kurrën e kurrës», — tha Metja duke mos ia ndarë sytë krahut të shokut. Ata ishin njohur që kur kishin qenë ushtarë. Vetëm një herë Metja qe zemëruar me Ajdinin.

Dhe kjo kishte ndodhur dikur. Ajdini ishte komunist. Një herë, në bisedë e sipër, Metja i kishte thënë:

— «Kemi kaq kohë që punojmë bashkë. Ti je anëtar partie, ndërsa unë jo. Pse s'ma ke zënë në gojë këtë! Pse s'më ke thënë që të hyj dhe unë?»...

Ajdini i kishte hedhur sytë shokut të tij. Metja u skuq dhe uli kokën.

— «Metë, vëllai im, — i kishte thënë Ajdini, — më dëgjo, të më kishe goditur s'do të më kishte ardhur kaq keq. Si s'më paska shkuar ndër mend! Jo vetëm mendja, por edhe zemra ma do. Partiajotja është dhe ti i saj je, por... kur të vesh tek ajo të jesh...» Ajdini kishte mbledhur dorën grusht. Metja kishte ngritur sytë dhe s'kishte folur. Ajdini e kishte thënë çdo gjë pastër, të qartë, ashtu si e mendonte. Dhe kishte të drejtë. S'kishte dy muaj që Ajdini ishte kthyer nga aksioni njëvjeçar diku në Veri. Metja s'kishte vajtur.

— «Kam fëmijë të vegjël» — kishte thënë ai atëherë. «Hëm» — nxori duke ëndërruar marshin. Po Ajdini sa i kishte! Po Aliu, Llazi, Bidoja... Hajde ndreqe, — tha me zë tërë inat për veten, — ta marrë vesh edhe këtë budallallëkun tjetër, këtë memecllëkun tim...

Makina mori majtas. Hyri në vendin e shkarkimit. Ajdini kishte shkarkuar. Punëtori që ishte aty i tha Metes se Ajdinin e kishin thirrur në drejtori. Le të priste pak.

— E pres te vendi i ngarkimit, — i tha Metja. Shkarkoi dhe u nis. U përqëndrua në timon. Nuk donte të mendonte më. Sikur i vuri kapak atij shqetësimi «ç'më duhet mua të vras mendjen. E përse... Për Vili maskaranë!...»

Makina ngadalësoi shpejtësinë. Ai vështroi në pasqyrë mos dukej të vinte Ajdini, po s'pa gjë. Mori kthesën. Rruga ishte e drejtë dhe e gjerë. Përsëri i erdhi inat me veten: «Djallo punë! si ore m'u mbyll goja! Vetëm për të

ngrënë e ke atë të shkretë gojë, Mete. Hajde kokë hajde!... Po kursehet fjala për atë ndyrësirë. Ptua... ai edhe grushtin e ka pak».

Në periferi të qytetit ndaloi. Hyri te «Gjahtarët» e mori një paketë cigare. Kur doli te dera u ndal sikur ta kishte goditur dikush në ballë. Pranë makinës së tij qëndronte Vili K. dhe i buzëqeshte.

«Me kë qesh... — Metja, s'po u zinte besë syve, — me mua! Bela...» Hodhi sytë përçark. Iu duk sikur të gjithë shikonin atë dhe Vilin që i buzëqeshte atij. I erdhë turp, por edhe inat. Bëri të ecte. Një bori makine e ndaloi. Ktheu kokën djathtas. Ajdini që sapo kaloi, diçka tha duke bërë një lëvizje nevrrike mbi timon.

— Po ky ç'pati?! — Metes iu tha goja.

Makina e Ajdinit ndaloi disa metra më tutje.

Vili K. qeshte.

— Si u bë ai llafi i djeshëm?...

Metes i zhurmuan veshët.

— Ç'llaf, ç'llaf, o... Edhe diçka tjetër donte të thoshte, po inati e meku.

Cepi i syrit i kapi Ajdinin, i cili vazhdonte ta shikonte si më parë.

— Ha-ha, — qeshi Vili K. dhe i hodhi dorën mbi sup, — harrove...

Metja s'e desh veten. I dha një të shkundur supit. Dora e Vilin rrëshqiti nga supi. — Ndyrësirë! — shau, dhe nuk e zgjati më. Ashtu siç ishte, i nxehur e me muskuj të shtrënguar shkoi drejt Ajdinit. Një hap para tij ndaloi. Mori frymë thellë e tha rreptë:

— Ç'kujtove, ti Ajdin?

Ajdini e shikoi drejt e s'foli.

— Fol, pse s'flet? Ç'kujtove, apo?...

— Mete, — e ndërpreu Ajdini duke u afruar, — sot

të takoi në rrugë ai, nesër të vjen në shtëpi, e pastaj në zemër.

— Kujt? — Metja tundi kokën, — kjo nuk do të ndodhë, Ajdin. Më dëgjon... kurrë nuk do të ndodhë.

— Ç'kërkoj ai? — i tha qetë Ajdini.

— Atë që gjeti, — u përgjigj Metja duke e treguar me gisht.

Vili K. nuk guxonte të shikonte nga shoferët. Kur ndjeu hapat e tyre të vinin drejt tij, u mblodh duke u struktur më shumë.

JETA Ë NJË NJERIU

Gjethi i ri kishte dalë, po ndër male dukeshin akoma ploska bore. Ai futi makinën te vendi i ngarkimit dhe shkoi në bufe të blinte një paketë duhan. Lëvizi nja dy herë krahët si për t'u çmpirë dhe vështroi. Makina ishte ngarkuar. Trupat e ahut ishin stivosur mbi njëri-tjetrin, e mbi ta kishte copa të ngrira bore. Ngarkesa ngjante me çatinë e një kasolleje pylli në dimër. Eci, kur vajti pranë makinës i thirrën:

— O Xhafë, rri. Pse nxitohesh? Të pimë një cigare.
— Ky që i foli ishte përgjegjësi i sektorit.

— Kam një gëzim, — u përgjigj ai me buzë në gaz. Fytyra e tij e kuqërremtë dhe e plotë si hënë tetori qeshi e tëra.

— Na gëzo dhe ne, o Xhafë, — tha punëtori në krah të përgjegjësit, një burrë i shkurtër dërdëng i mbështjellë me xhup. Kishte mustaqe të verdhura në mes nga duhani dhe një kokore të zezë në kokë.

Xhafë, që kishte zënë vend në sedile, u kthye me fytyrë nga ata.

— I biri i Petros, — tha nga lart, — i biri i Petros u pranua në Parti.

Përgjegjësi vështroi punëtorin.

— Bëmë baba të të ngjaj, — punëtori tundi kokën,
— s'e ka thënë kot i pari...

Ata qeshën.

— E, Petro, — tha punëtori dhe psherëtiu. — Ta kishe arrirë edhe këtë gëzim, dhe një herë aq do të kishe jetuar. — Hoqi kokoren nga koka. Flokët e zbardhur i ndriti dielli. Përgjegjësi kishte ulur kokën. Xhafën e pushtoi malli për shokun. Kishte kaluar me Petron një jetë të tërë. Punëtori u afrua te Xhafa. Nxori paketën.

— Ndize, — i tha, — ndize. E, o Xhafë, s'ngopemi tani së jetuari. Sa më mirë të jetojë njeriu, aq më tepër e do jetën. — Thithi fort cigaren... — Para Çlirimit, për kokën e fëmijëve në shtoj gjë, i kisha mbushur 30 vjeç a jo, edhe atëhere pyje prisja, po çdo ditë lutesha të... ptu jetë qeni kemi bërë... Sot, lëre mos e nga më këtë llaf, 1000 vjet dhe do të na duken pak.

— Jeta bën të sajën dhe ne duhet të bëjmë tonën, o Resul, — tha përgjegjësi.

— Të bëjmë si Petroja, — tha Xhafa. Një ndjenjë krenarie përfshiu fytyrën e tij baqaxhane. — A ka gjë më të nderuar? — tha duke hapur krahët.

Përgjegjësi hodhi krahun dhe shtrëngoi pas vetes Resulin.

— Ta kaloni gëzuar! — uroi përgjegjësi.

— Gëzuar! — tha Resuli që shtrëngoi kokoren ndër duar.

— Ç'që ky urim? — u hodh e tha një punëtor me capinën në dorë, pak më tutje.

— I biri i Petros u bë komunist, — thirri përgjegjësi.

— Komunist!... Punëtori ngriti capinën lart dhe qëllloi tri herë tringun aty pranë.

Burrat qeshën. Xhafa lëshoi frenat e makinës e u nis. Shikoi në pasqyrë se punëtorët ishin mbledhur kokë më

kokë. Diç bisedonin. Kur makina mori kthesën, ai pa Resulin që ngrii grushtin lart. Xhafa qeshi.

«Petro, — tha ai përmallshëm, — edhe këtë gëzimin tani, ti na e dhe. Behar ishte shoku im, behar.» — Shtoi shpejtësinë. Makina uturiu deri thellë në humnerën në të djathtë. Në krahun matanë, pylli me pisha të larta, i nxitur nga era, herë përkulej dhe herë ngrihej me vërtik.

— Eh, kjo qerrata jetë! — tha Xhafa duke goditur lehtë mbi timon, — e shkurtër është, ë... — qeshi. — Si tha Resuli edhe 1000 vjet tani janë pak! E drejtë... pasi... Ngrii supet, — aq sa është. Po ama të dish se si, e përse të jetosh. Nuk mbaron jeta kur nuk merr frymë, jo, kurrë. Kurrë. Quaje po deshe të mbaruar jetën e Petros? Quaje... Em. — krahët i shtrëngoi mbi timon, — ka ca dallamango, — tha me inat, — që i rëndojnë tokës 100 apo 120 vjet, por jeta mund t'u ketë mbaruar që 20 vjet. Quraviten e qahen, thua ti edhe dielli në qiell i ka inat... dava mizash... Petro, vëllai im, dy herë ajo qëne sëmundje të paralizoi, dy herë ia... — Ndërroi marshin me një lëvizje si në të ritë e tij. Ishte i gëzuar dhe foli me zë: — S'kishte gjë që të mposhtëte ty. E kë? — Ai tundi kokën dhe vështroi fotografinë që kishte para syve. Kishte dalë me Petron, po shumë vjet para. Ajo fotografi ishte e vitit 1942.

«Më 1942 punonin në fabrikën... Fabrikë!? Nejsë... Gjithsej ishin dy rrota hekuri. Vërtet aq ishin po tërë ditën s'u lodheshin nofullat së shtypuri bërsitë e ullinjve. Pikonte vaj, po pikonte edhe flori ama. Patjetër edhe flori. Ndryshe, pronari i saj Gjergj Muri s'kishte pse ta bënte emrin Xhorxho Muri. S'do të kishte mundësi të ndërtonte vilë në Itali dhe të shtronte dreka e darka me italianët. Pastaj Xhorxhos iu zgjat gjuha. Denoncoi Xhafën në kuesturë, sepse Xhafa grumbullonte punëtorët dhe shante pushtuesit italianë. Xhafën e arrestuan. Komandanti i njësitit gueril të qytetit porositi shokët që të ruanin gjak-

ftohtësinë. Në veçanti porositi Petron. Ai i tha se Gjergj Murin do ta murosnin së shpejti. «Epo mirë» — kishte thënë Petroja. Dhe vërtet ajo ndodhi të nesërmen e ditës që doli Xhafa nga kuestura, me një shenjë kamxhiku që gati sa s'ia kishte marrë dritën e syrit.

Petroja, me të shkuar në fabrikë, hyri në zyrën e Gjergj Murit. Zbatoi vendimin me përpikmëri dhe me kokë të tij shkruajti, mbi derën e pronarit, dy zero dhe poshtë tyre fjalën: fashist. Po atë ditë Petroja me Xhafën shkuan në mal. Ajo fotografi i takonte, pikërisht ditës së parë të jetës partizane».

— Eh, koha partizane! — tha Xhafa duke marrë frymë thellë. — Ishim të rinj atëherë. Po pse, sot qysh!... ai qeshi. — E, Petro, për besë, të atillë mbetëm. Ja ajo e qeshur e atëhershme të mbeti për jetë të jetës. T'u rrit djali Petro e për ne komunistët s'ka nder më të madh, se sa kur shohim që djemtë tanë bëhen të zot për të vazhduar rrugën tonë.

Një ndjenjë e ëmbël i valëzoi nëpër trup. Malli i ziente nën gjoks. E urdhëronte makinën me lehtësinë më të madhe dhe ajo shumë shpejt doli matanë pyllit. Mbi një gur qëndronte një udhëtar, po Xhafa nuk ndaloi. Ditë të tjera luste rastin t'i dilte ndonjë udhëtar. Nuk e duronte vetminë. Ai atë ditë nuk ishte vetëm, kishte Petron në kabinë dhe me të, ai kishte ç'të bisedonte, jo vetëm në ato 50 km rrugë, po dhe sikur t'i binte rreth e rreth botës. Po me të lënë njeriun prapa, Xhafa pa në pasqyrë fytyrën e trishtuar të atij dhe dorën që u drejtua drejt makinës sikur ta nëmte.

«Kushedi ç'mendon, — tha shoferi. Nuk i erdhi mirë për atë që bëri. — S'dihet ç'hall ka tjetri». Makina ndaloi. Mbas pak në kabinë hyri udhëtari. Ishte një burrë i imët. Vëndosi një çantë të zezë para dhe liroi kollaren me cirka që ishte mjaft e trashë për qafën e tij bisk të hollë.

Ai dukej sikur kishte vendosur të mos fliste. Fytyra i ruante një pamje të nervozuar dhe njëkohësisht mospërfillëse. Shoferi qortoi veten: «kaq shumë u prek ky!».

— Ç'kemi, — i tha, — si je, or shok?

Udhëtari nuk u përgjigj. Ai lëvizte, mbi lëkurën e çantës ritmikisht gishtërinjtë me thonj të zgjatur, të bardhë dhe të prerë me kujdes.

— Mezi prisja, — tha ai më në fund, — të mos kishe ndaluar isha gati të nisesha më këmbë. — Qeshi. — Kam që dje në atë fshatin matanë. Kur zbrita në asfalt u lehtësova, — vazhdoi të qeshë. Dukej sikur kokën nuk ia mbante dot qafa e hollë dhe kur qeshte, ajo i tundej, si lavjerësi i orës së madhe që kisha vënë në korridor në shtëpi:

— Zemra më fluturoi, — i dha fund ai prapë i qeshur.

Xhafa e vështroi. Nuk e kishte menduar që ai tip të kishte aq llafe.

— Me shërbim? — e pyeti.

— Po, — pohoi tjetri. — Do të mbaja një leksion, një bisedë, — sqaroi ai me një gjest kuptimplotë, — për rëndësinë e rritjes së krimbit të mëndafshit. — Qeshi nën buzë. — Po dëgjo ç'më ndodhi, s'më lanë fshatarët. «Ik! — më thanë. — Na ardhke ti, e na kërkoke qiçra në hell». Të më falni, — e ngriti zërin ai si i prekur, — po fshatarit i shkon shkenca tangent.

Shoferi shtrëngoi duart mbi timon dhe u kthye papritur. Tëmthat sikur po i shkuleshin. Një ndjenjë inati ia rëndoi kokën. Donte të bënte diçka. Mbërtheu levën e marsheve dhe i dha me tërë shpatullën. Makina filloi zbriltjen.

— Po mirë të kanë thënë fshatarët, — tha Xhafa me një zë të përmbajtur. — Ç'do krimbi i mëndafshit këtej!?. Me sa di unë ai rritet në vende të ngrohta... Pastaj... ushqimi kryesor për të është gjethja e dushkut ose e manit. Mua,

shoferi tundi kokën, — s'më ka zënë syri kurrë gjë the tjetër përveç asaj të ahut dhe halës së pishës.

— Perspektiva, — tha ai duke qeruar thuan e gishtit tregues, — perspektiva. Pastaj kjo bisedë... kemi dhe ne planifikimet tona.

Shoferi e vështroi pjertras. Tundi kokën dhe lëshoi frymën sikur të kishte lënë pas një rrugë të gjatë e të lodhshme. E vështroi edhe një erë. Sytë i mbetën te duart e bardha. «Shumë të bardha për një burrë!» — mendoi Xhafa. Pastaj i pa thonjtë. «Pu... u, ky njeri e vret kohën, ka nevojë të punojë ky, të lodhet. Hakun i paskan dhënë. Posi, tamam... qiqra... Po unë ç'të bëj!.. E kisha kabinën plot dhe e boshatisa».

Në kohën që po merrte kthesën dëgjoi një bori. Mbajti vesh. — Spiroja, Spiroja, — tha me zë. Ndjeu një të ngrohtë nën gjoks. «Ky, mendoi për udhëtarin — më solli dimrin brenda në kabinë.» S'po kuptonte as vetë se ç'po bënte. E shprehu dashurinë për shokun gati si fëmijë. Kërcente në sedile. Fytyra e kuqërremtë i qeshte.

Spiroja ndaloi, hapi dritaren e thirri:

— O, babë, — ishin të një moshe, po ai kështu u thërriste të gjithëve, — o babë, — vazhdoi, — më ranë këmbët së kërkuari në park, ka ikur shpejt më thanë!

— Do të shkojmë nga Petroja, — iu përgjigj Xhafa ende i gëzuar, — nuk e di...

— E mora vesh, — e ndërpreu zëri i trashë i Spiros, — zemra mal m'u bë. Paçin fatin e djalit të Petros, edhe djemtë tanë, o babë.

— Vetë e kanë në dorë, — tha Xhafa.

— Vetë, — tha Spiroja e më pas shtoi, — sa mirë e the, o qerrata... Do të vemë nga Petroja! A e di, o Xhafë edhe sot e kësaj dite më thonë «E, mo Spiro, ç'thotë makina e Petros, mos e turpëro». Po ka gjë më të dhimbsur, bre Xhafë, ka nder më të madh. Hajde, Petro, hajde, kurrë

nuk ke për t'u harruar, për kokën tënde kurrë. Me kapak floriri e mbylle, o të puthça në ballë!

Spiroja përshëndeti e çau para. I tillë ishte ai. Vrull i tëri ishte. Nxirrte nga shpirti i tij ca fjalë që pikonin si dashuria në zemër dhe ikte.

Xhafa qeshi. Makina u nis. I hipi një dëshirë: të arrinte sa më shpejt. Aq i gëzuar sa ishte, të zbriste dhe ta mban-te vrapin te shtëpia e Petros.

— Eh... ç'është jeta, — tha udhëtari me psherëtimë.

Xhafa e vështroi i habitur, jo aq shumë për fjalët që tha se sa për atë që Xhafa e kishte harruar fare njeriun që kishte në kabinë. Sikur udhëtari të mos kishte folur, me atë gjendje shpirtërore që ishte Xhafa, kur të ndalonte makinën, rrezik se mund ta mbyllte udhëtarin në kabinë, pa e vënë re fare.

«Mbiu prapë për bela» — mendoi shoferi dhe mori inat.

— Çfarë the?

— Jeta, thashë, — tha ai me një zë të shuar, — duhet jetuar, se pastaj... eh! Vdekja të transformon, s'pyet ajo qofshin kapakët prej floriri apo prej argjendi.

Makina i humbi kontrollit. U lëkund dy herë në vend, sikur matej të kapërcente ndonjë pengesë. Ç'ndodhi me Xhafën? ishte tronditur. Gjuha i kishte takuar pas qiellzës.

— Ore, — u qetësua Xhafa, — ore, tha për Petron ai. — Veshët e Xhafës ishin përflakur. — Nuk harrohet Petroja... mor... ti...!

— Duam, s'duam ne, — tha ai i qeshur.

E qeshura e tij ishte e çuditshme. S'ishte e qeshur. Po çfarë. «Ç'më kakaris si një zog pule i lënë në ferrë», — mendoi Xhafa.

— Petroja nuk harrohet... Mbylle, — foli rreptë Xha-

fa. Në dy cepat e syve ndjeu dhembje.

— Të më falni, — u përgjigj i pakënaqur tjetri, — nuk desha t'u lëndoju, ju e keni shok, e natyrisht ka arsye t'u vijë keq. Po një gjë duhet ta dini: ata që mbahen mend pas vdekjes numurohen me gishtërinj...

— Edhe Petroja i tillë ishte, — ia ktheu rreptë Xhafa.

— Ç'ka bërë Petroja! — u shti i habitur tjetri dhe në fytyrë mori një pamje si të gëlltiste «çudinë» që mund të kishte bërë Petroja.

— Petroja! — Xhafës iu duk sikur dikush i hodhi dorën mbi sup dhe e përqafoi. Vështroi fotografinë që kishte dalë me të. I hipi gjaku në kokë. «Ç'ka bërë Petroja!?» — mendoi. I erdhi mirë t'ia përvishte me një grusht turinjve atij që kishte dërdëllisur si shumë. Po e mbajti veten e foli qetë:

— Ç'ka bërë Petroja, the?! Jetoj gjithë jetën i nderuar, ishte punëtor i madh, s'kishte orë puna për të dhe la pas fëmijë të mirë si veten.

— Dëngla këto, — ...u përgjigj ai.

Xhafa deri në atë çast kishte një fije shprese se ai do t'i thërriste mendjes, po i doli ndryshe. Përgjigjja e tij e hutoi fare. E humbi. Vërtitej në sedile. E mori veten dhe tha:

— Si ore dëngla! — fjala iu copëtua nëpër dhëmbë.

— Gjëra të rëndomta, të thjesh...

— Zbrit poshtë, — e ndërpreu Xhafa. — Tjetri u tkurr.

— Zbrit të thashë, mos...

Ai u zvarrit. Sipër kokës së tij fluturoi, si një lara-skë e plagosur, çanta e tij e zezë.

Xhafa mbylli derën fort. Hapi dritaren e ndërroi ajrin. Lëvizti kokën tërë inat.

— Pinjoll, — shau. — Mirë ta bënë fshatarët... qiqra, posi! Em... edhe unë mirë ta bëra, derisa je i tillë.

ZEMËR FSHATARI

Vëllai atë ditë kishte një ngarkesë për në sektorin e sharrave, e, me qënë se unë isha emëruar mësues në atë krahinë, më mori me vete. Bëmë nja dy orë rrugë dhe kur më në fund makina ndaloi në një vend të hapur, zbritëm. Në të djathtë kishim Osumin. Ishin ditë të nxehta gushti. Lumi dredhonte aty poshtë si shirit i kaltër dhe ujët ishte pakësuar aq shumë sa mund të kaloje matanë duke u hedhur gur më gur.

— Këtu do të ndahemi, — tha vëllai. — Fshati s'është larg. Kalo lumin, merr atë rripin në të majtë, matanë asaj dy hapa larg e ke fshatin.

Ndërsa po bëheshim gati të ndaheshim, pamë se dikush e kaloi lumin duke tërhequr nga pas një kalë të bardhë.

— Pa të shohim!

Burri që po vinte ishte i moshuar, po me një trup të drejtë dhe me një kapele ushtarake në kokë.

— Jam Zake Karafili, — tha ai kur u afrua. — Mos je mësuesi ti?

— Po, — iu përgjigja unë.

Ai më përqafoi si të më njihite prej kohësh. U përshëndet edhe me vëllanë e pastaj ata të dy këmbyen nga një

cigare. Vëllai mezi po e përcillte tymin e duhanit që i dha Zakja.

— I fortë ky duhani, -- tha vëllai.

— Çka, — vuri buzën në gaz Zakja.

Dhe vëllai vuri buzën në gaz, pastaj i zgjati dorën Zakes, e më në fund m'u drejtua mua:

— Punë të mbarë burazer. Puno mirë dhe jo vetëm në shkollë... Fshati ka edhe punë të tjera. Vëre shkollën tënde t'u shërbejë njerëzve, ndryshe, vëlla, unë s'ta quaj shkollë. E jo vetëm unë, po askush. Apo jo xhaxha?

Zakja miratoi me buzë në gaz.

Pas pak makina u nis. U ktheva nga Zakja. Sytë e tij ishin shumë të pastër dhe një ndjenjë ëmbëlsie i rrethonte.

— E, shoku mësuës, — tha ai duke më marrë plaçkat nga dora, — më ëmbëlsoi shpirtin ai djalë. E si i rregulloi mirë e mirë mbi kalë u kthye nga unë. — Për atë shoferin po e ngas fjalën. Vëlla, duhet ta kesh, ë? Ashtu do t'i doja djemtë.

Unë qesha dhe vështrova plakun që ecte para. E ecura e tij ishte e lehtë dhe e sigurt.

— Shkolla, bre, — vazhdoi Zakja, — shkolla, por s'është vetëm ajo. Po si tha ai vëllai yt? Hajde gojëmjaltë, hajde! A është i martuar? — pyeti më në fund Zakja.

— Tani është fejuar.

— Lum ajo thëllëzë në ç'fole do të shkojë, — tha ai. — Po ti, o mësuës?

— Është shpejt, — i thashë me buzën në gaz.

— Edhe është edhe s'është, — tha Zakja, — hap sytë, dëgjo Zaken ti. Ka këtej ca thëllëza... A i shikon ato shtëpi atje tutje? Ja, atje rriten ato. Iliri, ai mësuësi tjetër, aty e mori, pyete po deshe, pyete kur ta takosh.

Qesha. Shpeshherë shikoja fshatarin? Syri më për-

fshinte gjithë qenien e tij. Më dukej sikur njihesha me të prej kohësh.

— Shkollën e kemi të mirë, — më tha, kur hymë në luginë, ku aroma e rrushit dhe e shegëve të lehtësonte gjoksin. — Të gjitha të mira i kemi dhe më të mira do t'i kemi. Si thua, o mësues?

— Ke të drejtë, — i thashë, — vetëm punë duhet.

— E më tu bëfsha! — tha.

Vazhduam rrugën. Aty-këtu Zakja fliste: «Posi, posi, punë po çfarë?... E më të lumtë. Ja kështu... Më të mira do t'i kemi. Pse ç'na mungon?!»

Para shkollës kishte dalë Iliri e na prishte. Ai kishte mbaruar dy vjet më parë fakultetin.

— Të prisja, — tha dhe qeshi.

— E dija, — i thashë, duke u hedhur në krahët e një-ri-tjetrit.

Ndërkohë Zakja kishte shkarkuar plaçkat e duke ngarë kalin foli:

— Ika, ore djema. Do shihemi. Zake Karafili këtej është.

— Rri, — iu luta, — rri!

— Lëre, — tha Iliri, — nuk rri dot në një vend ai.

Zakja iku, po çdo ditë kthehej nga shkolla. Vinte e ikte si era. Ikte dhe na linte në diçka nga mirësia e tij. Nga goja e tij s'kishim dëgjuar asnjëherë fjalë të keqe. Fjalën e kishte të ëmbël dhe të shqetë. Bisedonim shpesh edhe me Ilirin për këtë. «Puna, — thoshte Iliri, — puna e ka bërë atë të tillë. Vetëm ajo mund ta fisnikërojë njeriun në këtë mënyrë.» I këtij mendimi isha dhe unë. «Për këtë Zake Karafili e jep vetë përgjigjen kur thotë se nga qielli përveç borës, shiut dhe diellit asgjë tjetër s'mund të bjerë.

Një pasdreke Iliri bashkë me të fejuarën, me «thëllëzën», — siç thoshte Zakja, shkoi në qytet se martonte

të motrën. Kisha mbetur vetëm. Diçka po lexoja, nuk më kujtohet se çfarë, kur dëgjoj disa hapa dhe pastaj të derës u dha Zakja. Në kokë kishte ngjeshur kapelen dhe djersët i kullonin nga balli e i merrnin poshtë fytyrës. Dukej qartë se s'ishin pasojë e vapës së madhe, mbasi dielli që varur te malet në perëndim. U ul dhe më zgjati qesen e duhanit. Harroi që nuk e pija. Vura re, kur drodhi cigaren, se gishtërinjtë i dridheshin. Nuk e mbante dot as fletën e letrës.

— Ptu... jazëk. Dava horri, të bën me kukunja tjetri! S'ka turp! Po lihet fëmija pa bukë, or qorr, or... or djall, aq mund të lesh dhe bimën pa ujë! Që të zëntë buka e popullit fytyrën, të zëntë!

Vështrova i çuditur.

— Pa le, pa le, — vashdoi, — më thirri dhe Zake hosteni. Vdiq Zake hosteni, or Qazim Rrjepa, or Qazim dreqi. Është ai dërdimeni që i vajte pesë herë në shtëpi derisa i mbushe mendjen të dërgonte të bijën në shkollë.

— E njoh, — i thashë.

— «Nuk punoj dot natën», — më tha. Ujin e kemi të pakët, o mësues, ilaç e kemi. Dhe ato selishtat që kemi nga ajo nahija matanë, afër shtëpisë së tij, na leverdis t'i vaditim natën. Dhe ai të thotë pa teklif: «s'punoj natën». S'kanë vend këto fjalë! A e ke dëgjuar se si bën misri buzë mbrëmjes, krr... krr... rr... Heq ai, o mësues, si ai i sëmuri që lëngon. Gjithë ky zheg, gjithë kjo vapë i than buzën njeriut që është njeri dhe jo më bimës. Po kujt i thua? Foli më mirë qylykës së kazmës... «Rri, — më tha, — rri mënjanë, ti Zake hosteni!» — Zake hosteni vdiq, — i thashë, — se vdiq edhe ajo kohë kur kishe pesë pendë që e unë... Vija unë Zakja me një hosten në krah dhe më binte këngëlia tërë ditën. E përse, për një copë bukë egjëri. Po atë nofkë Zakja ka 30 e kusur vjet që e ka shporrur nga kurrizi. Sot Zakja është dhe Zakja ka

për të qenë. S'vënka mend koka e tij jo. Ika, — tha Zakja dhe u çua. — Një mendje më thotë se s'ka për të dalë.

Ngela vetëm. E ndoqa me sy Zaken derisa kaloi selishten, nga prapa shkollës, të mbjellë me misër. Hyra brenda. Errësira pothuaj se kishte rënë. Dalngadalë bulkthi filloi këngën e tij dhe bashkë me të filluan të dalin aty-këtu edhe yjet. Po lexoja, por sytë m'u rënduan. U çova nga tavolina dhe hapa dritaren... Drita e dhomës ra tutje në errësirë, ndërkohë kënga e bulkthit hyri më e çjerrë. Përgjova një çast. Nga selishta me misër vinte një zhurmë e lehtë e zhdukej sa aq. Vura paksa buzën në gaz, sepse m'u kujtuan fjalët e Zakes: « A ke dëgjuar, o mësues, se si bën misri... krr... krr... rr, lëngon». Ç'të ketë bërë Zakja, — mendova, — do ta ketë rregulluar, s'ka si bëhet ndryshe». U bëra gati të mbyll dritaren, kur ja, dëgjova ca hapa, pastaj një të trokitur te dera e më vonë një zë:

— Mësues, o mësues!

«Zakja», — thashë dhe u nxitova. Era e duhanit të tij më ra në fytyrë.

— Ç'kemi? — më tha ai. — A u mërzite? Pt. Ama pyetje të bëra, ah?! Qeshi. Qeshi, por unë e kuptova se ai s'kishte vënë gjë në vijë dhe ishte i mërzitur. Vuri dy shate tek këndi dhe shtrëngoi paguren që mbante në brez.

Pashë dritën ndezur dhe erdha.

— Si u bë puna? — pyeta.

— Lëre, — tha dhe shfryu nga marazi. Po bëhej gati të ikte përsëri.

— Rri, rri.

— Të ndënjshin thikat, më thuaj!

— Ku do të shkosh?

— Do marr tim nip dhe do të vadis vetë. Nata ësh-të e ngrohtë.

— Pse s'erdhi Qazimi?

— Vetëm mos u gdhiftë, — tha Zakja. Mori të dy

shatat dhe doli. Zakonisht matem kur marr një vendim, por atë natë, krejt natyrshëm tërhoqa derën pas vetes dhe Zakja, kur më ndjeu hapat, qëndroi.

— Ku vete?

— Me ty.

— Pak je lodhur tërë ditën?

— Po ti, apo e kalove me këmbët në ujë!

Qeshi dhe e çoi kapelen m'u në majë të kokës. Ecim pas njëri-tjetrit. Nata ishte e ngrohtë dhe me yje. Kur hymë në koriye, yjet na humbën nga sytë dhe errësira u dëndësua, por Zakja e njihte mirë udhën dhe ecja pas tij ishte e sigurt. Me të dalë nga koriya, sipër në kodër, vezulluan një grumbull dritash.

— Ajë atje është shtëpia e Qazimit, — tha Zakja. — Njëzet palë sy i ka vënë pushteti, por koka e tij sa një grazhdarë misri s'merr pykë kollaj.

— Mbjaj vesh. — Qëndruam dhe të kërciturat e bimës dëgjoheshin pastër.

— Po është bukë, është djersë dhe ta lësh të vuajë kështu! E kemi ilaçin në dorë, jepja ore, se të zë sytë munda i njeriut... Hajde, hajde të ta tregoj. Në krye të arës, topili, ishte mbushur plot me ujë.

E vështrova i çuditur.

— Edhe yjet e qiellit lajnë sytë këtu, — tha Zakja. Ç'gëzim shprehte fytyra e tij atë çast!

— A ke vaditur ndonjëherë?

— Jo, — i thashë, — por e mësoj shpejt.

— E më të lumtë! Ja, shiko!

Hapi grykën e topilit. Aty vërshoi një bardhësi uji.

— Unë nga ky krahu këtej, ti andej, po më shiko mua njëherë! Ai ngjeshi paguren në ije dhe filloi. Pas pak fillova unë. U përvështa deri në gjunjë. Toka ishte e ngrohtë, por me të ardhur uji, ajo kthehej në baltë dhe të ftohtit sikur të shponte kërcinë. Kjo nuk zgjati shumë,

këmbët u mësuan. Ndonjëherë ndonjë shuk balte e mirrja me shatë dhe padashje ia vërtitja fytyrës. Mundohesha ta fshija, por më vonë, hoqa dorë dhe nga kjo. Zakja i doli menjëherë në fund arës.

— Mësues! — thirri.

— Ja, — i thashë, — ja, dua që mos i dalin dhëmballët bimës.

— E më t'u bëfsha, — ia pat ai, — është buka e popullit kjo.

I dola edhe unë në fund arës. Fillova përsëri nga kreu. Shata fluturonte. Zakja herë-herë më thërriste. Unë vija buzën në gaz, por ndonjëherë ia plasja të qeshurës me të madhe. Qeshte edhe Zakja dhe mua më dukej sikur gjithë ara turfullonte. Lajmëtarët e afrimit të ditës ia morën këngës për së dyti. Tani Zakja punonte këtej nga ana ime. Punonim përkrah njëri-tjetrit.

— Ore qerrata, — më tha diku, — po ti sikur të kesh vaditur Myzeqenë!

— Po më bën qejfin, — i thashë.

— Për kokën tënde. Është larg lajkave Zakja.

Pastaj vazhdonim punën. Kur dolëm në krye, e morëm të gjithë ç'na kishte mbetur. Dalëngadalë nata po largohet. Përcjelljen e saj e bëri një i ftohtë i sertë që erdhi bashkë me agimin. Të ftohtin ne e mposhtëm duke u dhënë krahëve më shumë. Kështu tha Zakja: «T'u japim krahëve që të nxehemi». Dhe ashtu bëmë derisa ia nxorëm fundin.

— E mbaruam, — tha Zakja, — shko tek ai sopl atje, ti, o shoku mësues. Atje s'të kap era. Erdha dhe unë. Ja, sa të marr xhaketën dhe paguren, të zë dhe topilin. Duhet kursyer ilaçi, apo jo?

Vura buzën në gaz dhe u largova. Aty s'të kapte era. Vetvetiu isha shtirë. Më kishte zënë gjumi. Mbas ca kohe, një valë e ngrohtë ajri që më ra në fytyrë më bëri të përmendem. Hapa sytë. Ç'të shoh? Një zjarr pupulak

ngrohte ajrin përreth, e pak më andej pashë Zaken në kë-
mishë të bardhë në mes asaj bardhësie mëngjesi, që ngac-
monte paguren e vënë në zjarr. U çova ndenjtur. Nga su-
pet e mia rrëshqiti zhaketa e Zakes dhe atje ku kisha mbë-
shtetur kokën unë, ai më kishte vënë kapelen e tij.

— A dremite ndopak?

Një puih e lehtë më ra fytyrës e ndjeva se u skuqa.
Mos vallë unë u bëra shkaktar që ai ishte detyruar të
ndizte zjarrin, të hiqte rroben e trupit dhe të më priste!

— Mësues, pi pak ujë të ngrohtë, tha duke qeshur,
e ndërkohë hoqi paguren nga zjarri e ma dha.

— Ujë të ngrohtë!

— Pi, pi.

E vura në gojë dhe ndieva shijën e ëmbël të qumë-
shtit. Trupi m'u nxe dhe dihatja m'u çlirua.

— Hiqe edhe njëherë, hiqe... Hë më të lumtë!

Nuk vonoi shumë dhe u nisëm. Diku kaluam.

— Unë do shkoj pak andej nga kryesia, — tha Za-
kja... Ne bëmë punën tonë. Të lumtë — foli me zë të lartë
dhe më rrahu shpatullat.

— Bëmë punën tonë, ti vetë e the.

— Ashtu, drejt e ke, — tha ai.

Vuri kapelen në majë të kokës, e fërkoi dy-tri herë
kokën me të dhe iku.

ISLAMI

Rreth hënës ende një re si pezhishkë. Ai ngriti kokën lart. Vështroi rrugën që kishte për të bërë hëna. Derrisa të perëndonte kishte për të përshkuar re të dendura, të errëta, që dukeshin si lëkura buajsh të ndera në qiell. Lëshoi frymën i lehtësuar e bashkë me të doli edhe një erë e sertë duhani. Tërë ditën s'e kishte hequr çibukun nga goja. «Pa të shoh njëherë, — tha, — të shoh, a ka ndonjë tjetër që s'i ka prurë!». I erdhi mirë që drita e hënës mund të humbiste. Nuk donte as të shikonte as ta shikonte njeri. «Ka raste kur njeriu s'ia del dot vetes dhe jo të japë e të marrë me të tjerë». U kapërdi me zor. «Si do t'ia bëj? — tha për tufën e tij të bagëtive, — si do t'ia bëj? Po dreqoset puna, aq sa dhe i biri i Saliut, që është më kërrabë se unë, të shikon shtrembër». Vazhdoi rrugën. Ecte me hap të gjatë e të rënduar, me gjunjët të kthyer pak anash sikur të ngiste ende qetë në arë. Në të majtë kishte hijen e tij që i zgjatej në rrëpirë dhe që humbiste kur hënës në qiell i mbylleshin sytë. Kur doli në kodër, i ra erë bagëtish. Pak më tutje ishte stalla e tufës së bashkuar të anëtarëve. Ktheu vetëm njëherë kokën dhe eci. Po nuk bëri as pesë hapa e ndaloi. Zbriti poshtë. Në krye të stallës, mbi një degë lisi, varej si një kokërr ftua llamba elektrike. U mbështet pas gardhit dhe hodhi sytë nëpër

vathë. «Pa të shoh njëherë... Ja tufa e Tasimit, ja e Me-diut». Njohu briçon, dashin e madh të Danes. «Edhe Dania i paska prurë! Dane, mendon ti apo jo? Ke nëntë frymë, or të keqen...».

Dikush, matanë gardhit, e kishte parë. Në fillim i kishte shquar qeleshen e bardhë, pastaj trupin e drejtë me atë të ecurën me gjunjët pak anash.

— O, Islam Azizi!

I posaardhuri u bë gati të ikte.

— Prit, or burrë, prit ta ndezim njëherë.

— Helm jam, — u përgjigj Islami dhe bëri një hap.

Rexhepi lëshoi një kollë të thatë e foli:

— Nuk bëhet helm burri nga duhani, o Islam, jo.

Islami vetvetiu hodhi dorën e djathtë mbi gardh dhe ktheu kokën prapa. Drita e llambës ndriçonte zbehtë vetëm gjysmën e fytyrës së tij.

— Ç'qe ai gur që hodhe, o biri i Saliut?

Rexhepi bëri sikur s'e dëgjoi, bëri më këtej dhe e toku.

— Ç'paske dalë këtej, o Islam, apo erdhe të shohësh!

Të gjithë anëtarët i kanë prurë, të gjithë, — e ngriti ai zërin.

Islami u mbështet më fort pas gardhit. Një kërçele po e shponte në brinjë, po ai s'lëvizi.

— Jo të gjithë, jo të gjithë, unë nuk i kam prurë...

— As hoxha, — e ndërpreu Rexhepi pa mbaruar fjalën ai.

— Hoxhë s'ka më. Mos deshe të thoshe Kamber Skura? — u përgjigj Islami duke ngritur vetullat.

— Kjo është e vërtetë, — tha Rexhepi, — hoxhë me çallmë s'ka më, po hoxhë nga zemra edhe ka. Kamberi i tillë është. I themi bashko tufën me të anëtarëve, s'do. I themi dil në punë... 12 muaj ka viti, 12 ditë-pune fut në vit ai. E ka për turp të punojë i biri i allaut, — qesëndisi Rexhepi, — po ama nga ana tjetër, të zbresë në qy-

tet me një kaçile, apo me një qyp nën sjetull s'e ka për gjë.

— Pse e bën tërkuzë fjalën, — iu kthye Islami që e megjulloi fytyrën me tymin e duhanit që nxori, — ç'më zë me gojë Kamber Skurën. Ç'më lidh mua me të? Ai nuk i bashkon dhe ka mendjen e tij, ashtu siç kam edhe unë timen. Secili e di vetë ku i pikon çatia.

Hëna u fsheh. Tani ndriçonte vetëm drita edhe ajo dobët sepse rreth saj daravitej tymi i duhanit që tymosnin dy burrat. Njëres faqe të Islamit i ra përsëri hija. Flegrat e hundës hollake dridheshin. Rexhepi e vështroi. E kuptoi se Islami ishte nxehur. I erdhi mirë. Jo se donte ta shikonte të mundur, përkundrazi, donte ta shikonte në këmbë dhe krah të tjerëve. Prandaj as nuk heshti dhe as gjuhën nuk e zbuti.

— Çudi, o Islam Azizi, vetëm çatinë e shtëpisë tënde dhe të Kamber Skurës s'e ditkemi ne ku pikoka!

— Vëre gishtin mbi buzë, o i biri i Saliut, — u hodh Islami duke tërhequr pas vetes shufrën e gardhit të kapur të brinjët, — vëre gishtin mbi buzë, të thashë, se gjuha rrasht s'është, po rreshtna thyen, — tha dhe u largua.

Rexhepi i thirri, por ai nuk ndaloi. Iu ngjiti bregut. Kur doli sipër mezi merrte frymë. Ndjeu lodhje dhe u ul. I kishte filluar edhe një dhimbje koke që ia hidhte tëmthat përpjetë. U shtri brinjas. Era e freskët, në majë të bregut, i pruri aromën e barit dhe të tokës. Vuri kokën mbi gur dhe sytë i hodhi në qiell. Retë rrethonin hënë, po ajo herë-herë i coptonte, dilte e plotë, e shëndoshë dhe e qeshur si fytyrë njeriu. Dontë të dremiste pak, të prehej. A s'e kishte kaluar gjithë ditën prapa qeve? Po lodhja që vinte nga puna e ditës, vërtetë lodhje qe, por jo sa ta detyronte të shtrihej vend e pa vend, siç po bënte tani. Lodhja e ditës së sotme duhej kërkuar gjatë.

parë nëpër gjumë sheshin e madh të fshatit të mbushur plot me një tufë të madhe dhensh qumësht të bardha, e diku në kënd, tufën e tij e të Kamber Skurës të Iyer mbi shpinë me bojë të zezë.

«Po kjo ç'qel», — tha duke mbledhur buzët. Hapi dritaren. Ajri i natës i ftohu gjoksin. U vesh e doli jashtë. Natë. Hënës në qiell i ish-in vërsulur retë. Ajo kishte mbetur e vogël sa një sy kau. Hyri në mes të vathës. Ndua mënjanë 4-5 pëlleja. «Me këto bëj si bëj» — mendoi. I hoqi këmborën syskos. Ajo lëshoi një tingull. Vetëm një «tring» të metaltë. Islamit iu duk sikur iu këput diçka në zemër. E vari këmborën me shumë kujdes në gardh dhe pjesën më të madhe të tufës e nisi për rrugë. E shoqja u dha te dera.

— Islam, — tha ajo dhe ngriu te shkallët, — s'është punë e mirë kjo që po bën.

Ai s'ia vuri veshin.

— S'është punë... — vazhdoi ajo.

— Rri o Zenepe, — iu kthye Islami pak sert, — ç'gajle ke ti. Nesër me të zbardhur shko në punë. Derisa të kesh këmbë e dorë mos u ndaj më nga shoqet.

— Islam! — zëri i Zenepes ishte lutës. — Ç'është kjo punë natën... prit njëherë, prit të dalë dita. Të shikojë njeriu njerinë...

Ai bëri një lëvizje me dorë dhe u nis.

— Shko, shko bashkoi me të tjerët edhe atje tonat janë, — tha Zenepja duke zbritur shkallët.

— E, të faleminderit, — qesëndisi Islami. — Posi. Nuk e dija unë këtë! Tonat do të jenë, ë! Po u bashkuan me tufën e përbashkët, s'njihet më se kush është e njërit e kush është e tjetrit, Zenepe... e.

— Ashtu siç kanë bërë të gjithë. E mira për ne bëhet. A e sheh që po na tregojnë me gisht. Vetëm ne dhe ai

malukati (Zenepja e pat fjalën për Kamberin), po me mendjen e atij nuk dilet në shesh.

— Mirë që e dike, — i tha Islami prerë.

— Po atëherë... Ti ç'ke që ndahesh nga të tjerët.

— Mbylle, — iu hakërrua Islami, — as kam qenë dhe as jam veç të tjerëve. Dhentë i kam të miat... — tundi kokën tërë inat. Diçka donte të fliste po inati nuk e linte. Hapi krahët anash dhe u bëri zë bagëtive që të shkonin para. Mori rrugën e përroit. Andej rruga ishte e parratur dhe e fortë. Hodhi edhe njëherë sytë nga shtëpia e tij. Drita në dhomën lart ishte e ndezur. Diçka e nxehtë nga brenda sikur ia mblodhi gjoksin. Krehu vetullat dhe fërkoj ballin me shuplakën e dorës. Pastaj ngau udhën. Bagëtitë ecnin para duke shtyrë njëra-tjetrën. Herë-herë pengoheshin nga terri i natës, tërhiqeshin zvarrë dhe bënin një zhurmë që, në atë qetësi nate, të vinte në vesh si ndonjë shembje dheu. Islamit i pikonte në zemër. Ç'të bënte? Po të kishte mundësi do t'i mbante në shpinë. Kur kaloi përroit dhe hyri në korie, shpejtoi e doli në krye të tufës. Tani rruga vështirësohej. Edhe në mes të ditës, pak po ta humbisje mendjen, rrokulliseshe deri në përria, dhe jo natën, në një natë si ajo, kur hëna zor se do të dilte më. Andej nga do të perëndonte, qielli ishte zënë nga re të trasha dhe blozë të zeza. Islam Azizi e hodhi këmbën ligsht. Një tufë zogjsh u zgjuan të trembur dhe fluturuan mbi majat e lisave. Gjete një udhë të lirë, po mjaft të ngushtë, aq sa delet vetvetiu u vunë njëra pas tjetrës. Në të dalë të korijes, Islami ndaloi dhe mbajti vesh. Ç'ishte tërë ajo zhurmë nga krahu matanë. Pastaj zhurma sikur u lehtësua pak dhe u dëgjuan qartë hapat bagëtish. «Kush të jetë ky! — mendo, — rrugë pazari paska. Mos vallë është?...» U dukën siluetat e bagëtive që vinin nga ana tjetër. U dëgjua edhe një kollë e thatë.

«Kamberi! — tha Islami dhe përplasi buzët, — ë, ai të jetë?!»

Nuk ia ndau sytë derisa e shquajti mirë.

«Ai është, ai».

Kamberi ishte i gjatë sa Islami, po vinte më i hollë dhe supin e djathtë e kishte nja dy gisht më poshtë se të majtin. Mbante në kokë një kapele prej kadifeje jeshile.

— Nga doli!, — mërmëriti Islami.

— O Islam! — thirri Kamberi.

Islami s'lëvizti. Iu duk sikur dikush e goditi në kupë të gjurit, u pre dhe u kap pas degës së një lisi.

— Shkulu, ore, — thirri tjetri e gjithë duke qeshur vazhdoi: — E dija unë, o Islam Azizi, nuk ta ha qeni shkopin ty.

Islami mezi po merrte frymë. Tjetri vazhdoi në të tijen:

— Po t'i kishe bashkuar, do t'i laje njëherë e mirë duart me to..., — qeshi, — se kështu e fillojnë ata. I bien anës e anës e pastaj...

Islami shpërtheu.

— Cilët ata, ë?!.. Ore, rrufjan, për kë më merr mua ti!?

— Shiko, shiko, — tha Kamberi e pastaj e zbuti pak gjuhën, — mirë, mirë... edhe unë si ti e bëra. Ndava mënjandë nja pesë a gjashtë pëlleja. — Qeshi. — E këto të tjerat do t'i fus para në xhep.

Islami kafshoi buzën përbrënda.

«Paske bërë si unë, më thotë!.. Unë si ai!.. Ai si unë!.. Domethënë...» Islami e përfytyroi veten krah Kamberit duke zbritur për në qytet. I erdhi turp nga vetja.

— S'bëj si ti unë, o Kamber Skura, jo!

Tjetri u shti i qeshur.

— Epo, ja që një mendje paskemi pasur.

Islamit, dega që ishte mbështetur i shpëtoi nga dora dhe i rrahu fytyrën.

— Kamber Skura, — tha, — as kemi qenë e as bëhemi dot shokë ne. Po ti mirë ma bëre. Hakën!

Mbërtheu syskon për brirësh dhe e ktheu andej nga kishte ardhur. Këmbët e gjata me gjunjët të kthyer pak anash dukeshin si bigla të futura thellë në tokë.

— Pak të lajthitësh, — tha, — pak, se edhe më i keqi i botës është gati të të bëjë shok.

KARROCIERI

...Pamjen e dikurshme të qytetit tonë, — tha babai, — ti mund ta gjesh vetëm në ndonjë fotografi në muzeum, apo te ndonjë koleksionist. Unë do ta kem të vështirë të shtie në sytë e tu diçka të saktë nga ajo kohë. Ngjarja që do të të tregoj është e lidhur ngushtë me qytetin e dikurshëm. Do të mundohem që sado pak, në përfytyrimin tënd të lëvizë pamja e qytetit dhe ngjarja. Përfytyro disa rrugica dredharake. Në të dya anët e tyre shtëpi përdhese që ishin aq pranë njëra-tjetrës, sa mund t'i jepje dorën fqinjit pa lëvizur nga vendi. Zgjatëshin, zvarritëshin këto rrugica derisa dilnin në qendër. Qendër zeza. Ç'qendër mund të ishte ajo ku batërdia ishte më e madhe! Aty fillonin dyqanet dhe punishtet e zejtarëve. Disa kolibe të mbuluara me llamarinë që ngriheshin dy pëllëmbë nga toka dhe që gulçonin e ofshanin tërë ditën. Pak më tutje, prapa një gardhi hekurash të gjatë dhe të zinj, nxinte bashkia e qytetit. E, mbi tërë këto ngrihej si një stërhell i gjatë xhamia, e zezë si e ndyrë te maja nga një tufë laraskash që kishin aty vendqendrimin e tyre të përhershëm. Kishte vité që në qytet nuk po na zinte syri një tullë të kuqe. Qeveria as që e vinte ujin në zjarr të ngrinte qoftë edhe një ndërtesë të vetme. Por një ditë, krejt papritur, pak më tutje bashkisë, po hapeshin themele. Pas theme-

leve u hodhën tulla dhe ndërtesa nga dita në ditë, rritej. Po ç' ishte ajo ndërtesë, kush e ndërtonte dhe perse ndërtonej nuk dihej! Ishte hapur një fjalë, sikur një nëpunës i bashkisë kishte thënë se mbreti do të ngrinte aty një vilë, aq të bukur, sa do t'i luante njeriut mendja e kokës. Këtë pak e besuan. Mbreti kishte ngritur vila në vend apo dhe jashtë, bile thuhej se një e kishte ndërtuar në brigjet e Oqeanit të Ngrirë të Veriut, po zor të besoje se Naltmaduninë e kishte prerë meraku të ngrinte një vilë në mes të teneqexhinjve, qeleshexhinjve e tjerë e tjerë, siç ishim ne atëherë.

Pastaj thanë se do të bëhej azil. Më vonë u fol për shtëpi fëmijësh. Dikush hapi fjalë se do të bëhej shkollë. Për këtë pyeta profesorin e gjuhës shqipe. Profesori më tha se «qeveria mund të ngrejë aty një manastir, apo burg, por jo shkollë...»

Ndërsa flitej, ndërtesa po mbaronte. Nga jashtë ishte lyer me një ngjyrë si ajo e detit. Dritaret dhe dera shihnin nga bashkia, shenjë kjo, që të linte të mendoje se shtëpia e re do të kishte fqinjësi të mirë me të. Shtëpia tanimë kishte mbaruar e tëra dhe priste në heshtje të zotët, të cilët në mendjen e qytetarëve kishin pamje, veshje dhe emra të ndryshëm.

...Një ditë, ndërsa shkoja për në punë, qëndrova përballë saj. «Ç'bukuri!» — belbëzova. Rrezet e diellit sikur derdheshin të gjitha tek ato dritaret e mëdha. Muri i kaltër të qetësonte sytë. «Eh» — psherëtiva kur mendova kasollet ku banonim unë dhe shokët e mi dhe vazhdova udhën. Përballë saj ishte kafeneja e Panxhit. Ajo ishte hapur dhe unë hyra të pija kafënë. Përshëndeta Panxhin dhe u ula te tavolina e këndit nga ku mund ta kundroje mirë shtëpinë e re. Ndërkohë u dha te dera profesori i gjuhës. Ai sa më pa bëri për tek unë. Edhe ai i nguli sytë asaj shtëpie enigmatike për ne.

— Bukur, profesor!

— Bukur, — pohoi profesori mbasi u kollit një copë herë.— Bukur. E ka bërë mbreti për të na treguar se si jetohet.

Unë nuk e kapa qesëndinë e tij dhe fola:

— Di tezja të bëjë kulaç, profesor, di, po s'ka miell...

Ai qeshi. Shtroi mustaqet e mbushura dhe prapë qeshi. Qesha dhe unë.

— Më ngadalë se i thyet karriget, — u dëgjua zëri i trashë i Panxhit, — po s'kini faj, ju, jo! Faj kam unë që u lë të prisni. Shpejto, ore, kafenë dhe ë... jashtë.

Pastaj me buzë në gaz dhe me tabakanë në dorë po vinte drejt nesh. Lëshoi kafetë mbi tavolinë dhe u ul. Por në çast kërceu përpjetë. Një zhurmë karroce hyri në kafene.

— Bu...bu! — tha Panzhi, — edhe ky u desh tani! Të bëhemi të katër ne dhe vaj medet dyqani.

Dera u hap dhe te pragu u duk Lami, karrocieri. Kapelja mënjanë, mjekrra e rritur, palltoja e gjatë, me kinda të shqyera në fund, i jepte Lamit pamjen e atij ushtarit që ka nderitur një kohë të gjatë në llogore. Lami ishte më i madh se ne të tre. Mendo, në Luftën e Vlorës Lami kishte qenë me pushkë në dorë, ndërsa ne në atë kohë ishim në atë moshë, që ngrinin ende patina për të kapur ndonjë zog. Por asnjë nga ne nuk i thërriste atij as dajë, as xhajë. Vetëm profesori, kur erdhi në fillim në qytetin tonë i thirri nja dy muaj daj Lami. Më vonë as ky nuk i thirri më ashtu, po thjeshtë Lami. Me sa kuptohej plaku nuk e donte pleqërinë.

— Hajde, Lami, hajde! — i thirri Panzhi, dhe bëri një shenjë nga shtëpia e re, — po t'i ngrejmë sarajet. Me sa duket po të njihen meritat e luftëtarit të vjetër. Tani, do ta heqin karrocën e plehrave...

— S'kam nevojë për nderime, — tha Lami duke u

ulur, — s'pres të më nderojnë budallenjtë. Nderi i budallait është një gur prapa kokës.

Qeshëm. Panxhi kapi profesorin prej krahu.

— Më ngadalë, ore. Apo kini qejf të na dëgjojë ndonjë nga ata gushkuqët e xhandarmërisë?

— E, mo, dhe ti, sikur ke lepurin në bark, — tha profesori që po i zgjaste një cigare Lamit.

Lami vuri dorën në zemër. E mori dhe foli:

— Profesor, a e morët vesh përse bëhet ajo shtëpi? Dëgjoni t'ua them unë: Mbreti do të ngrejë aty një harem. Do të vinë ca nga ato nga Italia. Ptua... mjerë ne, ç'po na shohin sytë dhe ç'po na dëgjojnë veshët!

— Oi, oi! — kumboi zëri i Panxhit që pasi hodhi njëherë sytë përqark, vazhdoi të qeshë. — Lami, po të buzëqesh fati. Ti do t'i shikosh ato mëngjes për mëngjes dhe ndonjëra do të të thërresë: sinjor karrocieri, hajde merr pak plehrat tona! Ti do të vesh dhe do të thithësh atë erën e tyre. Apo s'përdorin ca erëra ato! A je këmbyer ndonjëherë në rrugë me hanëmin e kryetarit të bashkisë, ja, tamam si ajo erë është.

Qeshëm por e qeshura na ngriu në buzë. Plaku këtë shaka s'e përtypi dot. Profesori i bëri shenjë Panxhit që të ndërhynte për të ndryshuar gjendjen.

— Këto s'janë gjëra për të qeshur, Panxhi qyfyre do dhe, i do vend e pa vend.

— Lami, s'ta pata me të keq! — tha Panxhi me një zë lutës, — për kokën e kalamanëve që s'ta pata me të keq. M'u thaftë gjuha në të gënjej! Ja, le të flasim edhe këta...

Plaku e humbi cigaren nën fijet e mustaqeve. E thithi njëherë fort. Pastaj i dha një të pështyrë dhe e flaku në dysheme.

— Panxhi! — tha plaku. Ishte qetësuar. — Më shave, të shava, më lavdërove, të lavdërova, nuk prishemi

ne. Po për kumbullat që po bën qeveria si i bëhet halli. S'ka gojë të ndershme që t'i përtyp ato. Fol, o profesor? Në veri të vatanit ç'është ka shitur serbit. Puset e naftës ia dha italianit. More po ç'u bë Shqipëria vallë!...

Ndërkohë e ndërpreu Panxhi që ishte ngritur në këmbë. Ai i ra fort tabakasë dhe bëri me kokë nga rru-ga. Pranë dritareve po kalonin dy xhandarë, e pak më pas tyre, kryetari i bashkisë me një burrë topolak në krah. Ai burrë s'ishte parë asnjëherë në qytet. Vinte i shkurtër dhe me një bark të fryrë deri te goja. Me të shpejtë u muar vesh se ai burrë ishte një përemadh nga Italia. Ai kishte derdhur në arkën e mbretit shufra ari dhe kushedi sa pare letër. Zogu kishte rënë në ujdi dhe i kishte shitur minierën e krahinës sonë. Atëherë u zgjidh dhe e fshehta e asaj shtëpie. Kryetari i bashkisë i dha çelësat italianit. Ne që ishim te kafeneja e Panxhit, pamë se pranë shtëpisë së re, ndaluan dy makina «Fiat» të ngarkuara me orendi shtëpijake. Nga makina e parë zbriti një grua që ishte si nga shëndeti dhe moshë, sa gjysma e përemadhit nga Italia. Të ishte e bija! S'ishte e bija. Ajo vrapoi pranë bablokut të saj dhe... u puthën.

Në kafene plaku kishte hapur perden e dritares. E tërhoqi atë me zemërim dhe menjëherë, përpara këmbëve tona, u përplas varsja e hekurt me gjithë perde.

— Turp! — tha plaku. — Turp! Turpi u mbiftë në derë atyre që i sajojnë këto qelbësira!... Duro, profesor, duro.

Profesori ishte bërë ftua në fytyrë. Ndoqi me një shikim shpues Lamin që ishte nisur të dilte dhe i thirri:

— Lami, njëzeta do të lindë përsëri. Ta kam thënë dhe herë të tjera këtë. Ti më ke thënë se atje u vra ajka e trimave. Edhe unë ashtu them. Po dëgjo Lami, trimëria nuk zhduket kurrë. Mund të vdesë ajo, po vetëm atë-

herë kur të ketë vdekur i tërë populli. Pra, derisa ka Shqipëri dhe shqiptarë, ka dhe do të ketë trimëri.

— Po ku është? — tha plaku me dhëmbë të shtrënguar dhe me duart të zgjatura para. — Ku është!, thirri më fort dhe duart i mblodhi grusht.

— Kudo, — tha prerë profesori, — kudo dhe ngado. Pse, Lami vetëm ne që jemi këtu flasim kështu? Ne s'kemi zbritur nga qielli, de! Me gjuhën tonë flasim edhe shumë të tjerë. Do të mblidhet ky zë, Lami, do të mblidhet dhe njëzeta trime edhe dy herë më trime do të bëhet... Se, mund të nxjerrësh në pazar lopën, Lami, — zëri i profesorit ishte tronditës, — po jo vatanin, ama!

Lami u dha duarve poshtë. Hapi derën dhe nxitoi për te korroca. Kapi prej kapistalli «Kapedanin», se kështu i thërriste ai kalit, dhe eci. Ecte dhe koka e vogël i humbi nën jakën e ngritur të palltos. Duhanin e thithte me gjithë mushkëritë, pastaj e lëshonte bashkë me një shtëllungë avulli, kështu që krijohesh rreth kokës së tij një mjegull e tërë. Pranë një shtëpie ndaloi karrocën. I ra dytri herë këmborës. Pas pak knisi dera dhe u duk një djalë i vogël që tërhiqte me zor një arkë me mbeturina të ndryshme. Djali po mundohej dhe plaku vajti e ndihmoi. Të dy kapën arkën dhe e kthyen në karrocë. Kështu bëri Lami edhe te shtëpia pak më poshtë, edhe te tjetra, edhe te tjetra, derisa, më në fund, mbaruan të gjitha shtëpitë e asaj rruge. Pastaj mori kthesën dhe karroca u duk në ballë të qendrës. Aty plaku ndaloi, ndaloi edhe Kapedanin. Ngjyra e kaltër e shtëpisë së paremadhit nga Italia, sikur i pllakosi sytë dhe e verboi. Plaku hodhi edhe një herë sytë andej, po në një mënyrë të tillë, sikur t'u ruhej syve të botës. Ndjeu një si pickim në zemër. Qimet e bardha të mjekrës iu ashpërsuan dhe një valë tronditëse i përshkoi fytyrën. Hodhi edhe njëherë sytë mbi shtëpinë e re. Diçka shau tërë inat. Pastaj hipi dhe zuri vend

në ndenjësen e karrocës. Kapedani lëvizi. Përballë shtëpisë së re, te shkallët, plaku pa kryetarin e bashkisë që qeshte me italianin.

— Para, Kapedan, — thirri plaku dhe tundi kamzhikun djathtas e majtas. Sytë ende s'i kishte hequr nga ata e foli me zë të ashpërsuar dhe të penguar nga dhëmbët e shtrënguar fort. «T'u shqyefshin buzët, o kryetar, ty dhe italianit, ty dhe atij të madhit që i paskan rënë në hise trutë e gomarit!»

Karroca ngau udhën. Doli në rrugën e lagjes tjetër. Pranë një shtëpie ndaloi. Lami, që kishte zbritur, me të kaluar disa metra nga shtëpia e re, mori këmborën dhe e tundi. Nga shtëpia përdhese doli një plakë që vuri dorën si strehë dhe foli:

— Po hajde, more Lami, se na zuri dreka me këto të shkreta plehra nëpër këmbë.

Plaku qeshi.

— Po njerëz jemi, moj Hatixhe... Halle-halle kjo dynja.

— Apo s'po plakemi me vrap!, — tha plaka duke tundur kokën.

— E de, e se... edhe shumë pleq s'jemi, jo, — tha Lami me buzë në gaz. Edhe plaka buzëqeshi. Mori koshin e zbrazur dhe hyri brenda. Këmbora u tund edhe pranë shtëpisë tjetër, ashtu siç tundej pranë çdo shtëpie të qytetit tonë.

Këtë punë bëri plaku derisa rrezet e diellit u përflakën. Atëherë bashkë me errësirën doli edhe një erë e ftohtë. Era u duk sikur mbiu në qendër të qytetit dhe mori duke uluritur në të gjitha rrugët e tjera. Qyteti u mbyll shpejt atë natë.

Mëngjesi i së nesërme u gdhi edhe më i ftohtë. Njerëzit vinin varg, disa hapnin dyqanet, disa dilnin të bë-

nin pazaret, a shkonin në punë të ndryshme. Me një fjalë, sipas hallit të tyre.

Por të gjithë ndalonin para shtëpisë së re. Shikonin andej, pastaj largoheshin të vrenjtur duke mallkuar me vete. U hapën të gjitha dyqanet e rrugës. Pas pak nga kreu erdhi zhurma e karrocës së Lamit. Kishte rrojtur plaku dhe jetën e kishte të pasur. Të pasur nga çdo gjë, me përjashtim të parave. Por plaku nuk bëhej merak për këtë të fundit. «Njeriu ka nevojë për njerëzillëk» — thoshte. Qëllonte që të na shante plaku. Sidomos atëherë kur Zogu filloi t'ua shiste pasuritë e vendit tonë të huajve, kur italianët po vinin në Shqipëri si në mall të babait. Plaku i dëgjonte këto e na qortonte. «Të mirë jeni ju, — na thoshte, — të mirë. Po sikur jeni pak të qullur. Ah, djemuria e njëzetës. Të merrte gjak në vetull. Shpuzë ishte, për kokën tuaj, shpuzë.»

Me ne të punishteve kështu bënte, na linte ndonjë kunjë dhe kriste e ikte.

Plaku pra, siç të thashë, po hynte thellë në rrugën e dyqaneve. Ndaloj karrocën përballë dyqanit tim. Unë sapo kisha vënë mbi farkë nja dy thëngjij dhe po merresha me ta. Atë kohë, ja befën xhandarët e bashkisë. Ata më thanë se, sipas urdhrit të kryetarit, unë duhej ta hiqja kovaçhanën që aty. Zhurma e saj, le që kryetarin kishte kohë që e shqetësonte, por tani që erdhi miku nga Italia dhe zhurma e varesë i hynte brenda në dhomën e fjetjes, nuk mbante më ujë pilafi... Xhandarët dolën të ngroheshin në atë rrëzën matanë sheshit, përballë dyqanit tim. Plaku diçka i foli në gjuhën e vet Kapedanit. U zgjat në krahun tjetër të karrocës. Mori këmborën dhe e tundi.

Unë ngrita vetëm pak kokën dhe i bëra shenjë me dorë që të largohej. Plaku u shtang. Habia dhe zemërimi u dukën në fytyrën e tij. U hodhi një sy, një e nga një,

të gjitha punishteve që dukeshin sikur dremitnin. Pastaj i dha lart e poshtë krahut sa i hante fuqia. Këmbora oshë-tiu. Zëri i saj, sikur krisi xhamet. Buzëqesha. Atëherë plaku i ra edhe më fort. Tani këmbora lëshoi një gjëmim të vërtetë. Dy xhandarët që po shullësheshin në atë rrëzën matanë, bënë drejt tij. Njëri foli:

— Ej, ti! — Pastaj bëri një shenjë me dorë që donte të thoshte: «Mos u çmende?» Po plaku vazhdonte. Atëherë xhandari tjetër e kapi prej krahu.

— Ç'ke? — i tha plaku me dhëmbë të shtrënguar. Pastaj picërroi sytë, por gjuhën e çliroi. — Mos vallë, zgjova zotin kryetar apo atë mikun nga Italia? Unë s'dua të di gjë për ta. Njerëzit e mi janë zgjuar. Nuk janë në gjumë, por janë zgjuar. Më dëgjon, janë zgjuar, — thirri më fort ai dhe u kthye i tëri nga punishtet. Ndërkohë njerëzit, sikur ta kishin bërë me fjalë, hapën dritaret, hapën dyert. Një zhurmë e madhe e mbyti heshtjen. Të gjithë kishin dalë në rrugë.

— Shikoni, shikoni, — thirri plaku me gishtin tregues nga ne.

Ne vështruam të gjithë nga ai. Xhandari e hoqi dorën nga krahu i plakut, i bëri një shenjë shokut të tij dhe ikën. Plaku qeshi. Buza nën mustaqet e bardha i fërfëriti. Sytë i xixëlluan dhe rrudhat e ballit iu shtrinë nën kapele.

— Lami! — i thirra. Por ai nuk dëgjoi. Ai atë çast dukej shumë i preokupuar. Atë çast, ai po bisedonte me të gjithë ne, që kishim dalë aty. Hodhi dorën mbi jelet e kalit dhe i tha:

— Para Kapedan, para!

Karroca lëvizi. Eci.

Për një farë rruge e ndoqëm me sy. Plaku, mbështjellë me atë pallton e gjatë me kinda të shqyera, dukej si

një lis i drejtë. Ne vazhduam punën tonë. Rrugica filloi të rrahë me zhurmë. Plaku doli në qendër. Aty e shtrëngoi më fort pas vetes Kapedanin e tij dhe i tha:

— «E, Kapedan. Mirë... ë? Ai qerrata profesor ka të drejtë kur thotë se trimëria nuk vdes. Nuk vdekërka vërtet trimëria! I pe djemtë, Kapedan? I pe se si dolën?... Të gjithë dolën në rrugë.

Kapedani ishte bërë çakërrqejf. Krahu i ustait rreth qafës, ia kalonte ngrohtësisë së rrezeve të diellit të atij mëngjesi. Pranë shtëpisë së re, plaku lëvizi nja dy herë kokën. Pështyu për tokë cigaren që mbante në cep të buzëve, diç mërmëriti dhe ngau udhën. Po në moment stepi, iu duk sikur karroca krasi diku dhe Kapedanin po e tërhiqte atë zvarrë. Te porta e shtëpisë së re kishte dalë italianka me një shportë mbeturinash ndër duar. Plaku e shtrëngoi te gojëza Kapedanin. E shtrëngoi me tërë forcën. Ia ngriti kokën lart e me sy sikur i tha: Dëgjo, Kapedan nuk do të lë në baltë po as ti mua.

Italianka bëri disa hapa drejt karrocës. Plakut iu duk zhurma e atyre hapave si rrëshqitja e një kafshe të egër që hidhet në krah papritur. Plaku u kthye rrëmbimthi dhe hodhi sytë mbi të siç hedh pushka plumbin. Italianka u gozhdua në vend. Mbajti frymën pezull. Sytë gati sa s'po i dilnin nga vendi, ndërsa buzët e ngjyera në të kuq i pësuan ca shtrembërime të habitshme. Ndërkohë u dha te dera i shoqi i saj. Ai e hetoi gjendjen. Plaku ngau rrugën me dorën shtrënguar te gojëza e Kapedanit. Italiani foli disa fjalë të shpejta. Tingulli i tyre i ngjante zhurmës që lëshon goditja e teneqesë.

— Para Kapedan! — thirri plaku.

Italiani foli më lart dhe me dorë tregonte nga bashkia.

— Posi... — ia ktheu plaku — ... tata... çfarë do, unë të hodha dikur në det ty. Mos ty, tët atë, aq më bën. Dhe përsëri do të të hedh... I ktheu kurrizin. — Para,

Kapedan! — tha dhe hyri në rrugicën e punishteve tona. Turfullonte.

— Hëm, dashke të të heq plehrat, po do të heq ty pa plehrat... Dhe do të heq. Ai i uruar profesor ka hak kur thotë se derisa ka Shqipëri dhe shqiptarë, ka dhe do të ketë trimëri. Do të vijë njëzeta, përsëri do të vijë...

Ndaloi karrocën dhe nisi të lironte Kapedanin. Tek e zgjidhte i fliste:

— Shko, Kapedani im, shko! Edhe ti merr frymë. Edhe për ty s'është mirë të bësh turpe të tilla. T'u shër-besh të ligjve.

Kali u shkëput nga karroca. E ndjeu kënaqësinë e lirisë. Turfulloi e pastaj nisi të vijë rrotull. Plaku e ndiqte me sy. Një ëmbëlsi i gufoi nga zemra dhe i mori fytyrën. Sytë i shndritën. Buzët iu drodhën lehtë dhe, me një zë të ëmbël, tha:

E, Kapedani im, kafshë je ti dhe pa shiko sa e dashke lirinë. Pa mendo njëherë për njeriun! Një mijë herë e do ai më shumë se ti. Ty ta dhashë unë, po njeriu duhet ta fitojë vetë. Dhe do ta fitojë, kapedan, do ta fitojë. Plaça në të gënjej!

B A T O B I L A L I

Kur u zgjua Bato Bilali, në qiell, përveç yllit të mëngjesit dukej aty-këtu edhe ndonjë yll tjetër. Kishte për të bërë shumë rrugë deri në qytet. E kishte thirrur zoti Ndini, po sepse, Bato Bilali nuk dinte gjë. Zoti Ndini ishte i zoti i stanit, i bagëtime, i barit dhe i tërë malit...

Batoja i vajti pranë të vëllait. I erdhi keq ta zgjonte. Ditët e tjera e zgjonte, kur dielli nxirrte syrin te maja e malit, ndërsa sot... Ndejti pak pranë qoshes ku ishte shtrirë i vëllai, pastaj u ul, i hoqi gunën e dhirtë dhe i foli ëmbël:

— Babush, zgjohu, po ikën Batoja.

Vëllai u kthye në krahun tjetër. Batoja qeshi dhe e gudulisi në ije.

— Zgjohu, de... kam një këmborë, babush, për koken tënde në të gënjej... Ty nuk ta kam treguar, po do ta shohësh! Hajde, hajde, ç'ke për të bërë!

— Si?!... — tha i vëllai dhe u ngrit ndenjur.

— Te kolibja e balos e ke. Shko merre, varja brytherit që ta kesh kopenë të mbledhur. Sa kohë që nuk do të jem unë këtu, dhentë mos i kullot larg. Aty te këmbët e malit të Ramies le të kullosin.

Pas pak dolën te dera. Një erë e lehtë zbriti nga mali. Kumbulla që kishte hedhur degët mbi derën e stanit,

u lëkund e lulet e bardha të saj ranë mbi supet e dy vëllezërve. Baloja që rrinte pranë kolibes, u shtriq para e prapa dhe iu afrua atyre.

— Ika, — tha Batoja dhe e përqafoi të vëllanë.

— Bato, pse të kërkon zoti Ndini?

— Ku i dihet, — tha Batoja duke hapur krahët. — Babush, zoti Ndini i ka të gjitha këto që të sheh syri ty. Po të dojë ai, ne të dyve na jep derën në krah. Edhe babai kur ka qenë djalë si ne, te zoti Ndini ka shërbyer. Po ne jse... Hajde, mos u mërzit.

Vëllai iu derdh në qafë.

— A do të të blej ndonjë gjë në qytet? — tha Batoja dhe ndërkohë i vajtën sytë te këmbët e të vëllait Opingat kishin hapur gojën dhe gishtrinjtë i kullotnin jashtë. I erdhi mirë t'i blinte një palë! Por opingat për xhepin e Batos rëndonin shumë. Kjo e hidhëroi, po nuk e dha veten. Vuri buzën në gaz dhe u nis.

— Bato!, — thirri vëllai, — po për atë që më ke thënë?

— Për çfarë?

— Fyellin de,... kur do ma mësosh?

Batos i erdhi keq që nuk e kishte mbajtur fjalën. U betua me vete se do t'ia mësonte sa më shpejt.

— Ç'ke, or ti...

Vëllai qeshi dhe u ra lart flokëve të verdhë që i kishin rënë mbi ballë.

Qeshi dhe Batoja e u largua. Baloja iu afrua rëndë-rëndë. Aty ku fillonin tokat e mbjella dhe dëgjohej herë-herë ndonjë e lehur qeni. Batoja ndaloi, ndaloi dhe Baloja. Batoja i fërkoji kokën. Qeni i dha kokës lart dhe shikoi të zotin në sy. Pastaj u kthye e nisi vrapin për në stan.

«Një mik i mirë për Babushin», — mendoi Batoja dhe ngau rrugën më shpejt.

Afër drekës ishte mbi qytet. Prej andej dalloi se në

periferi të qytetit disa shtëpi ishin djegur e disa ishin shembur.

«Qenka bërë luftë, — mendoj Batoja. — Italian, zemër ujku paske qenë, or t'u shkretoftë jeta! O, të rëntë zjarri në kasollet tuaja!»

Tani hapat i ngadalësoi. Qyteti me atë pamje nuk e tërhiqte. Një mendje i tha të kthehej. Lart, në mal, bari i ri dhe luleshqerrat të ndritnin sytë. Por ja që e kishte kërkuar pronari i tij dhe duhej të shkonte. Kur hyri në qytet ndjehej i lodhur. Nuk e kishte nga rruga Batoja këtë. Trupin e Bato Bilalit e kishte rritur dielli, bora dhe era e malit. Zhurma e atyre makinave të ngarkuara me ushtarë italianë i hyri në kokë dhe i godiste trutë si dybeku tuncin. Njerëzit iu dukën të ftohtë dhe të gjithë sikur matnin atë me sy. Zbërtheu jakën e këmishës. U zbulua gjoksi i tij i shëndetshëm dhe i bardhë si gur mali. Hyri në rrugicën që të çonte te dyqani i zotit Ndini. Nuk bëri dot as dy hapa dhe vetvetiu u mbështet pas murit. Aty pranë po kalonin dy milicë që kishin vënë në mes një djalë të ri, veshur me një xhakëtë partizane të shqyer te supet. Djaloshi e vështroi Baton. Batos iu duk se djaloshi e ngadalësoi hapin dhe ndjeu se u skuq dhe djersa i doli mbi këmishë.

«Ku e kam parë, — mendoj Batoja, — diku e kam parë. Në mal te stani më duket.» U mundua ta sillte më saktë ndër mend. Nga kompania që kishte takuar në mal, mbante mend mirë atë komandantin me gjerdan fishekësh të kryqëzuar mbi gjoks. Iu kujtua edhe ajo partizania e vogël edhe ai djali moshatar me Baton, me atë fytyrën kuqaloshë dhe që shokët e tij e thërritnin shoku komisar. Komisari ishte i plagosur dhe Batoja e mban-te mend më mirë.

«Lëre, le të rrijë ca kohë komisari këtu,» — i kishte thënë Batoja komandantit.

«Do ilaçe kjo plagë» — i qe përgjigjur komandanti.
«Qumësht deleje, e, po s'bëri gjë ai, qumësht dallëndyshje i gjej.»

Delet s'janë të tuat, Bato» — kishte folur duke qeshur e duke ngritur vetullat lart ajo partizania e vogël.

Batoja e kishte parë me buzë në gaz, pjerrtas. Fytyra e saj i kishte shembëllëyer me trëndelinën në mes të barit.

— «Kam dhe unë, — qe përgjigjur Batoja, — i kam pesë dele. Zoti Ndini do të më japë edhe dhjetë të tjera. Ma ka dhënë fjalën. Do të bëj edhe unë stanin tim.»

— «Bato Bilali, — i ishte kthyer komisarari.— Dhëntë do t'i japë ky, — dhe komisarari kishte shtrënguar maliherin që mbante te koka, — ky do të t'i japë...»

Një makinë ia shkëputi mendimet. Duke ecur anës rrugës, qëndroi përballë dyqanit të zotit Ndini. Dyqani ishte mbyllur. U ul të priste. Dalngadalë dita po thyhej. Rrezet e diellit u mekën. Një erë e ftohtë i hyri nëpër trup. Mendja i shkoi tek i vëllai në stan. «Tani i mbledh, Babushi dhentë. Rri e më pret mua. Ah, ç'kam bërë që nuk ia kam mësuar fyellin! Do ta mësoj, Babush. Me t'u kthyer, atë punë do të bëj. Të parin do të mësoj avazin e dhenëve, pastaj atë të dasmës. Duhet dhe ky. Nesër martohet Batoja, kujt përveç teje i takon më parë ky gëzim?, — qeshi dhe tundi kokën, — e pastaj të vjen radha ty, Babush. Batoja njëqind avaze di, po në dasmën tënde, një mijë ka për të derdhur. E atëherë do të na shtohet shtëpia, do na shtohen bagëtia... Ndërkohë ndjeu një shtrëngesë të shpatullat sa dhe brinjët e gjoksit i dhembën. Iu kujtuan fjalët e komisarit të plagosur. «Bato Bilali... më parë të shporrim fashistët, e pastaj edhe stani...»

«Po Italia do shporret, — foli nëpër dhëmbë Batoja, — do shporret në vend të saj. Pse u bie në qafë, dherave tona ajo? Kush mundohet t'i bëjë gropën tjetrit, bie vetë brenda.»

Pothuaj u err, po zoti Ndini s'po dukej në dyqan. Kjo e shqetësoi.

U çua dhe mori rrugën për në shtëpinë e zotit Ndini.

— Ej! — u dëgjua një zë që e mbajti Baton në vend. Batoja u kthye nga erdhi zëri dhe pa kafexhiun, që rrin-te mbështetur te dera e kafenesë dhe tymoste llullën.

— Kë kërkon? — pyeti ai.

— Zotin Ndini — tha Batoja.

Tjetri lëshoi një të qeshur me shpoti dhe tha:

— Zoti Ndini nuk ka nge të merret më me dyqanin. Ka filluar të merret me punë të mëdha. Mban për fanellë mishi këmishën e zezë të italianëve... Por s'do t'i ecë, jo. Në rrzë të veshit e ka...

Bato Bilalit i rënduan vetullat mbi sy. Kafexhiu po e shikonte vëngër. Batoja u kthye dhe mori rrugën për ku ishte nisur. Ndiante lodhje. Bato Bilali që i binte çdo ditë malit lart e poshtë, s'ishte lodhur kurrë si nga këto dy pëllëmbë rrugë.

«Të jetë e vërtetë kjo, sikter i qoftë!», — mendoi Batoja.

Ndërkohë ishte pranë derës së shtëpisë. I ra asaj dy-tri herë, po ajo nuk u hap. Qëndroi pak dhe i ra përsëri. Nga matanë u dëgjua një zhurmë llozi. Dera u hap dhe u zgjat një kokë. Bato Bilali njohu hundën pllakë të zotit Ndini.

— Paske ardhur, — tha ai duke i bërë shenjë që të hynte.

Batoja hyri brenda duke kërrusur pak kokën.

— Kemi kohë pa u parë, — foli Ndini ndërsa po ecnin nëpër një kthinë të ngushtë. — Na ndau së gjalli kjo luftë e nxirosur.

Hynë në një dhomë të ngushtë. Flaka e mekur e qiri-

rit lëpihej në gjysmën e konakut. U ulën. Zoti Ndini ndezi një cigare.

— Si ke qenë Bato? Bagëtinë si e kam? — e pyeti Ndini. — Ai burazeri a t'u rrit?

— Rritet, zoti Ndini, rritet.

— Epo, njeriu kur rritet, i rritet edhe goja, Bato, — qeshi pronari. — Ju me pesë kokë dhen të kimbura as dhallë nuk hani dot. Po nuk do t'ju lë të vuani, jo. Ju kam djemtë e mikut tim. Yt atë, nuk m'u nda derisa e ndau jeta... Sa kokë dhen të kam thënë se do të të jap, dhjetë? Ja ku t'i kam dhënë që tani pesëmbëdhjetë kokë.

Bato Bilali heshte. Në rrëzë të ballit po i bulonte djersa. Ato fjalët e kafexhiut kishin qenë të pakta, por të rënda për shpatullat e Batos. E vështroi pronarin e tij nga lart-poshtë. Sytë iu përqëndruan te xhaketa prej stofi e zotit Ndini e pastaj te këmisha e bardhë nën xhakëtë. Dukej sikur kërkonte diçka nën këto të dyja, diçka që ishte më afër trupit dhe që kishte ngjyrën e zezë, si ajo që i kishte thënë kafexhiu.

— Me dhentë që do të të jap, — vazhdoi Ndini, — ngrije dhe ti një stan, Bato. Pse të mos e ngresh.

Batoja shfryu hundët. Kaloj dorën e shëndetshme pas mjekrës e me sy të përqëndruar larg, foli:

— Të shporrim italianin njëherë zoti Ndini, pastaj zemra e mirë qoftë.

Gjoksi sikur i shtyu tutje një gur të madh. Ato fjalë që tha e gëzuan.

Ndini e kapi këtë. Gjuha iu përplas pas dhëmbëve.

— Bato Bilali, koka jote është si arë e pambjellë. I hedh grurë, grurë mbin aty, i hedh misër, misër mbin. Po te ty paskan hedhur farën e egjërit!..

Bato Bilali lëshoi një «ëm». Nuk foli, por përpara syve i doli ai njeri, nga goja e të cilit kishte dëgjuar ato

fjalë. Një gjak i ri i buroi nga zemra dhe i vërshoi në tërë trupin.

— Bato, — tha Ndini, — a e di ti ç'është italianii? Nuk e di, se edhe koka nuk ta kap. Italian do të thotë shkencë, si i thoni ju fshatarët? mendje, mendje e fortë, — Ndini deshi e qeshi. — Pastaj... ndonjë të keqe nuk të kanë bërë. Një stan kishim, dy do të bëjmë. Mos e shko në mendje se unë i kam për zemër italianët. Por siç të thashë, janë mendje e fortë. Nuk rrëzohen kollaj. Të presim njëherë. Dhe këtë nuk e kam nxjerrë unë, por burra të shquar. Burra që janë balli i Shqipërisë. E mos dëgjo ç'thotë ai thataniku, kuqaloshi që e thërresin komisar...

Bato Bilali lëvizí nga vendi. Dora e mbështetur mbi dysHEME i kërcíti nga shtrëngesa. Ndjeu një të rrëqethur në tërë trupin. «Për atë komisarín e malit e ka fjalën ky!...» — mendoí Batoja.

—... Ja ai i thotë këto fjalë, — vazhdoi Ndini mbasi lagu letrën e cigares, — ai fëmia që është më fëmijë se ata që komandon... Ç'prét nga ata, Bato! Kanë marrë me vete dhe disa nga ato çupërlinat dhe duan të na bëjnë luftën. Venë dhe atë thatanikun në krye. Po nuk do ta lëmë të llapë më jo! Që këtë natë! Po merr në qafë plot njerëz. A i pë shtëpitë e djegura të qytetit?

Batoja lëvizí kokën sikur ta kishte goditur guri në ballë.

— I pashë, i pashë. Ç'janë këta ujqër që i bëjnë këto!

— Edhe pyet, — u hodh Ndini. — Ai, e kush tjetër! I sulmuan italianët para nja dy ditësh. Thonë që prapë do sulmojnë se aty, matanë lumit janë fshehur. Do ha-het me italianë kokë e tij.

Bato Bilali bëri të çohëj. Dësh të hapte derën e të dilte jashtë. Ajri aty brenda ia bëri mushkëritë sa një kokërr lajthi.

Po një e kërcítur dere që erdhi nga kthina e bëri të

ndalet. Flaka e qiririt u zgjat. Ndini u çua dhe i foli atij që sapo hyri.

— E, ... erdhe. Ç'kemi?

— Gati, — tha tjetri, — lëvizje në rrugë nuk ka më. Pus është bërë kudo.

Bato Bilali mundi të dallonte shkëlqimin e maliherit të atij që erdhi.

«Em, — mendoi Batoja, — zoti Ndini, ti jo vetëm që paske veshur këmishën e zezë të italianëve, por edhe mishin e paske të zi. Ç'të ka bërë ai komisari, ç'të ka bërë!»

Desh njëherë t'u hidhej e t'i shakullinte të dy se dhe kurrizi ia mbante.

«Pa dale, pa dale njëherë, — mendoi Batoja, — ku do t'i çojë mushka këta!..»

— O, paske njerëz brenda?! — foli i porsaardhuri.

— Hyzmeqarin tim, — u përgjigj Ndini, — mik e shkuar mikut.

Tjetri qeshi. U përshëndet me Baton dhe u ul.

— Kot u ula, — tha ai duke vënë maliherin te gjunjët, — koha nuk na pret.

— Shtëpinë e atij, që këtej dy çape e kemi — tha Ndini.

Bato Bilalit i rrahën tëmthat dhe sytë i hodhi mbi atë që mbante maliherin te gjunjët. U habit. Burri që erdhi në vend të syrit kishte një gropë. Nuk e njihte Batoja, asnjëherë s'e kishte parë.

— Ç'thonë punët? — e pyeti qorri Baton.

— Mos e pyet, — ndërhyri me të shpejtë Ndini, — ka vuajtur shumë Batoja. Po nuk do ta lë të vuaj më, jo. Gjysmën e kopesë ia dhashë. Do ta ngrejë edhe ky një stan. Po me këto punë le të merret ai burazeri i tij i vogël. Ndërsa Baton, ashtu siç kemi biseduar edhe me zotin Sali, do ta futim që nesër në milici. Le ta marrin

vesh të gjithë, se ajka e djemurisë shqiptare vjen me ne dhe jo me ata të malit, kuqaloshët.

— Unë në milici?! — u hodh përpjetë Batoja.

Zoti Ndini qeshi. Qeshi dhe qorri.

— Sot këtu del nevoja... Mos u mërzit, Bato. Bashkë do të jemi. Njëqind herë më mirë ke për të qenë... Pastaj Shqipëria, Shqipëria... do t'i shporrim italianët.

Batos, një mjegull përpara syve ia shndërroi fytyrën e Ndinit në një njollë të zezë. Nuk foli më. U tërhoq sepse, në atë çast, mendja dhe zemra e tij bisedonin me njëra-tjetrën.

— Çohemi, — tha qorri dhe pa pritur përgjigje u çua.

Ndini nga një arkë ngjyrë arre, nxori një maliher të ri. E fërkoj tytën e tij pas faqes e foli:

— Ti, Bato, shtriu se je i lodhur. Nesër çdo gjë do të rregullohet si jo më mirë. Ditë e re, nafakë e re.

Ata dolën. Batoja i pa siluetat e tyre matanë dritares. Vuri kokën në mes dy duarve dhe e shtrëngoi fort.

«Bato Bilali, — foli me vete, — të rënçin krahët ku paske rënë. Ç'do ti në folenë e ujkut!» Ia ngjeshi me grusht murit. Rryma e ajrit shoi qiririn. U ngrit. Errësira të shponte sytë. Mundi të gjejë derën dhe e hapi. Doli në kthinë. Dera e saj ishte kyçur. E mbërtheu dorezën dhe e tërhoqi sa i hante krahu. E kërcitura oshëtiu nëpër korridor. Doli në oborr. Dhe atje dera ishte e mbyllur. Batoja u var në mur dhe u hodh matanë, në rrugë. Goditjet e zemrës ia hidhnin gjoksin përpjetë. Por dalëngadalë po qetësohej. Hodhi sytë tutje, atje, ku vizioni i errët i maleve, puthej me qiellin. Zemra dhe mendja i fluturoi atje. «Shpejt, të zhdukem që këtej. Larg, larg» — i tha Batoja vetes. U nis. Po nuk bëri as pesë hapa. U mbështet pas murit. «Po Ndini me atë qorrin ku venë? Ç'ka ai me komisararin?! Unë komisararin e kam njohur vetë... Pse e ka inat

zoti Ndini komisarin?! Një gjë është e vërtetë, të gjithë komisarët luftojnë italianët. Të gjithë komisarët luftojnë edhe ata që kanë veshur këmbishën e zezë të italianëve... Dashke të më bëke si veten, zoti Ndini? Ajka e djemurisë shqiptare vika me ju... Jo, zoti Ndini, jo, ju jeni shumë i prerë dhe s'bëni për ajkë, por vetëm për hirrë. Nuk do t'u lë, jo, të vrisni dhe ta digjni atë shtëpi. Bato Bilali ka zemër me gjak njeriu». Ngau anën e rrugës përmes qytetit, hodhi sytë rreth e rrotull, po nuk pa gjë. Shpejtoi hapat. Doli në kthesën e parë. Mundi të dalloste dy hije që ecnin me kujdes. I njohu Ndinin me qorrin.

«Kanë armë» — belbëzoi Batoja. Dhe ndërkohë po mudohej të shkulte një gur nga muri aty pranë. U dëgjua një zhurmë e lehtë. Batoja hoqi dorë nga kjo punë. Vazhdoi t'i ndiqte ata. Ndini u hodh në anën tjetër të rrugës. Batoja, bëri dy pëllëmbë më këtej anës së murit. Ia dha vrapit dhe sakaq u gjend mbi kurrizin e qorrit. Ia ngjeshi atij m'u në zverk dhe e platiti përtokë. I mori malisherin dhe qëlloi andej nga kishte ikur Ndini. Tjetri e kishte ndierë zhurmën e i habitur dhe i frikësuar ishte fshehur. Batoja lëvizti. Kur doli nën atë fashë të mekur drite Ndini e njohu.

— Qen bir qeni — tha nëpër dhëmbë dhe lëshoi një breshëri që mend ia përvëloi trupin Batos.

Edhe Batoja qëlloi. Ndini zuri vend te qoshja, qëlloi dhe thirri:

— Bato Bilali, do ta lëroj tët ëmë. Ç'ke e ku ke do t'i djeg.

Batoja qëlloi andej nga erdhi e folura dhe shau:

— Gojë bajgë! Qelbësirë!

E tërë lagjja u ngrit në mes të natës. «Të ngeci në fyt, zoti Ndini. Këtë herë të ngeci në fyt, por herë tjetër do të të ngecë në zemër» — mendoi Batoja dhe ngau rrugën drejt pyllit, matanë lumit. Zhurmës së qytetit iu

shtua zhurma e patrullave të ushtrisë fashiste. Aty-këtu dëgjohej dhe ndonjë uturimë motoçiklete. Batoja vra-
ponte, pas pak doli mbi zallin e lumit. Aty hija iu zgjat
dhe bëri drejt një vendi me shkurre. Kaloi lumin. Hyri
në pyllin e madh. I ranë këmbët po askund nuk po tako-
hej me partizanët. «Ku të jenë?, zoti Ndini tha se parti-
zanët janë fshehur në pyll.» Batoja qeshi. «Të paska hyrë
lepuri në bark zoti Ndini».

Aty, në të feksur, pa një fshatar që ecte majë një
kodre. Shtrengoi maliherin pas vetes dhe vrapoi ta
arrinte. Fshatari bëri sikur nuk e pa dhe vazhdoi rrugën.

— Or shok!, — thirri Batoja.

Fshatari ktheu kokën pastaj ndaloj.

Ata u përshëndetën. Fshatari përshëndeti sa për të
kaluar radhën. Maliheri mbi supin e Batos dhe sytë e tij
të skuqur e ngatërruan mendjen e fshatarit.

— Kërkoj partizanët, — i tha Batoja, — po nuk e
di ku janë.

Tjetri e vështroi shkarazi.

— Ku janë? — pyeti Batoja.

— Në mal, — i tha fshatari prerë.

— Po ku?

— Në mal, — përsëriti i inatosur fshatari e u nis
të ikte.

— Or, ti, — tha Batoja, — dale, o dale, për kë më
mërr mua ti?! Pse mendon keq? Më trego rrugën ose më
shpjer ti vetë, na...,

— Batoja i zgjati maliherin, — merre!

Fshatari e vështroi edhe një herë nga poshtë-lart.
Pastaj sytë i përqëndroi te fytyra. Ndershmëria e Batos
e goditi si pëllëmbë në fytyrë fshatarin. U skuq dhe i
bëri shenjë që ta ndiqte nga pas.

Kaluan kodrën dhe hynë në një koriqe të madhe.
Aty, nga fundi i saj, u përshëndetën me një partizan.

Fshatari diç bisedoi me të. Pastaj e pyeti për komisarin. Partizani i bëri një shenjë për diku.

— Prit, — i tha fshatari Batos dhe vetë mori poshtë.

Mbas pak, u duk komisar i me fshatarin. Komisar i vështr i para dhe thirr i gëzuar:

— Ku je, Bato Bilali!

Batoja i dha trupit para. E ndjeu veten si gjethe të lehtë dhe vrapoi. «Ai qenka, për kokën e Babushit, ai!» Vrapoi dhe iu hodh në qafë. Puth njëri e puth tjetri.

— Bato Bilali!

— Shoku komisar?

Fshatari po çuditej.

Komisari i futi krahun Batos. Rrugës duke ecur Batoja ia tregoi të gjitha atij. Nga një grup, u shkëput një partizane.

— A e njeh? — foli komisar i duke treguar partizanen.

— Partizania e vogël, partizania... — tha Batoja me buzë në gaz.

— Si je? — tha ajo dhe e përqafoi.

Komisari qeshte. Grupi i partizanëve u mblodh pranë tyre.

— Shoku komandant, — thirr i partizania, — mos u afro më. Gjeje kush është?... — Partizania hodhi krahun mbi supin e lartë të Batos. Komandanti u mendua një çast.

— Bato Bilali, është! Miku i malit, — tha ai duke u afruar e duke hapur krahët.

Pas pak komisar i dhe komandanti u largua pak më tutje. Partizanët kishin vënë në mes Baton. Herë-herë shpërthenin të qeshura. Nuk vonoi shumë dhe komisar i me komandantin u afruan.

— Neki, — thirr i komandanti njërin nga partizanët,

— merre Baton dhe thuaji intendentit mbase ka t'i japë një xhaketë, e një kapele.

Nekiu dhe partizania e vogël e futën Baton në mes e shkuan tek intendentit.

Batoja bëri të veshë xhaketën, por ajo i krisi te supet.

Ata që ishin aty vunë buzën në gaz. Intendentit mbloodhi supet. S'kishte tjetër ç't'i jepte. Ndërsa Nekiu e shikonte i habitur, pastaj i rrahu shpatullat dhe i tha:

— Tu bëftë Nekiu, Bato!

Batoja e pushtoi.

— Prit, prit, — foli partizania. U zgjat me majat e gishtrinjve dhe i lidhi një shami të kuqe rreth qafës. I vuri dhe një kapele në kokë dhe e nderoi.

— Vdekje fashizmit! Bato.

— Liri popullit! — buçiti zëri i Batos.

Mbas pak Bato Bilali u takua me komisararin.

— Bato, — i tha ai, — mirë do të ishte të rrije dy ditë në stan siç the vetë, por koha nuk na pret. Do të bëjmë një sulm të fortë kundër italianëve... Shko në stan. Bagëtinë tënde dhe vëllanë rregulloi diku në fshat. Ndërsa për ato të Ndinit, na këtë letër e jepja Hasan Çelës, xha Hasanit. A e njeh?

— E njoh.

— Ai është i këshillit aty, dhe ai di si të veprojë me to. Vetëm kujdes Bato, luftë është...

Batoja u nis. Kaloi marishten dhe filloi të ngjiste malin. Hodhi maliherin krahëqafë. Dielli sikur nxitonte. Rreth tij dorovitej një re e bardhë. Në majë të malit rrezet e diellit ishin më të ftohta. Një erë e lehtë përhapte aromën e lajthive. Mushkëritë e njohën ajrin që i kishte rritur dhe s'ngopeshin së dihaturi. Bato Bilali hodhi sytë tej në luginë. Dalloi gurët e bardhë mbi çatinë e stanit. Bëri poshtë pyllit të lajthive që t'i binte

më shkurt. Sapo hyri në pyll dëgjoi një të lehur qeni. Përgjoi. «Balua» — tha dhe shpejtoi. Ndërkohë dëgjoi dhe një të thirrur:

— Bato, Bat...oo!

— Babush!... thirri Batoja dhe çau para.

Mbi një kodrinë pa Balon që lehte me kokën kthyer nga stani e pas tij Babushin.

— Bato, — thirri ai dhe iu hodh në krahë.

Babushi dukej që kishte qarë. Gjurmët e lotëve i dalloheshin në faqe.

— Zoti Ndini, Bato, zoti Ndini me ca ushtarë të armatosur. Hynë në stan. I shkatërruan të gjitha. Unë isha matanë tendës, kur dëgjova që na shau edhe ne të dy, ndolla Balon dhe ika. Do të ikja në fshat. Bato.

— Ku janë? — foli shpejt Batoja.

— Aty do të jenë, — tha i vëllai, — vriti Bato, vriti, — dhe shikoi i çuditur. E sidomos sytë i ngelën te kapelja e Batos. Ylli i kuq i rrezatonte në sy.

— Rri këtu, — i tha Batoja të vëllait.

Por i vëllai nuk e dëgjoi. E ndoqi Baton nga prapa dhe ndolli Balon që kishte heshtur.

Bato Bilali doli mbi një vend të ngritur. Aty stani dukej si në pëllëmbë të dorës.

— Ule kokën Babush. Shëët, Balo.

Nga dera e stanit u flakërit një vedër e ca sende të tjera. Po në atë kohë doli Ndini i shoqëruar nga një milic.

Batoja i futi të dy në grykën e maliherit. Ndini lëvizti. Lëvizti edhe gryka e maliherit. Ndini doli në krye të tufës. Mënjanoi brithyerin dhe i bëri shenjë milicit. Tjetri sepse qeshi. Ndini nxori thikën nga mëllëfi. Ajo shkëlqeu në diell e pastaj u zhduk në grykën e brithyerit.

— E theri, Bato! — tha Babushi.

Batoja shtrëngoi dhëmbët fort. Mbajti frymën dhe e shkrehu.

Krisma e maliherit çau qetësinë, Ndini u shemb për-tokë. Tjetri në fillim stepi. Doli dhe një milic tjetër dhe të dy së bashku ia mbathën nga sytë këmbët. Dhentë u shpërndanë. Batoja lehu e fluturimthi u hodh para.

— Hajde pas meje, — i tha Batoja Babushit.

Ndini i shtrirë shfrynte dhe cifla dheu i ngriheshin përpara hundës. Plumbi e kishte marrë çapok më çapok. Fuqia i qe prerë. Kur u afrua Batoja, Ndini u zgjat me zor të arrinte automatikun që i kishte rënë para, por Batoja e largoi me këmbë e foli:

— Gjallë qenke, zoti Ndini! Më mirë kështu, do të të çoj te komisari meqenëse e ke kërkuar herë të tjera.

— Babush, — i tha Batoja të vëllait dhe ndërko-hë nxori një letër, — merre këtë dhe jepja xha Hasanit, atij plakut të Çelajve. Edhe ti vetë shko në fshat, bëj si të të mësojë xha Hasani. Do të vij edhe unë, por më vonë... Babush më dëgjon apo jo? Pa hajde të të për-qafoj... Vere edhe tufën para të të shikoj njëherë.

Babushi u largua. Te brithyeri qëndroi. Koka e pre-rë e dashit kishte rënë përbri kokës së Ndinit. Babushi u ul dhe i përkëdheli brirët dashit, pastaj i kaloi dorën mbi leshin e butë të cikërrosur në pika gjaku dhe u çua duke mos ia ndarë sytë.

— Babush, mos u mërzit — i tha Batoja, — do të rrisim një tjetër. Do ta bëjmë më të madh dhe më të fortë.

Vëllai mblodhi tufën dhe u nis. Batoja e përshën-deti dhe një herë dhe u kthye nga i plagosuri.

— Em... nuk i del kollaj shpirti ujkut. Zoti Ndini mbi shpinë të kam mbajtur unë dhe im atë. Por këtë të sotmen nuk do ta quaj... Dhe, si të kishte para një kafshë të egër, e rrëmbeu dhe e hodhi mbi shpatulla.

Shtrëngoi gjunjët dhe u bë gati të nisej. Sytë i vajtën tek automatiku i Ndinit. «Po e marr, — tha Batoja, — po e marr t'ia jap komisarit.»

U nis. Dalngadalë dita po thyhej. Kur doli në majë, dielli përflaku horizontin. Ajo reja e bardhë që dorovitej në mesditë, tani kishte marrë ngjyrën e trëndafilin. Pushi pak «...ptu doje të më bëje si veten. Të më gënjeje. Të më futje në atë ushtrinë që, sipas mendjes sate, na qenka ajka. E nxirosura ajkë, ç'ajkë është ajo, o Ndin zeza. Sot të tërë luftojnë kundër italianëve. Ndërsa ti, o katran, dhe ajo ajka vishni këmishën e zezë. Ptü... ju përpiftë dheu». U ngrit. E ndjeu veten më të lehtë dhe më të fuqishëm. Nga zemra i buronte gjaku i pastër që e bënte t'i hanin gjunjët për rrugë. Shpejtonte. Kur dielli s'u duk më në horizont, ai ishte te vendi ku qenë partizanët. Dy prej tyre i takoi në të hyrë të korijes. Ata e vështruan të habitur. Lajmi u përhap shpejt dhe përpara i doli komisari.

— Bato, ç'është ai, Ndini është?

— I tëri, — tha Batoja që e lëshoi përpara këmbëve.

Tani Ndinit të dihaturit i qe rregulluar. Plaga vazhonte t'i dhembte, por jo aq sa t'i pengonte të parët. Hodhi sytë përçark. Koka iu var si e këputur dhe hunda pllakë i takoi në dhë.

— Shoku komisar, — tha Batoja, — e prura se ky vetë të ka kërkuar. Por unë për një gjë do të lutem: të më lesh ta vras me dorën time.

— Bato Bilali, — foli komisari, — ky i ka futur durart thellë në gjak. S'ka qenë vetëm armiku yt dhe i imi, por i të gjithëve. Prandaj gjyqi partizan le të vendosë.

Bato Bilali shtrëngoi maliherin pas supit.

— Ndinin kisha qejf ta vrisja me dorën time, por neje. Heshti. Ngriti kokën lart dhe vështroi komisarin.

— URBANI I SË HËNËS —

Xhemil Feti e pa të arsyeshme t'i propozonte për së dyti Besës. Herën e parë i kishte propozuar kur ajo ishte studente. Ajo, atëherë, s'pranoi. Ndërsa tani... Xhemil Feti ndihej më i sigurt, bile një shokut të tij i kishte thënë se do të fejohej së shpejti.

«Natyrisht, s'është njësoj si studente në Tiranë, e si mësuese fshati, ku çdo fillim jave pret urbanin e së hënës e kthehesh vetëm një herë në javë, ose një herë në muaj», — shtoi ai për humor.

Xhemili punonte në një byro projektimi. Zyra gjendej në katin e tretë të institucionit. Një dhomë e mobiluar, e pastër dhe e ngrohtë. Mbi tavolinën ku punonte ai qëndronin vazhdimisht dy fjalorë. Ai kishte vendosur të studionte dy gjuhë të huaja, e mendonte të kualifikohej njëherësh në të dyja.

I vetmi koleg në atë zyrë ishte shefi i tij. Një burrë te të dyzetat. I shkurtër, po i lidhur mirë. Me ballë të gjërë dhe me gishtrinjtë e duarve mjaft të trashë, si të një muratori. Ishte me temperament dhe fliste kurdoherë me pasion. Xhemili ishte natyrë e kundërt me të.

Ishte ora tre. Ai futi në sirtar disa skicë-ide dhe u ngrit nga karriga. Veshi pallton e madhe dhe u pa në pasqyrën e murit. Të soditurit e vetes i ngjallte gjithmonë

kënaqësi. Ishte djalë i pashëm, flokët e zinj të kthyer pak anash, mjekra e prerë bukur, mollëzat pak të kërcyera, sikur të ishin sajuar për të nxjerrë më në pah bukurinë e syve të kaltër. Po ta kundroje mirë, mund të vije re, mbi vetulla, disa pikla të kuqe, të cilat i shkonin mjaft mirë. Doli jashtë. Ishte një pasdite e pastër dimri. Qielli ishte i qëruar. Pa erë. Diku, nga mesi i rrugës kryesore, u kthye djathtas për te lustraxhinjtë. Shabani, lustraxhiu më i vjetër, posa e pa, i thirri duke goditur ritmikiisht arkën:

— Lustra, profesor, lustra. Behar, gjynah të mos vetë-tijnë sot këpucët. — Xhemili u ul.

— Shaban, — tha ai duke u afruar më pranë veshit të lustraxhiut, — sa herë të kam thënë që s'jam profesor. Shabani qeshi dhe punoi të dyja furçat njëherësh.

— Pse, çfarë je ti?

— Arkitekt.

— Çfarë, çfarë! Nga ata që bëjnë shtëpira?

— Kjo është më e rëndomta, — tha Xhemili.

— Si? Ja, më ngatërrove, — tha Shabani duke qeshur, — a ke shkollë të madhe... ke, atëherë..., — goditi përsëri ritmikiisht arkën, vuri buzën në gaz, — me shëndet, profesor!

Xhemili rrudhi buzët dhe u largua. Pa orën. Besa kthehej me urbanin e orës katër.

«Duhet shkuar te stacioni, — tha ai, — që andeje përcjell deri në shtëpi. Apo... Sot është e shtunë. Ta lë për në shëtitjen e mbrëmjes?... Jo, në asnjë mënyrë, jo. S'kam pse ta vonoj qoftë edhe një minutë.»

Ndjenja e pasigurisë u mund dhe ai u kthye për në stacion.

«Po në qoftëse?... S'ka më po në qoftë se, — tha nervoz. — Ajo tani e shikon jetën ashtu siç është». U mendua një çast. «Rrethanat,» — triumfoi ai. Hapi dorën

dhe e mblodhi menjëherë grusht sikur të kishte diçka që mund t'i fluturonte. «Rrethanat. Ato t'i krasitin iluzionet, pretendimet.»

I pëlqeu ky mendim. Nuk ndjeu më as ngurrimin më të vogël. Dikur, kur i propozoi për herë të parë, ai ishte përpjekur pesë ditë rresht, derisa më në fund kishte mundur ta ndalonte. «Ehu, të shkuara të harruara.»

Qëndroi mbi trotuar me sytë andej nga duhej të vinte urbani. Një fëmijë i kaloi rrotën e karrocës mbi këpucë, vetëkuptohet pa dashur. Ai uli kokën dhe pa shenjën e bardhë të pluhurit të rrotës mbi këpucën e djathtë. Ajo i acaroi nervat. Xhemili fënkoi, pa u vënë re, këpucën pas pulpës së majtë. Ndërkohë, tutje, në krye të rrugës u duk urbani.

«Të jetë vetëm!» — mendoi me ankth.

Kohët e fundit e kishte parë shpesh Besën të shkante e të vinte me një djalë të gjatë, flokëverdhtë. Ai djali mbante një pardedes kafe dhe çizme. «Flokëverdhi do të jetë punonjës fshati. Agronom, ose shumë-shumë mësues,» — mendonte Xhemili. Qeshi. Qeshi për një mendimin e tij që i kishte lindur para ca kohe. Një natë kur e kishte parë Besën me atë flokëverdhin në pasticeri «Rinia» kishte menduar se ata të dy ishin fejuar. Flokëverdhi ishte serioz, ndërsa Besa, ashtu si gjithnjë, e çiltër dhe e gëzuar. Me buzëqeshjen e saj, ajo i kishte tërhequr vëmendjen Xhemilit që ishte ulur te këndi. Kur ata u ngritën dhe u pa qartë kontrasti i gjatësisë (flokëverdhi të paktën ishte nja dy pëllëmbë më i gjatë se Besa) Xhemili kishte vënë buzën në gaz nga ai mendim i kotë që i kishte lindur. Kështu mendoi ai, e po kështu mendoi edhe atë çast, kur pa Besën të zbriste.

Ai u kthye dhe eci indiferent, po me cepin e syrit shikonte se ç'drejtim do të merrte ajo. Kur e pa që i doli në krah, fill e vetme, u kthye.

— Besa!

— O, Xhemil, si je?

Vajza kaloi çantën sportive në dorën tjetër.

— Si je?, — pyeti dhe e takoi.

— Mirë. Po ti.

— Gjithashtu.

— Nxitohem. Po vjen?

— Patjetër, — tha Xhemili.

Ai e kishte Besën në krah të djathtë.

— A mund të vazhdoj ecjen në këtë krah? — tha i qeshur.

Edhe Besa qeshi. Ai mundi të kapë vetëm një çast shikimin e saj dhe i pëlqeu reagimi. Shakaja kishte qenë e zgjuar. Po mundohej të thoshte edhe diçka tjetër, më të kripur se të parën. Për fat të keq, sytë i kapën atë she-njën e rrotës mbi këpucë. U bë gati ta fshinte, po gati ra nga trotuari. Besa e kapi prej krahu. Ai qeshi dhe ajo vuri buzën në gaz.

— Sot qenke vetëm, — i tha ai, kur ajo hoqi dorën nga krahu i tij — s'qenka me ty ai basketbollisti?

— Basketbollisti!?, — tha ajo.

— Ai leshverdhi i gjatë, — tha Xhemili.

Besa qeshi me gjithë shpirt.

— Ama, ç'basketbollist është ai, — tha ajo duke qeshur përsëri, — edhe kur ne mësuesit zëmë ndonjë lojë, ai shkon e punon në kopështin e shkollës.

— Qenka me origjinë fshatari, — tha ai i kënaqur dhe i bindur se kishte thënë diçka tjetër më të zgjuar se e para.

Reagimi i saj qe i akullt. Ai ndjeu të ftohtë në ballë. Mendoi se e preku dhe ndërhyri shpejt:

— Origjina, — tha, — të gjithë një origjinë kemi. Nga majmuni. — Besa qeshi lehtë dhe ai ndjeu të ngrohtë në gjoks. Mendoi se tani kishte ardhur çasti. Si ta fillo-

nte? Duhej diçka konkrete. Uli kokën sikur do ta gjente aty poshtë atë që i duhej. Vetvetiu, sytë iu ndalën te çizmet e Besës, mbi të cilat dalloheshin ca vija balte të kuqe.

— Ç'i shikon, — i tha vajza me buzë në gaz, — fshat. Ranë shira këtë javë. Sikur të mos kishim një përrua para, ashtu siç llangosemi ne me baltë, rrezik se faturinoja nuk do të na lejonte në autobus.

Ai qeshi gjithë shend.

— Besa!

Ata ndaluan të dy dhe vështruan andej nga erdhi zëri.

— Ua... Sofka!, — tha Besa. — Më fal një minutë, Xhemil. — Ato të dyja u takuan.

«Sofika, — tha Xhemili nëpër buzë, — Sofika e bukur qenka trashur. Nuk i paska prirë martesë! Besa është zeshkane, këtij tipi s'i humbet kurrë bukuria».

Kundroi tiparet e bukura të saj. Flokët gështenjë që i binin dallgë-dallgë. Sytë e vegjël, po të shkathët. Kur fliste, vetulla e djathhtë i ngrihej pakëz lart dhe e bënte fytyrën e saj më tërheqëse.

Xhemilit i fërfëruan buzët dhe e pushtoi një drithmë e ëmbël.

— Më falni, — tha Besa kur erdhi.

— S'e paskeni harruar shoqërinë e universitetit — i tha ai.

— Si u harroka! Po pse ju...

— Ne u ndamë në të katër anët, — e ndërpreu ai.

— Edhe ne, — tha Besa, — po megjithatë i mbajmë lidhjet me njëri-tjetrin.

— Si! Duke shkruajtur letra, telegrame dhe një herë në vit kartolina?

— Shumë mirë, — tha ajo.

— Sa do të vazhdojnë këto...

— Ç'pyetje!, — e ndërpreu Besa.

— Nuk më kuptove, — shpejtoi ai, — e pata fjalën për ato që ti i quan lidhje. Ta them unë sa do të vazhdojnë ato, një vit, shumë dy. Pastaj, hm, pastaj gjithë energjitë i kushtohen vetes. Pra, siç e shikon ato nuk janë lidhje, po thjesht ngacmues. Ngacmues të atyre viteve aq të lumtura. Pse e ngacmoni lumturinë? Apo për të kujtuar sandelet e bukura të viteve studenteske, ndërsa ke veshur.. — Ai bëri me dorë nga çizmet e Besës.

Vajzës i lëvizën lehtë flegrat e hundës. Me njërin dorë u dha flokëve prapa.

— Ti e di Besa, — tha Xhemili duke i hedhur një shikim pjerrtas, — unë jam si s'ka më mirë. E filloj punën në orën 7 fiks dhe e lë në orën 3. Shiu s'më lag, bora gjithashtu. Po ama... ato vite... Për atë jetë duhet betuar.

Besa mezi po i hidhte hapat. Çanta sportive kalonte sa nga njëra dorë te tjetra. Më tutje ajo ndaloi.

— Më falni, — tha, — do të kthehem pak këtu, te një shoqe. Xhemili parandjeu diçka të keqe dhe u kapërdi me zor. U bë gati të fliste, po s'pati kohë. Vajza i zgjati dorën.

— Mirupafshim, — tha ajo.

Atij i pëlqeu që ajo i tha «mirupafshim.»

— Do dilni përsëri?

— Ndoshta, në mbrëmje.

— Do shihemi, — tha ai, — mirupafshim.

E vështroi gjatë në sy. I erdhni mirë t'u frynte flokëve që i kishin rënë asaj mbi ballë. Besa iku, e kur s'u pa më, ai mërmëriti: «mirupafshim» dhe zuri të ecte. Nuk bëri as dy hapa dhe ndaloi i shtangur.

«Ç'hajvan që jam, tha, ç'm'u deshën tërë ato llafe!» Pastaj sikur u bë pishman. «Jo, jo, mirë bëra! Ajo duhet ta

dijë. Duhet t'ia theksoja... Kjo bisedë që hap i sigurtë për tek ajo.»

...Kur dolí nga shtëpia, ishte ora 5. Neonet në rrugën kryesore sapo u ndezën. Shëtijtja e mbrëmjes kishte filluar. Qe dimër dhe ajo fillonte herët. Xhemil Feti qëndroi në një vend të errët prej nga mund të sodiste ata që shetisnin. Nën dritën e neonit, aty pranë, pa Besën me dy shoqe. U mundua t'i tërhiqte vëmendjen asaj, po ajo s'e vuri re. Të paktën atij ashtu iu duk. Besa kishte veshur një pardesy ngjyrë kafe me kuadrate të mëdha. Flokët i kishte lidhur nga prapa, kështu që tiparet e fytyrës i dilnin më në pah. Atij iu duk më e bukur se kurrrë.

«As atëherë», — tha ai i ngazëllyer dhe humbi në vorbullën e kujtimeve të dikurshme. — Çudi, si nuk pranoi! Nënqeshi. Të tria vajzat u kthyen përsëri.

«S'po i ndahen as këto, — tha nervoz, — hëm... Do të jenë nga ato që shkojnë me urbanin e së hënës dhe kthehen në qytet në fund të javës. Këto, rrezik se mund të shetisin deri në mëngjes.» Herën tjetër ai e pa Besën vetëm.

«Vetëm!, — tha i lumtëruar, po ishte gabuar. Një hap pas saj ishte ai djali i gjatë flokëverdhtë.

«Basketbollisti, — shqiptoi nëpër dhembë. — Me sa duket, ky po e përcjell për në shtëpi».

U vu edhe ai pas tyre. Flokëverdhi diç tha dhe Besa qeshi me zë. Ata sikur u afruan shumë pranë njëri-tjetrit. Xhemili mblodhi buzët duke matur me sy gjatësinë e trupit të flokëverdhit. Ecte sikur numëronte hapat. Nuk donte të binte në sy. Ja edhe pak ata do të ndaheshin. Ja, ai në të djathtë ishte apartamenti i Besës. Ata nuk u ndanë. Xhemili vështroi edhe një herë për t'u siguruar.

«Këtu duhej të ndaheshin!?» — tha me inat dhe gjuha iu mblodh pas qiellzës.

I kërkoi përsëri me sy. Ata të dy e kishin lënë rrugën kryesore dhe kishin marrë drejt lulishtes në të majtë. Ai shpejtoi. Diku ndaloi, sikur të ishte sajuar përpara tij një gropë e thellë. Flokëverdhi hodhi krahun mbi supet e Besës. Pak më tutje ata u ulën mbi një stol. Xhemilit i kaloi një drithmë. Bënte ftohtë, apo ashtu iu duk atij. Shtrengoi pallton më shumë, po megjithatë ndjeu se trupi po i bëhej akull.

LETRA MBI TAVOLINË

Ai e përcolli babanë e shokut deri pranë fakultetit. Rrugës, kur u kthye, hyri në kinoklub, mori një paketë cigare dhe shpejtoi për në dhomë.

— Llazi, kush ishte ai shoku? — e pyeta.

— Babai i Artit, — tha ai dhe vazhdoi: — ka ardhur që dje, në një takim me novatorët e Republikës. Do të ikë sot me trenin e fundit.

— Artin nuk e takoi dot?...

— Do të vijë edhe njëherë më vonë, — tha Llazi, duke më zgjatur një cigare.

Ndërkohë u hap dera dhe hyri studenti i dezurnit.

— Dhoma 22, — tha ai, — keni një letër.

Ai më la mua letrën në dorë dhe u largua. Lexova mbi zarf: *Dërgon M. Hajdini*. Nga ana tjetër, emrin e Artit.

— Qenka për Artin, — thashë. — Nga një M pikë Hajdini.

Llazi, që diç bënte në sirtarin e librave, ktheu kokën. Unë i dhashë letrën. E vërtiti dy-tri herë letrën në dorë, sikur të donte të sigurohej për diçka. Pastaj, me shumë kujdes, e vendosi mbi tavolinë. Ndezi një cigare tjetër, e thithi fort dhe foli:

— A dalim?! Pikën e fundit të seminarit e lëmë për më vonë.

— Dalim! — thashë, sepse e ndieja që kisha nevojë për të shetitur pak.

S'kishim larguar akoma dispensat nga tavolina, kur, ja, në korridor u dëgjua një melodi me fërshëllimë. Ne e njohëm atë që po vinte: ishte Arti. Ai kishte mësuar këto kohët e fundit një melodi të tillë dhe e mbante këtë, ta themi sipas tij për të madhe.

Dera u hap dhe pashë Artin që bëri shaka me shokun e tij të kohëve të fundit, Dolgin, ose Ariun e Tahirit siç i thirri njëherë nënë Tixhja, pastruesja, kur e pa me ata flokë që i kishin mbuluar surratin. Arti hyri brenda. Bëri një lëvizje në formë valsi dhe tha:

— Ç'kemi, peshkopë? Ndërsa vija librat mbi komodinë fola:

— The gjë ti.

Llazi lëshoi një «hëm» dhe vuri paksa buzën në gaz.

— Kjo ishte e madhe, — tha me shpoti Arti, — patjetër e madhe, derisa iu bë qejfi disave.

Ai e hodhi fjalën për Llazin.

Arti kishte kthyer kurrizin dhe mori letrën mbi tavolinë.

— Ou! — bëri. — M. Hajdini! Ledi Merita s'na harroka! Ç'dashuri! Edhe Romeoja do ta kishte zili. Pastaj e kapi letrën me cepat e gishtrinjeve si t'i vinte krupë.

— Turp! — tha Llazi, që u kthye rrëmbimthi.

Unë e vura re. Sytë e tij të pastër dhe të vegjël shprehnin zemërim. Fytyra i qe prishur.

— Turp! Po ta përsëris. Të kam thënë edhe njëherë tjetër. Ajo nuk ta lyp dashurinë, po ti, të paktën, tregohu pak burrë, ndaje punën ashtu si duhet. Pastaj ti, — këtu zëri i Llazit u ul e mori një ngarkesë ironie, — ti, ti je doktor, Arti!...

— Në qoftë se ke gjë me të, apo do të kesh, je i lirë,
— tha Arti, duke e parë vëngër.

— Arti! — thirra unë.

Ndërkohë u hap dera dhe hyri Dolgi.

— Ç'boni me, si duki?

Dolgi këtë vit nuk vazhdonte studimet. Mbeti në provimet e vjeshtës dhe tani rrinte te tezja. Ishte nga një qytet jugor, por kishte bërë një punë «serioze» në përvetësimin e dialektit tiranas.

Lëvizta nga vendi. Trupi sikur më ishte mpirë. Llazi ndezi një cigare dhe iu afrua dritares. Po errej. Tymi i cigares së Llazit davaritej nëpër xhamat.

— Ç'o kjo me?!, — u dëgjua zëri i Dolgit. — Arti, ajo?! — Dhe Dolgi u ul paksa për të lexuar më saktë adresën. — Hala e ke menjen te kjo. — Bëri me gisht drejt letrës dhe qeshi. — Osht e fortë dashnia e lindur në prodhim, në sakrificë... Dashni punëtore!...

Mua më hipi gjaku në kokë, por Llazi u tregua më i shpejtë. Flakëriti cigaren tutje në errësirë, bëri një hap të vetëm dhe e mbërtheu Dolgin prej kollares së gjerë, që i varej si gjuhë lope.

— Dil jashtë! Ty s'dua të të shikoj asnjëherë këtu.
Ik!...

Dolgi mundi të lirohej dhe i dha mjekrës lart.

— Ik! — i thashë unë. — Dil jashtë! — Fshatarë — thirri ai e seç llototiti, por zhurma e derës që u mbyll ia shurdhoi fare zërin.

Llazi u ul në krevat, pranë dritares. Unë mora një cigare nga paketa e tij dhe e ndeza. Arti ndejti një kohë më këmbë, pastaj mbylli me forcë dollapin e doli jashtë. Hapat e tij të shpejta i ndjeva derisa përshkoi korridorin. Llazi vazhdonte të shikonte errësirën matanë dritares. Ndërsa Arti duhej të kishte dalë në rrugë. Dola me të

shpejtë në dritare. Te drita dallova trupin e tij që ecte me hapa shumë të vogla.

— Arti!

Ai pak më tutje u takua me Dolgin! Dolgi i futi kra-hun, por Arti ia largoi.

— Arti! — i thirra me sa zë kisha por ai s'dëgjoi.

Pas pak hijet e tyre u zgjatën nga prapa. Morën kthesën dhe s'i pashë më. Ishte fund tetori dhe errej shpejt. Qetësia dhe ajri i pastër i mbrëmjes më mbajtën në dritare. Grupe studentësh ecnin herë me të shpejtë, herë ngadalësonin hapat, herë rrinin në vend dhe prapë ecnin. Ja, kaluan dhe dy shoqe të kursit tim, Zamira me Izotën. Më përshëndetën. I përshëndeta. Ato pastaj u larguan. «Natën e mirë! Të fala dhomës 22!» «natën e mirë» — u them. «Dhoma 22...» belbëzova pak me trishtim. I ktheva krahët dritares. Llazi vazhdonte të rrinte ulur mbi krevat. E kisha vënë re ftohtësinë e Llazit me Artin. M'u kujtua ajo ditë kur erdhi Llazi nga shtëpia. Llazi me Artin ishin nga i njëjti qytet dhe e njihnin mirë njëri-tjetrin. Atë ditë u grindën ca. M'u duk pa vend t'i pyesja, e nuk i pyeta. Megjithëse s'më erdhi mirë që Llazi ma fshehu. Tani sikur e mora vesh arsyen.

— Llazi, — i fola, — kaq të vështirë e paske pasur.

— Mos mendove se ka rivalitet.

Unë tunda kokën në shenjë mohimi.

— Më beso, — tha ai. — Gjatë verës punuam në një kantier prodhimi. Aty u njohëm edhe me Meritën, e cila u bë shoqe me ne, shoqe ajo ngeli vetëm për mua, ndër-sa për Artin...

Unë mora cigaren që më zgjati ai dhe fola:

— Arti e ka dashur, apo...

— E ka dashur..., — u kthye ai rrëmbimthi, — e ka dashur... dhe e do... Por ka filluar t'i pëlqejë vetja. Shoqë-ria me Dolgin...

— Ka filluar të mendojë si ai pasqyrliu, — iu përgjigja, — që thotë se si ka mundësi të jesh student me gjithë këto vajza përreth e të mos zesh dashnore. Ndërkohë hyri dezurni.

— Çuna, një burrë kërkon Artin.

— Babai i Artit do të jetë, — tha Llazi. Harruam t'i themi Artit. Po dal përsëri vetë. Mund ta takojmë rrugës Artin.

Pas pak dallova nga dritarja ata të dy. Babai i Artit ishte më i gjatë se Llazi, me një trup të drejtë dhe të shëndetshëm. Ai i kishte hedhur krahun Llazit dhe të dy zbritnin rrugën nga ktheheshin studentët, mbrëmjeve pas shëtitjes. Lanë qytetin e studentit dhe dolën në rrugën kryesore. Neonët lanin rrugën me bardhësinë e tyre.

— Pa, he, Llazi, ç'thonë mësimet. Keni shumë?, — pyeti babai i Artit.

— Tani vjen fundi dhe ç'është e vërteta na është mbledhur pak, — tha Llazi, duke vënë buzën në gaz.

— Ashtu? Po unë erdha dy herë dhe Artin s'e gjeta aty. Ë...? — Pyeti pa ia ndarë sytë fytyrës së Llazit. Nuk mori përgjigje. Kjo nuk i pëlqeu, po nuk nguli këmbë aty për aty.

— Të mësoni dhe jo për një pesë. Kemi nevojë për cilësi, bile dhe të lartë. Ja, sot ne mbyllëm takimin. Të ishe, do të çuditeshe me fitoret që kishin arritur punëtorët tanë, novatorët nga të gjithë rrethet e Republikës. Dhe të gjithë një fjalë thoshin: do të bëjmë më shumë, më shumë!

Llazi miratoi me kokë. Një shprehje gëzimi i kishte rënë në fytyrë.

— Apo jo? Duhet të merreni me gjëra të dobishme, Llazi!

Llazit, buzët e mbyllura ia mbajtën fjalët që i kishte në majë të gjuhës. Mendoi t'ia hapte bisedën që kishte

pasur me Artin, po në çast iu kthye mendja. Nuk deshi t'ia prishte sado pak atë gëzim që e kishte pushtuar nga fjalët e kolegëve të vet novatorë.

Ndërsa mendonte kështu, dalloi Artin me Dolgin.

— Arti!, — Llazi më shumë belbëzoi, se sa thirri.

— Arti!, — thirri fort i ati, si të donte të kompensonte dobësinë e zërit të Llazit.

Ndërkohë, Arti e la Dolgin dhe erdhi e u përqaftua me të atin. I ati me shikimin pjerrtas, vuri re ftohtësinë e të dy shokëve, por s'e dha veten.

— Po-ai djali që ishte me ty, kush është, more Arti?

— Një shok.

Dolgi vazhdoi të ecë. Ecte sipas mënyrës së tij, tërë poza.

— Si, si the, shoku yt! — tha babai i Artit duke vështruar Dolgin që ende pozonte rrugës. — Student është dhe ai. Pse s'erdhi të njihesha me të? A është shoku yt?! — Arti mbante kokën ulur.

Të dy djemtë vazhdonin të heshtnin.

— Llazi!...

— S'është më student, — iu përgjigj Llazi duke vështruar babanë e Artit, — po s'është vetëm kjo, — Llazi vendosi t'i tregonte. — E keqja e atij është se atij i pëlqen vetëm vetja...

— Dukejai, — tha rreptë babai i Artit. — Po një gjë... Ti... s'flisje fare me të, ndërsa Arti e paska... Të bukur shok, Arti!...

— S'mund të thuash se e ka shok, — ndërhyri Llazi, — po, ja këto kohët e fundit...

— E ka bërë mik zemre, — e ndërpreu babai i Artit.

— Jo, — kundërshtoi Arti.

— Si, ç'do të thuash?

— Është ashtu siç tha Llazi, — tha me zë të zvargur. I ishin afruar stacionit të trenit. Udhëtarët shpejto-

nin. Babai i Artit pa orën. Ndërkohë u dëgjua edhe sirena paralajmëruese.

— S'kam kohë, — tha babai i Artit, — po do të kishim biseduar më gjatë megjithëse ti shumë gjëra duhet t'i dish vetë. Nejse, një gjë do ta them që ta dish: shoku i mirë është një krah në jetë. Shoku i kohëve të fundit nuk të nderon ty, as mua, as ata që ke në shtëpi, të cilët do ta marrin vesh sapo të mbërrij unë.

— Baba, — tha Arti mallëngjyshëm, — baba, — dhe i futi krahun Llazit. Sirena ra edhe njëherë. Babai i Artit qëndroi. Djemtë e shikuan drejt e në sy. Edhe ai i vështroi, i vështroi gjatë dhe mundi të zbulonte në sytë e tyre një gjë të përbashkët me atë që ndjeu edhe vetë. I përqafoi.

— Mirupafshim! — u tha.

— Mirupafshim! — thanë ata në një gojë.

K È N G A

Sapo kishim lënë shërbimin... Dielli qëndronte mbi majën e pishës, rrezet e tij depërtonin degët e pemëve dhe binin mbi nënrepartin «N». Poshtë kodrës, në përrua, pranvera fëshfërinte.

— Toni, Toni! — më thirri Vasili, — shkojmë te përrroi, atje është Skënderi. A e dëgjon?

Lehtë - lehtë vinte me shushurimën edhe një këngë e ëmbël. Pastaj zëri ngrihej e i ftonte të tjerët t'i mbanin iso. Po njerëz me sa dukej nuk kishte dhe shoqëruese të këngës ishin gurgulisja e përroit dhe fërfëritja e gjetheve.

— Shkojmë, — i thashë Vasilit dhe bëmë poshtë kodrës. Aty afër, hapat u ngadalësuan vetvetiu. Skënderin e kishte rrëmbyer të tërin kënga. Nuk na vuri re. Përshëndetëm Liken që rrinte përkundrejt Skënderit dhe u ulëm. Më vonë Skënderi na buzëqeshi. Kishte një zë të ëmbël dhe kur e dëgjoje të sillte gaz në shpirt. Kënga ishte një këngë dashurie:

Ulu mal të dalë hëna
Të na dalë grykëzëna
E shkurtër mbushet pëllëmba
Gërshetin ç'ia shkelte këmba
Për të m'u dashurue zemra.

Dalngadalë kënga filloi të bjerë. Pastaj u ngrit papritur lart. Skënderi vuri buzën në gaz dhe e la me aq.

— Të lumtë, të lumtë! — thirri Likja... vendi nuk po e mbante dhe iu hodh Skënderit në qafë.

— Kështu e rrëmben kënga Liken, — më tha Vasili. — Edhe vetë këndon mirë, bile ka një zë që...

— Nuk e kam dëgjuar asnjëherë.

— A e mban mend si këndonte Tomori? Ja, ai zë është. Ai zë është Toni, tamam si i Tomorit!

Vasili psherëtiu dhe pa fytyrën e Likes që shprehte gëzim përzier me mall.

Likja ishte ushtar i ri. Kishte ardhur në nënrepartin tonë kohët e fundit, për të zëvendësuar të vëllanë, Tomorin. Tomorin, shokun tonë aq të mirë, shokun tonë të përjetshëm.

— Merrja, Like, merrja ti njëherë.

— Sot mjaft me kaq, — tha Likja me buzën në gaz.

— Kam dëgjuar se këndon bukur, — i thashë.

— Mos ia prish Tonit, — i tha Vasili, le që, si ushtar më i vjetër i nënrepartit, ka dhe të drejtën e urdhrit.

Qeshën.

— Nise, — tha Skënderi, — të ndihmoj edhe unë.

Likja diçka belbëzoi dhe kaloi duart mbi fytyrën e kuqërremtë. I hoqi ato dhe u zbuluan dy sy si zjarre, një ballë i lartë dhe i lëmuar. U kollit lehtë, pastaj dalngadalë lëshoi një zë të dredhur. Ai zë erdhi e u rrit, u bë kumbues. E mori shushurima e përroit, e mori fëshfëritja e degëve dhe u dëgjua kudo.

«Zëri i Tomorit, i tëri Tomori», — mendova. E vështrova gjatë Liken. M'u bë sikur kisha para Tomorin. Ja balli i lartë i Likes, një mburojë e vërtetë krenarie. A nuk e kishte Tomori këtë ballë? Ato vetullat e zeza që ndaheshin nga njëra-tjetra vetëm nga një shteg i hollë, ishin si të Tomorit. I vetmi ndryshim ishte ngjyra e kuqërrem-

të e Likes. Dhe sytë ishin po ato. Sy të thellë, të mëdhenj... Kënga u ngrit, u zgjat më shumë.

*Në tendën e qypit,
Lufta po kërcet,
Komandant Mehmeti
«Para po thërret.*

Pavetëdije kisha shtrënguar duart. Pastaj i shkëputa ato dhe i hodha mbi Vasilin.

— Vaso, një mall të tillë, forcë dhe kurajë shprehte fytyra e Tomorit atë ditë. Kujtohu, Vasil! Shiko, shiko Liken, ky me këngën e tij na pruri Tomorin tonë këtu. Ah, ajo ditë Vasil!...

Ty, masa e borës që të rrëshqiti poshtë këmbëve, të mori me vete. S'kishte gjë më të tmerrshme! Ti humbe nën borë. Si për të na shtuar të keqen ne, fryu një erë e tërbuar që të përplaste borën në fytyrë. Mua m'u err të parët dhe rashë, rrëshqita në anën tjetër. Tomorit nuk e di se si i ndodhi. Por mbaj mend se, kur më gjeti mua, një vijë e kuqe gjaku i binte nga balli, drejt vetullave. Unë isha dëmtuar rëndë në ije. Trungu që më kishte mbajtur, më kishte bërë një plagë të madhe. Çdo gjë e shikoja turbull. Koka më varej në gjoks. Me të parë fytyrën e tij, një dëshirë më shpërtheu nga zemra, të përpiqesha. Ai kishte vënë lehtë buzën në gaz dhe siç ishte, u ul mbi mua. Ndjeva ngrohtësinë e frymës së tij. Rrahjen e zemrës së tij.

— «Toni, vëlla,» — më foli.

Më ktheu të gjitha forcat. Gjaku po më nxehte trupin. Por, ndërkohë, u tërhoqa i trembur. Plaga i rridhte gjak. Ai e kuptoi.

— «Ti si je Toni? Unë s'kam gjë» — dhe prapë vuri buzën në gaz. Nuk e jepte veten. Unë e dija që ai kishte dhembje, por kishte forca për ta mposhtur. E buzëqeshte,

dhe ajo buzëqeshja e tij më dha forcë. Buzëqeshja e tij më bëri të ngrihesha por dhembja që më përshkoi trupin ishte me të vërtetë e tmerrshme.

— Forca, Toni, forca, — tha ai e më mbërtheu prej mesi.

Më hodhi mbi shpinën e tij. Më shtrëngoi dhe eci. Rrëshqiste kur ecte. Era vazhdonte të frynte. Një cipë e akullt bore që sapo pati rënë na e vështirësonte ecjen. Aq më shumë Tomorit që më kishte edhe mua mbi shpinë. Hymë në një vend pak si të futur, ku era s'na arrinte. Më uli. Më fërkoj ballin, këmbët, duart. Qeshi dhe tha:

— «Mbahu Toni, mos u dorëzo! Do të gjejmë edhe Vasilin. Ti prit këtu. Do të bëhemi prapë të tre. Me shërbim jemi të tre dhe të tre bashkë do të jemi gjithmonë. Si thua, Toni?...»

Unë ngrita kokën lart. Nuk mund të flisja. Goja më ishte mpirë dhe mjekrën nuk e lëvizja dot. Unë bëra përpjekjet e mia, i përqëndrova sytë tek ai dhe e nderova me grusht, ashtu siç e meritonte ai. Grushti i ngritur lart ishte dhe një betim se unë do të bëja ashtu siç më porositi. U largua. E ndoqa me sy. Ai dhe fizikisht ishte për t'u pasur zili. Ishte i gjatë, i shëndetshëm, i fortë dhe i shkathët. Derisa ma fshehën pishat e dëndura, e ndoqa me sy...

— ... Erdhi tek unë, — tha Vasili, — bora që më mori me vete, më kishte përplasur pas një trungu të rrëzuar. Dhimbjen e ndieja në tërë trupin, por më e keqja ishte se edhe mendja më qe topitur. Isha pothuajse pa ndjenja. Ai më thërriste, më thërriste. Më lëkundti dy-tri herë. Më shtrëngonte gjunjët, krahët.

«— Vasil, Vasil!»

Unë e dëgjoja, ndonëse fare pak. Më dukej sikur aty, mbi kokën time, qëndronte një degë pishe e fortë, por që nuk mund të kapesha pas saj. Emrin tim e dëgjoja e përsëri e dëgjoja. Përpjekjet i shtoja duke menduar se aty,

diku, mbi mua, kishte diçka për t'u kapur, diçka që do të më ndihmonte për t'u ngritur. Dhe kishte me të vërtetë: ishte ai, zëri i Tomorit që më hynte drejt e në zemër. Një dashuri e madhe më përflaku trupin. I shtriva krahët drejt tij. E detyrova trupin të merrte fuqi të reja. Ti e di sa e nderonte ai qëndrueshmërinë, sakrificën. Ai ishte nga ata që vështirësitë i kalojnë me këngë. Prandaj veprova siç do të vepronte edhe ai. Dhe e gjithë kjo ma largoi mjegullirën dhe dhembjen. Plaga në ballin e lartë të Tomorit kishte sajuar një njollë të kuqe dhe gjaku që mpiksur. Vetulla e djathtë i kishte marrë ngjyrë vishnje. Mendo se ç'gjak do t'i kishte ecur atij? Edhe rrethet e atyre syve të mëdhenj aq të bukur, i ishin bërë mavi. Por brenda tyre dashuria për jetën, dashuria për shokun buronte bujarisht.» «Të lumtë, Vaso... Ja, ashtu, forca, forca. Pak më tutje kemi edhe Tonin. Shëndoshë është, vëlla, shëndoshë...»

— «Tomor!» — belbëzova me sytë te plaga e ballit.

Ai vuri buzën në gaz dhe më shtrëngoi prej krahu.

— «Nuk kam gjë, për kokën tënde, Vaso. Për kokën time, s'kam gjë. Një gërvishtje është.»

Pastaj më ngriti. Vetë doli në krah të erës. Nuk bë më dot as dy hapa dhe unë u këputa. Këmbët më ishin kthyer në dy kërcunj. Bora na arrinte deri në mes. Ai më hodhi në krahët e tij dhe eci. Eci po mundimi s'kishte ku të shkonte më. Trupi im pothuaj i pajetë, peshonte i tëri mbi të. Kur i pashë duart që i ishin nxirë, nuk durova dot dhe i thashë:

«— Lermë, Tomor, lermë». I mata këto fjalë para se t'i nxirrja. E dija se ai do të ofendohej, por si të bëja? Ai më shtrëngoi më fort. Sytë m'u njomën. Lotët më rrëshqitën faqeve të ngrira. Sakrifika e tij ishte e stërmundimshme.

Ecte duke më pasur mua mbi vete. Ecte duke pasur borën deri në brez dhe suferinën që të merrte frymën.

Ishim në të zbritur e sipër. Nga ajo anë; era u egërsua edhe më, sepse ishte si grykë. Degët e pishave përplaseshin pas njëra-tjetrës me një zhurmë ngjethëse. Borën e rrëmbente era, e copëtonte dhe cikërrat e vogla të saj mjegullonin gjithçka përreth. Diku Tomori gati sa nuk ra. Dy hapa na ndanin nga një pjerrësirë thikë. Më ngriti më lart. Frymëmarrja i ishte vështirësuar shumë, sado që mundahej të më fshihej.

Vazhdoi ecjen, por kësaj radhe... Ah, kur e kujtoj s'i mbaj dot lotët. Kur i shkau këmba herën e parë s'e deshi veten, po shpejt e mblodhi, sepse kishte frikë se mos unë do të ndieja lodhjen e tij. Mirëpo lodhja, era dhe vendi ters e tërë borë... Hodhi këmbën e djathtë dhe kur desh të hidhte të majtën shkau. Nuk e di dhe as kam për ta marrë vesh kurrë se si mundi të më japë mua një të shtyrë. Unë rashë ndenjtur dy-tri hapa larg tij në një vend të sheshtë ndërsa atë... atë e përpiu bora si një kafshë e uritur e cila kishte kohë që i kishte zënë pusi gjahut të saj. Tmerri më bëri të hidhem përjetë, po këmbët e mia ishin si të thara. U zvarrisa deri pranë tij. Ai shtrihet pa ndjenja. Si i marrë zura të ulëras:

— «Tomor, Tomor», po fuqitë po më linin. Shikimi m'u mjegullua, ndërsa koka m'u rëndua dhe s'isha në gjendje ta ngrija lart. Zëri m'u mek.

Kur erdhën shokët, mua më gjetën pa ndjenja. Ndërsa Tomori, ishte përmendur një çast, si për të lënë amanetin, u kishte treguar rrugën për te ti dhe përsëri kishte humbur.

Të pamundurën bënë në spital por që dëmtuar rëndë dhe kishte humbur tepër gjak. Në operacion nuk rezistoi dhe vdiq...

— Dhe i tillë ngeli, — thashë, — udhërrëfyes.

— Një udhërrëfyes dhe shok i vërtetë, — tha Vasili.

Likja na vështroi. Sytë e tij folën shumë atë çast.
Zëri i tij u ngrit më lart. U bë më i mprehtë pastaj dal-
ngadalë, me ngrohtësinë e diellit, ra mbi çdo gjë, refre-
ni i këngës:

Komandant Mehmeti

«Para» po thërret.

ËNDRRA E NJË BUOKRATI

«...Burokrati vepron kundër interesave tona. Ai është si grashina, që i lidhet grurit dhe nuk e le të zhvillohet. Ta djegim atë, që kurrë të mos mbijë nëpër fushat tona...»

Nga diskutimi i një kooperativisti.

Një veturë ngjyrë qumështi la qytetin dhe qëndroi pranë një fushe, mbi të cilën ishin vendosur piketat e para të një vepre. Ata që zbritën ishin tre burra. Njëri nga ata mbante një çantë në ngjyrën e veturës; ky ishte Sotiri, shef administrate në një dikaster. Dy të tjerët ishin inxhinierë. Sotirin e prezantuan mbasi ai ka qejf që emrin e tij ta dijë jo vetëm familja, fisi, fqinjët, por a ka mundësi tërë vendi. Njëherë, në një mbledhje prindësh, diskutimi i tij kishte elektrizuar sallën, aq sa dy nëna s'i kishin mbajtur dot lotët. Njëra në fund të diskutimit e kishte puthur në faqet e tij të bëshme.

Diskutimin e tij e kishte botuar edhe gazeta «Mësu-esi». Sotiri për herë të parë bleu atë gazetë dhe ajo, zuri vend në xhepin e tij të brendshëm derisa u zverdh.

Dy inxhinierët kishin hapur projektin dhe diç shikonin. Pastaj hodhën sytë mbi fushë. Tregonin disa drejtime me anë të dorës dhe lëvizën disa piketa. Sotiri, pak më tutje, mendohej. Sikur e gjeti atë që i kërkonte mendja, hodhi xhaketën krahëve, u afrua e tha:

— Ta shikosh çështjen me një sy, të vjen keq që tërë kjo tokë buke nuk do të prodhojë më. Megjithatë problemi duhet parë tërësisht. A nuk do t'i shërbejë kjo vepër bujqësisë?

— Po, — tha njëri nga inxhinierët, — kjo vepër asaj i kushtohet... Ndërkohë, Sotiri ndiqte me sy lëvizjet e syve të inxhinierëve mbi projekt. Nuk mbahej për kompetent në këso punësh, por dhe ta pranonte se ishte esëll fare, nuk e pranonte. Dhe në fakt ja, munda të dallonte mbi projekt, sadoqë dhe djersa po i shkonte vu...vu, konturet e një oxhaku, të një si punë kaldaje, dhe pranë saj... këtu sepse sytë iu hapën jashtë mase dhe foli:

— Po kjo ndërtesa këtu, mos është vallë administrata?

— Po, shoku Sotir, mund të jetë institucioni juaj i ardhshëm.

Sotiri u përtyp pak dhe tha:

— Po kjo?... — vuri mbi projekt gishtin me një thua të rritur, por të qëruar me kujdes.

— Kaldaja, — u përgjigj inxhinieri tjetër.

— Kaldaja?! — pëshpëriti i habitur Sotiri. — Kaldaja dhe pranë saj zyrat. D. m. th. zyrat pranë zjarrit, pranë tymit. Nuk mund ta mënjanoni këtë? S'punohet në tym.

— Kemi bërë çmos të zëmë sa më pak vend. Kjo është tokë buke. Gjatë projektimit, shokë nga kooperativa fqinjë na kërkonin llogari dhe për një pëllëmbë tokë.

— Kursim, kursim, por të lutem shumë, duhet parë shëndeti i njeriut... Njeriu mbi të gjitha. Njeriu kapitali...

— Kjo afërsi s'ka asgjë të dëmshme, sepse oxhaku do të jetë i lartë, disa metra më i lartë nga ndërtesa, — e ndërpreu njëri nga inxhinierët me ton jo miqësor.

Inxhinieri i dytë vuri lehtë buzën në gaz e foli:

— S'duhet parë çështja me një sy,... është tokë...

Sotirit nuk i pëlqeu kjo dhe ndërhyri shpejt.

— Bëra një përgjithësim,... unë ... nuk e pata fjalën

për vete. Por meqë thoni ju, se këtu s'ka asgjë kundër rregullave, jam dakord.

Inxhinierët nxorën një metër shirit dhe shkuan pas njëri-tjetrit. Sotiri u tërhoq mënjanë. Era e freskët që erdhi nga lumi i lehtësoi frymëmarrjen. Pastaj fresku u shtua Rrezet e diellit u ftohën. Ngjyra e trëndafiltë e diellit e bëri për vete. Sotiri veshi xhakëtën dhe sytë nuk ia ndau diellit që dalngadalë po rrëshqiste matanë malit.

«Ç'bukuri, — mendoj, — hapësira të rinon. Kushedi sa herë perëndimi i diellit do të na zërë në zyrë. Do të kemi punë shumë... Rrezet e trëndafilita do të çajnë tylin e perdes dhe do të vijnë të na lodrojnë mbi tavolinë...»

Mendimet ia preu e thirrura e inxhinierëve. Mbas pak hipën në veturë. Mbrëmja i gjeti në qytet. U ndanë. Sotiri e kishte shtëpinë, diku aty nga qendra.

— Mirëmbërëma, shoku Sotir.

— Mirëmbërëma.

— Shumë vonë nga puna, shoku Sotir.

— E po... me punë... — dhe shoku Sotir, fap dorën te fyti.

— Sotir, mirëmbërëma.

— O, si jeni shoqja Florina! Shokun Vangjel si e kemi?

— Ku je, Sotir vëllai. E harrove bukën e vjetër.

«Ç'tip, — mendoj Sotiri, — duket që në të përshëndetur. Shofer në profesion, shofer në sjellje... Po ky, Meti sot e Meti mot. Mund të ishte bërë edhe ky diçka. Ja unë, apo shoku Vangjel, ose shoku Bido që shkoi në Tiranë. Hajde, Bido, hajde. Të paçim fatin, Bido...»

I kënaqur, hyri në shtëpi. Përkëdheli vajzën e vogël, pyeti si zakonisht Rudin nëse i kishte përgatitur mësimet dhe u ul në divan, përballë televizorit.

Ndjehej i lodhur dhe, si u uroi natën e mirë të tjerëve, hyri në dhomën e tij. Vendosi çantën mbi komodinë. Do-

rezës së çantës i ishte errësuar shkëlqimi. E mori, e pastroi dhe e vendosi përsëri mbi komodinë. U përgatit për gjumë. Fiku dritën kryesore dhe ndezi abazhurin. Në çantë kishte gazetën me atë artikullin interesant: «Disa cilësi të burokratit». E mori dhe filloi të lexojë. Buza e poshtme i kalonte mbi të sipërmen. Vetullat i sulmonin njëra-tjetrën. Herë ngrysej, herë qeshte. «Shumë mirë, — tha më në fund duke lënë gazetën, — çdo gjë shtrohet drejt. Edhe ne tre burra në një zyrë, shumë jemi. Pastaj edhe nga ana shëndetësore. — Qeshi e vazhdoi: — Njëri nga ne duhet të shkojë në atë veprën e re. Fundja unë... Vendi s'ishte i keq. Hapësirë, zgjerim. Është pak larg, por nuk do të shkojmë në këmbë. S'do ta kemi veturën ngjyrë qumështi, po... në ngjyrë portokalli!...»

Qeshi. Hapi krahët i lehtësuar. Nuk vonoi shumë dhe filloi një të gërhitur. Çarçafi pranë buzëve dridhej ritmikiisht. U kthye në krahun tjetër. Prapë zuri të gërhiste. Prapë lëvizi...

...Iu bë sikur një veturë ngjyrë portokalli ndaloi pranë zyrave të veprës së re. Sotiri zbriti. Pa përqark. «Deri te dera e zyrës të dyja anët e rrugës duhen mbjellë me lule. Duhet t'i urdhëroj» — mendoi ai. Ngjiti shkallët. Nëpër korridorin e katit të dytë, pastruesja tërheq zvarrë me zhurmë një palë shkallë të drunjta.

«Me kujdes, qetësi».

«Janë të rënda, shoku Sotir».

«Të merren masa.»

Hap derën. Brenda, çdo gjë në rregull. «Sikur mungon diçka.»

«Karrigia!»

Sotiri ndjeu një goditje të lehtë në këmbën e djathtë. Kthehet.

«Të kapa!...» — thërret Sotiri.

«Unë këtu isha. Ja mbrapa teje. Ti dhe unë jemi

një. Vetëm me një ndryshim: ti ke dy këmbë, ndërsa unë katër. Ikën ti, iki edhe unë. Rri ti, rri dhe unë».

«Çapkëne». Sotiri qesh. Ulet, ndërkohë bie dera.

— Urdhëroni! Si jeni. Ç'thonë punët?... Ta firmosim, posi. S'presin detyrat. Drejtori e paska firmosur. Bukuri, ja vula, ja dhe firma... Mirupafshim...

Përsëri bie dera.

— Hajdeni...

— S'po gjej drejtorin, shoku Sotir, deri në B... është një ditë rrugë. Nuk më ngarkojnë. Hajdeni ju lutem...

— Ah... pa drejtorin. E pamundur. Pa drejtorin as drekë të mos hamë. Si? Pse, ku e sheh të keqen ti në goftë se ha drekë me drejtorin? Jo mo, sorollatje. I kni. Shkoni ku të doni. Por në fund të fundit këtu do ta përplasni kokën.»

— Burokratizëm — thirri punëtori.

— Na çudite... — Sotiri qesh.

— Burokrat! — Dera mbyllet.

Sotirit i kujtohet fabula «dhelpira dhe rrushtë.» Qesh dhe i qeshur fërkon duart. Zhytet në punë.

«Dosje dy, dosja tre... dosja shtatë. Eureka! Po kjo miza nga hyri këtu. Interessant si është me këto insektet. Shiko, shiko, nuk i del tërë kjo zyrë po vjen e ulet në faqen time».

Pam! një e goditur.

«E vrava, s'e vrava, e vrava, s'e vrava. S'e paskam vrarë! Thuaj po deshe që insektet janë pa intelekt... Dosja shtatë. Faqja, faqja... More po paskam ftohtë. Dritare nga lindja s'paskan lënë! Prit të vijë pasdjtja që të hyjë dielli këtu. Të kishte një sustë, fao një të shkelur. Zyra do rrotullohej dhe dritarja do të dilte nga dielli... ku nuk shkon mendja. Nevoja, mor i dashur, nevoja... Nevoja. Ajo i ka bërë të gjitha. që nga shpikja e biçikletës dhe deri në çuditë e sotme... Pse s'më

shkonte mendoja për të tilla gjëra kur isha në dikaster».

Tring bie zilja e telefonit.

— Alo... o, shoku Bido nga Tirana! Ç'kemi, ç'thotë kryeqyteti? Ç'të bëj! Në krye të detyrës... Të shkoj përsëri në dikaster. Gati. Detyra të bëhet ..

Sotiri del jashtë. Përpara zyrës një korridor me lule. Ja dhe jargavanët krenarë që ulen mbi supet e tij.

«Shih, ç'bukuri bën dora e njeriut!»

Hip në veturën ngjyrë portokalli dhe shkon drejt dikasterit. «T'i dal përmes qendrës. Kjo mbështetja të ishte pak më lart! Ja çdo të thotë të mos e kryesh me kujdes detyrën... More, po nuk shoh dikasterin!.. Shih, shih më duket se po ecën. Le që ecën, po shih ç'të ecur bëka!... Gjithë ajo godinë dhe ecën aq shpejt! Le që s'ka të bëjë madhësia. Kush ecën më shpejt një varkë, apo një nëndetëse? Më shpejt moj shpirtë, më shpejt mbi portokallinë... Të kapa dikaster».

Vetura lë prapa një fëshfëritje dhe ndalon.

«Sa shkallë janë, dhjetë? I ngjitim, këtu të rehatohet shpirti, mor shok. Jo po thonë: duhet dielli, duhet ajri. Njeriu është qenie e komplikuar. Dikujt i duhet ajo, dikujt një gjë tjetër. Mua, për shëmbull, do të ishte e paasyeshme të më bëje rekomandime të tjera, përveç se ardhjes këtu. Pastaj t'i shikojmë gjërat drejt. Detin, ajrin e alpeve, t'ia lëmë punëtorit. Të lutem, duhet të sakrifikojmë!» Qesh dhe ashtu i gëzuar siç është i bie derës së zyrës.

— E, po ju, ç'bëni ju shokë punëtorë këtu? Ajo është karriga ime. Po e rregulloni?... Mirë, shumë mirë rregullojeni. Nganjëherë ajo kuis dhe të ngjeth mishtë... E rregulluat. Shumë faleminderit. I lumshin duart klasës!... Mirupafshim. Ah, karrige! Ah, kokë, o kokë thuaj. Është koka ajo që të ka prurë këtë karrige. Apo dhe kokën se mos ma falën, vetë e mbusha. Venë e çojnë Bidon në Tiranë!... Të paçim fatin Bido... Pa të ulem.

Ulet. Ndërkohë dëgjohej një krrrr... rr, karrigia thyhet.

— Ou, ou sa u vrava!...»

Sotiri ka rënë nga krevati dhe është përplasur në dysheme. Shikon i lemerisur. Njërën dorë e mban në ijen e djathtë. E mblodhi veten, kur mbaroi së prekuri, në gjysmerrësirë, orenditë e dhomës.

— «Ç'gjumë të keq,» — tha. Por në mendje kishte diçka tjetër për të thënë: Nuk mund të shtrihej më në krevat. Dalngadalë po zbardhte. Rrezet e para të agimit ranë në dhomë. Bëri një lëvizje, por sakaq ngeli në vend. Mezi merrte frymë. Të therura i kalonin nepër trup. Ija e djathtë i ishte nxirë. Mundi të afrohej deri tek karrigia pranë shtratit; aty u ul. Ija i dhembti më shumë. Atëherë vendosi që atë ditë të mos shkonte në punë. Afër drekës, i shtyrë nga merakuri dhe nga rëndësia që i jepte ai shëndetit të njeriut në përgjithësi, shkoi te mjeku. Pak shenja e zezë që i kishte lënë rrëzimi, pak interpretime tragjike i tij, i siguroi tri ditë pushim.

«Meraku, doktor, merakuri, pa unë sa të dal që këtu, në punë e të vrapin. Jo pushim por...» I kishte thënë mjekut dhe kishte dalë jashtë. Për fat, aty nja njëzet metra më tutje, ishte kafeneja. Të pije një ekspres nën aromën jetëdhënëse të portokalleve s'kishte asgjë të keqe. «Këtu takon dhe ndonjë shok. I bëj rasti të kalojë edhe... Po në qoftë se nuk kalon ai, ndonjë nga fisi i tij do të kalojë patjetër!» — i dha karar me veten e tij Sotiri dhe hyri të pinte kafënë ekspres. Kështu i kaloi ajo ditë, herë aty dhe herë atje. Të nesërmen dhembja sikur iu lehtësua, por ajo që e bëri të ripërtërihet ishte lajmi që mori, se ata të dikasterit të tij, atë ditë do të bënin një mbledhje rreth shkuarjes në bazë, apo qarkullimit.

— «Kur vjen e mira hapi derën, — mendoi, — erdhi në prag, fute brenda. Po të isha atje, të parit mua do të më drejtoheshin. «Ke kaq vjet shoku Sotir.» — Kam posi!

Kam pasur kokë, mbi supe unë. More, atë qarkullimin bjere tu, po ajo shkuarja në bazë. Ajo baza, ajo baza... e Sotir, Sotir!» Fërkoj duart i kënaqur dhe mbasi piu kafënë e nëntë vendosi të mos mendojë për asgjë. Nuk mundi dhe ja si tha:

«Ah, po kjo kokë është tokë pjellore. Mbin këtu, nuk është djerrinë. T'i kisha shkruar një letër shokut Bido. Ku i dihet ç'ndodh? Apo të kap shokun Vangjel. Nusja e burazerit tim, ka qenë në plazh me Florinën e tij... Do rregullohet patjetër. Kaq vend i kam bërë unë vetes».

Mbaroi dhe dita e tretë e pushimit. Në mëngjesin e ditës tjetër, piu ekspresin e parë dhe u nis për punë.

— Mirëmëngjes, shoku Sotir.

— Mirëmëngjes.

— Mirëmëngjes xhaxhi.

— Mirëmëngjes, rini.

— Ku je Sotir vëllai, ku je.

Sotiri vetëm belbëzoi dhe ndërkohë mendoj... «Po ky çdo këtu?!» Shoku i tij i vjetër, kishte drejtuar makinën me karroceri nga ndërtesa e dikasterit. Çudia sa erdhi u bë më e madhe, kur njohu mbi karrocerinë e makinës, mobiljet e zyrës së tij.

«Po këto, këtu!»

— Ku je bukë e vjetër, — foli Meti dhe u afrua.

— Ç'bëhet? — pyet Sotiri me sy nga mobiljet.

— S'di gjë ti?! — tha shoferi, — dikasteri juaj u vlerësua si hallkë e tepërt. Mobiljet i merr shërbimi komunal, bile me gjysmë vlere.

Sotirit sikur i dolën sytë nga vendi. Lëvizi.

— Ç'ke Sotir? — tha Meti. Por nuk mori përgjigje. Sotiri filloi të ngjitë shkallët.

Dy kolegët e tij po zbritnin tavolinën e madhe të zyrës.

— S'e kemi mirë kështu, — tha njëri nga ata, —

do të na bjerë dhe do të na dëmtohet. Po, hajde t'i vëmë shpatullat.

— Mirë, — tha tjetri, — veç shtrëngoi se po na ra, as me çerekun e vlerës s'ta merr komunalja.

Qeshën të dy dhe të sigurt po zbritnin shkallët.

Sotiri ishte tërhequr mënjanë. Kur dy kolegët e tij u kthyen, u doli para.

— Ç'është?... Unë!...

— Është e thjeshtë, — tha njëri nga ata. — Do të shkojmë te vepra e re.

— Si! Ajo sapo u piketua. Nuk është ngritur ende baraka e parë e jo të mendosh për zyra! — foli i shpejtuar Sotiri.

— Ç'zyra!... — tha njëri nga ata.

— Pse ku vëmë ne?

Dy kolegët qeshën. Njëri nga ata diç foli, ndërkohë, makina e Metit që ishte ngarkuar me mobiljet e zyrës, u nis.

PASQYRA E LËNDËS

Dy shokët	3
Baraka	7
Mjeshtri dhe i biri	14
Një mësim i mirë	21
Kjo nuk do të ndodhë	31
Jeta e një njeriu	39
Zemër fshatari	47
Islami	55
Karrocieri	64
Bato Balili	75
Urbani i së hënës	91
Letra mbi tavolinë	99
Kënga	106
Ëndrra e një burokrati	113